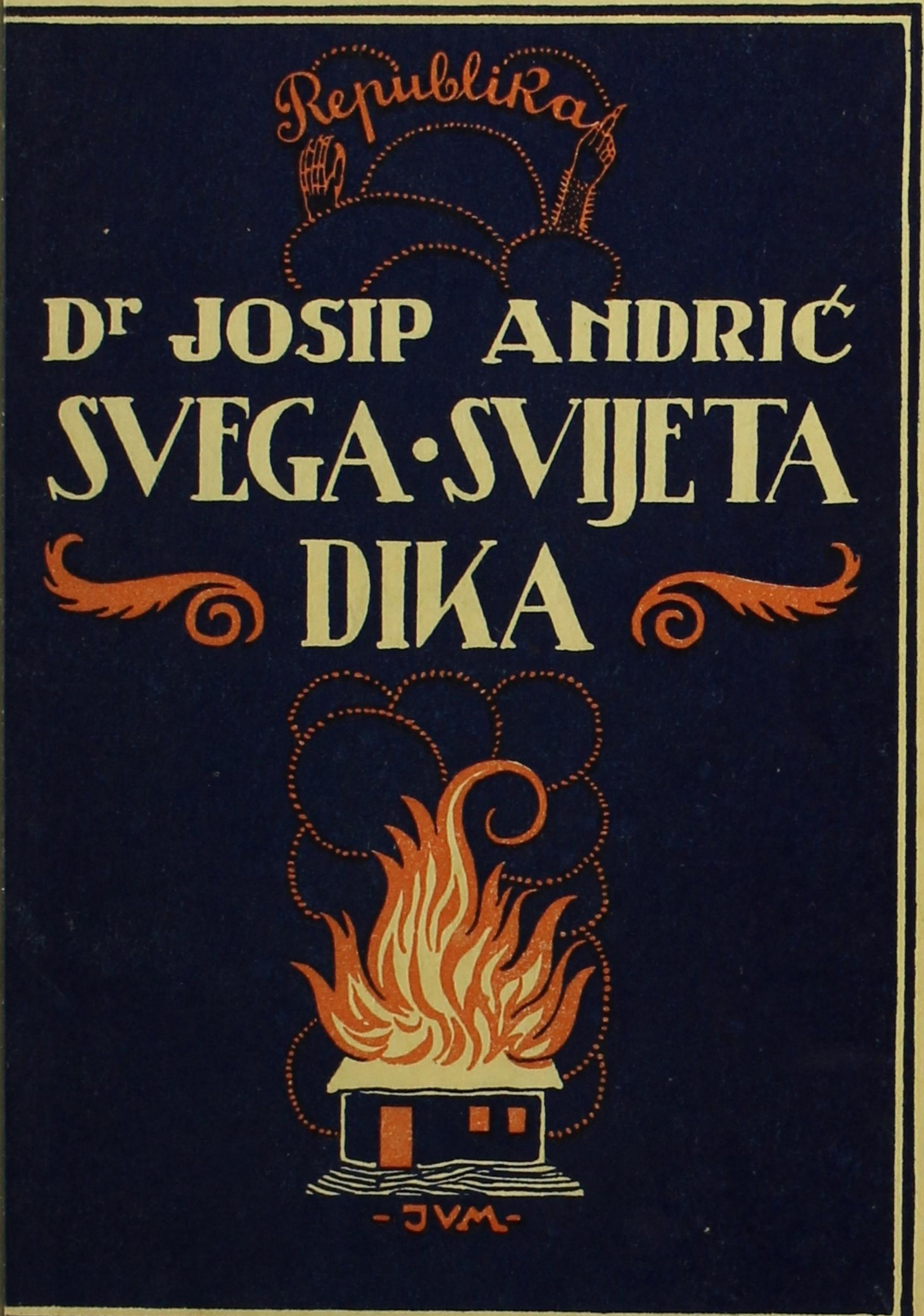

Republika
Dr JOSIP ANDRIĆ
SVEGA·SVIJETA
DIKA
-JVM-

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

MALA KNJIŽNICA

9

SVEGA SVIJETA DIKA

SELJAČKI ROMAN IZ NEDAVNE HRVATSKE PROŠLOSTI

NAPISAO

Dr JOSIP ANDRIĆ

1 9 6

NAKLADA „MALE KNJIŽNICE“ U ZAGREBU

zkvh.org.rs

Tiskara Narodne Prosvjete u Zagrebu

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

PRVI DIO

REPUBLIKA

zkvh.org.rs

БЕБЛОВТИК

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

I.

Cestom, što vodi iz sela Vukovca prema Borovcu, voze se trošne seljačke taljige, a na njima dva seljaka. Onaj desno, što kočijaši, suh je mladić upalih obraza i sjedeći na niskom sjedalu kao da je nešto zguren. Obučen je u trošno odijelo. Na prvi mu pogled ne bi dao više od 20 godina. A onaj seljak nalijevo visok je, punih obraza, vatrena pogleda, što mu sijeva iz crnih očiju, na sebi ima lijepo seljačko odijelo i na nogama zablaćene čižme. Bit će, da mu ima dva put više godina od prvoga.

Tmuran je jesenski dan. Po brežuljcima je pala bijela maglica, kroz koju proviruju stabla gole šume , uspavani vinogradi, a vlažna polja dišu dubokim dahom, kao da su na njima sabrani svi seljački uzdasi ovih zadnjih godina.

Kola drndaju, kljuse lijeno klipše, a kočijaš ga baš i ne tjera, već sve pogledava kao sa strahopočitanjem u starijega seljaka, što do njega sjedi.

zkvh.org.rs

Vidi se, da je mišlju sav zaokupljen nečim, što mu stariji seljak kazuje.

— Tako, moj Vinko, samo idi i govori svakom : svi ko jedan, sad ili nikad, živila republika ! I da vidiš, što će biti ! — govori stariji sa žarom, koji pali i žeže, a iskre kao da mu skaču iz očiju.

— I hoće l' onda baš dobro biti nama seljacima? — upiljio mlađi željan pogled u starijega.

— Hoće, još kako hoće ! Ni izreći se to ne da ! Gospoda će splasnuti ko napuhnuta sapunica, a seljak će postati gospodar svoje republike. I zemlja i šuma, i rijeke i more, sve mora biti seljačko !

— Jel' i more?

— I more i sve, štogod ti srce zaželi ! Ono jest, prokleti vlastodršci dali su eto baš pred nekoliko dana naše more Talijanima, ali Talijan nije protiv naše republike, pa čim ona bude, eto nam opet našeg mora...

Vinko se zagledao pred sebe kao u neku daljinu, kojoj oko ne doseže kraja. To, što sada čuje, nije još nikad čuo. Nije znao, da i more može

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

biti seljačko. More, za koje je čuo, da diže valove, visoke kao crkveni toranj, i kojemu ne vidiš kraja. Pa zar seljak treba i more? Kuda će po moru? U Ameriku? Ta zar ne će biti bolje u našoj republici, kad sva zemlja i sve šume budu seljačke? Na čast onda Talijanima more! Samo neka nama bude naša zemlja i republika!

Tamo, gdje se cesta iz Vukovca sastaje s cestom iz Brđanca, stoji drveni križ, trošan i ponešto nagnut od starosti i nevremena, što je nad njim prohujalo. Pod križem stoji mlad čovjek u gospodskom odijelu, s gotovo praznom putnom torbom na leđima. Stoji gologlav sa šeširom u ruci, s glavom podignutom prema raspetome Kristu, a usne mu se miču u tihoj molitvi. Stoji pa i ne čuje, da se približuju kola. Tek kad su taljige bile već sasvim blizu, on se prekrsti, metne šešir na glavu, okrene se i stane u stranu, dok kola ne prođu. A kad je podigao oči, sretne mu se pogled s pogledom starijega seljaka, koji je sjedio do kočijaša. I kod tog je osjetio tako neki čudan

osjećaj u duši, kao da se sreo s nekim svojim dušmaninom.

Kad su se taljige provezle pored križa, kraj kojega je Vinko pobožno skinuo šešir, a onaj stariji seljak nije ni mahnuo rukom, dobaci stariji posprdno :

— Gle, ovo je sigurno nekakav popovac. Valjda korteš. Ali ni da svaki pod hiljadu križeva ovako postajkuje i sklapa ruke, ne će im ništa pomoći. Jer republika je republika, koja može da slomi sve križeve svega svijeta...

Vinku je kod tih riječi nešto hladno prošlo žilama kroz tijelo, a da ni sam nije znao, zašto ni od čega. Nije htio na to ni da misli. Ta sav je bio obuzet čarom riječi ovoga čovjeka, koji je umio tako lijepo da govori i tako da osvaja. I cijela po sata, što su još imali da se voze do borovačke željezničke postaje, nije Vinko više ništa pitao, a i stariji seljak je doskora ušutio.

Kad su taljige stale pred borovačkim kolodvorom, siđe stariji seljak, dohvati svoju torbu pa pruži Vinku ruku :

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

— Tako, a sada ti hvala, što si me dovezao, i budi pravi, neustrašivi republikanac! Širi naše republikanstvo među svu seljačku braću, da svi budemo jedne misli i jedne duše, kada kucne naš čas! A taj nije daleko. I piši mi, da znam, šta radiš i kako republika tu stoji! Piši samo: Ivan Ranković, Korovac, Slavonija, ali piši uvijek u zatvorenom pismu, jer znaš, kako je...

Izrukovaše se, a Vinko okrene taljige i potjera kljuse natrag istim putem, kojim se dovezao. Samo se još jedamput okrenuo i pogledao za tim čudnim čovjekom, koji je tako znao da pročarka njegovu dušu. A maglica po brežuljcima kao da je postajala sve gušća i neprozirnija zakrivajući golo stabalje, što sablasno strši uvis kao očarano nekom neodoljivom pričom, koja struji cijelim ovim krajem...

II.

Kad je Ivan Ranković ušao u čekaonicu, sjedne na klupu, položi kraj sebe torbu i kako je bio sam, zadube se u svoje misli.

zkvh.org.rs

— Vi ste taj? Drago mi je, da vas sada poznam. Ja sam Ivan Ranković, republikanski kandidat. Čitam ja te vaše novine „Istinu" i moram vam reći, da lijepo pišete, samo ne pišete dobro, jer kad bi narod pošao za vašom politikom, vezao bi sam sebi uže oko vrata, pa bi vlastodršci trebali samo da potegnu za to uže. Ali srećom seljak malo mari za vas, pa sve više ide za republikom, a ta republika vama i svoj gospodi veže uže oko vrata. I za desetak dana, kad iza ovih izbora svane republikanska sloboda, vi ćete popovci, jer ste našem republikanstvu najopasniji, prvi visjeti...

— Karte vaditi! — javi se na vratima glas željezničara i prekine Ivana usred najvatrenije riječi.

— I vi vjerujete, da će to biti već za deset dana? — gledao je Petar Branić sažalno i mirno Ivana.

— Vjerujem u to više, nego što svi vaši popovi vjeruju u Boga! Živila republika! — digne se Ivan te ne pogledavši više mladog novinara ode da izvadi kartu.

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

III.

Selo Korovac leži u širokoj i bogatoj slavonskoj ravnici, na sve strane opkoljeno plodnim oranicama. Selo je veliko sa lijepim kućama zidanicama po širokim sokacima, a usred sela se bijeli crkva na jednoj strani sa župnim uredom, a na drugoj sa školom. Preko puta od crkve odmah je općina. I pred crkvom i pred općinom posađen je lijep drvored mirisnih lipa, koje u ovo jesensko doba pružaju gole grane jedna prema drugoj, kao kad se momci i djevojke hvataju baš tu pred crkvom u kolo.

Kod načelnika Martina Bosutića kolju se svinje. Petero ih je zaklao, pa je uveče pozvao sve susjede i prijatelje, da proslave kolinje. Neka se zna, čija je kuća masna! Pa i tko će, ako ne će načelnik! Bogo moj, čega li tu sve nije bilo: i mesa i kobasica i krvavica i kolača i rakije i vina i pjevanja — ama baš kao u svatovima. Oko stola poredalo se tridesetak gostiju, pa sve ne mogu da se nahvale, kako u cijelom selu ne

ćeš naći ni takvih kobasica ni takvih krvavica ko u načelnika. A načelniku srce raste od dragosti, pa samo nudi.

— Ta čekaj, Martine, da malo odahnemo ! — dobacuje mu starina Marko Ranković.

— Šta čekaj ! Nema tu čekanja, već grabite ! Ohladit će, pa onda ne valja ! I pijte, da se kobasice bolje skližu ! — kuca se načelnik s onima, što sjede do njega.

— E, da je Ivan tu, ne bi se on skanjivao ko djed Marko ! — upada čika Mijo Vrančić, pa briše dugačke brkove i vadi još dva komada iz zdjele.

— Da, zbilja ! A kad će se Ivan vratiti ? — pita načelnik djeda Marka.

— Ne znam ni sam. Jučer smo mu se nadali. A kad ga nema, valjda će i ostati, dok ne prođu izbori.

— Da nam donese republiku ! — doda čika Mijo.

— Ijuju ! — klikne mlađarija u dvorištu, jer banuše eto i tamburaši.

Za čas se zatalasalo kolo po dvorištu, pa su i neki od stola ustali i pošli, da vide igranku.

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

Izašao i čika Mijo pa stao na vratima i gleda, kako se kolo njiše i talasa: čas se spusti, čas opet otskoči.

— Eh, to ti je, dok si mlad! — veli čika Mijo pa suče svoje brčine.

Uto spazi, gdje sam po strani stoji Mato, sin Ivana Rankovića. Stoji, gleda i kao da se nekud zamislio.

— A šta je s tobom, Mato? Šta se i ti ne hvataš s drugima? Šta tu stojiš ko lipov svetac? — dođe k njemu čika Mijo.

— Ta eto, nekako mi se ne će...

— Vidiš ti njega! Ko da mi ne znamo! Nema, je li, Anice, i to ti je! Al slušaj, što ću ti reći: mani se ti te cure! Nije ona za tebe. Šta će tebi onaka sirotinja? Možeš ti i iz najboljih kuća da biraš. Pa onda Aničin je otac Marijan popovac, a to ti je najgori svijet. Popovci su najviše protiv naše republike. Ali kad ona sad, ako Bog da, dođe, ne bih bome htio biti u njihovoj koži. Pa zar da onda ti, sin glavnog republikanca u našem selu, sve nas republikance sramotiš i bacaš oko za djevojkom iz kuće najgorega popovca?

zkvn.org.rs

— čuo je njene riječi : „Volim dovijeka !" I u taj je čas istrgla svoju ruku iz njegove i nestala iz dvorišnih vratiju. Samo se njen Bundov veselo oglasio tamo iza plota... A Mato je ostao stajati, kao što eto i sada stoji. Bio je u devetom nebu. Ali brzo mu se zamračilo pod oblačinama, koje su nagrnule gonjene vjetrom republike. To je ono, što mu je večeras čika Mijo prvi put rekao. Znao je on to i prije, ali nije se usudio na to ni da misli. Samo se bojao oca, da on ne počne prvi. Ali eto on od svojih republikanskih poslova niti ima kada, da što vidi niti da kaže. Mato je znao, da to jedamput ipak mora doći. A šta onda? I eto večeras mu je to čika Mijo živo dozvao u pamet.

Mato se samo stresao kod te pomisli, kao da je htio, da joj se otme. Ali ona mu se narivavala sve jače i jače, a dušom mu je odzvanjalo sve jasnije : „Zar Anicu radi republike da ostavim?" I kao da se taj čas stvorila tu pred njim onako draga i lijepa kao ono o Petrovu, pa ga gleda,

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

Bože moj, da se rastopiš od mi-
line. A u njemu se od tog po-
gleda samo nešto kida . . . I
pružio je ruku, ne bi li dohvatio
Anicu, ali nje nema. Ona već valjda
i spava, pa i ne sluti, što im se sprema.
Nikad joj o tome ništa nije spominjao,
samo da ne muti sreće njene i
svoje. Zapravo u časovima, kad je
uz nju bio, nije na to htio nikad
ni da misli. A sad, što je republika
bliža, to više osjeća, da puca prova-
lija između njega i Anice. Puca od
tutnja, koji najavljuje dolazak re-
publike. I tako je to večeras prvi
put zatutnjilo njegovom dušom: „A-
nicu ili republiku!" Da je samo do
njega, ni za devet republika ne bi dao
Anice, ali kad je tu otac pa selo pa
sramota! Šta da uradi? Sva mu se
glava zavrtila, te bi možda bio zate-
turao i pao, da se nije čvrsto držao
duda. Tupo je zurio preda se, oči
kao da su mu se ukočile, a glava
kao da je sva u vatri. Samo su mu
usne šaptale: „Zar tebe, Anice, da
moram ostaviti? Zar mi tebe otima
republika? I šta od nje onda još

imam da čekam? Šta bez tebe?"

Onako naslonjen o dud gorko je zajecao, kao što još nikad u životu nije. A u Đurkovića dvorištu je muklo zatulio Bundov prema mjesecu, koji je izmilio iza oblaka, da se za čas opet za drugi sakrije. Mrki oblaci nadvijali su se sve jače, pusta tišina spuštala se sve više. Sve je tonulo u snu i mraku, samo se jedno mlado srce kidalo na komade pred onim, što tako okruto i nemilosrdno dolazi...

IV.

Drugo se jutro Mato malo okasno digao. Glava mu je bila teška kao od olova, a oči mutne. Nije ni čudo, ta šta je noćas i spavao ! Kad se vratio kući i legao, nije mogao oka da sklopi. Sve mu se vrzlo po glavi: republika, Anica, čika Mijo, otac, a duša mu se tresla od jada i nekoga straha. I bilo mu je, kao da se kroz onaj mrak u nj upire hiljadu očiju, punih paklene vatre, pa kao da ga hoće proždrijeti, pitaju ga: „Zar je tebi milija cura nego republika?" I samo bi ga leden znoj probio, pa se pokrivao preko

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

glave, da ništa ne vidi i ne čuje. Ali pred tim se očima i pred tim glasovima nije mogao sakriti. Što se više zavlačio pod pokrivač, ti su ga ognjeni pogledi više palili i glasovi više tutnjili oko njegovih ušiju. I u jedan čas, kad mu se već skoro činilo, da je u pravom pravcatom paklu, najedamput se stvori pred njim bijeli lik njegove Anice, pogleda ga sažalno i upita: „A šta, ako ne bude republike?" U isti tren nestalo je onih paklenih očiju, a Mato je — bilo je to već negdje pred zoru — sav izmučen zaspao.

Dan je već bio zabijelio, kad se trgao. Mati ga je budila:

— Ustaj, sine! Šta si se to danas ulijenio? Ta ti se bar nisi sinoć kasno vratio od načelnika!

Mato skoči i za čas je bio obučen. Bilo ga je stid, što ga je mati morala da budi. To je prvi put, otkad pamti.

— A šta su ti, Mato, oči tako crvene? — upita ga mati, kad je izašao, da pođe u štalu prigledati konje.

— Ništa, majko. Nekako sam

rđavo spavo . . . — smeteno odvrati on i pobrza u štalu.

A mati mu je stala, gledala za njim i puna materinske brige klimala glavom. Slutila je ona, da se iza tih Matinih mutnih očiju i smetenih riječi kriju neki teški momački jadi, pa je odlučila da ih što prije otkrije i povije melemom materinje duše . . .

Mato još nije bio ni svršio oko konja, kad na vrata štale stane čika Mijo.

— Dobrojtro, Mato, Jesi l' poranio ?

Matu kao da je netko bičem ošinuo, tako ga je ovaj dolazak čika Mije iznenadio, pa jedva da je smogao nekoliko riječi, da mu odzdravi. Glavom mu kao munja proleti sve ono, što je noćas u svojoj duši proživio. A sve je to došlo od sinoćnjih čika Mijinih riječi. Pa zar je sad opet došao, da mu nastavi čarkati po duši ?

— Šta si se, Mato, tako zabezeknuo, ko da si me se uplašio ? — pristupi k njemu čika Mijo bliže.

— Šta bih se plašio ! Samo sam se malko iznenadio ! — okrene se Mato

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

i ogleda se za češagijom, da očeše konje.

— Ta došo sam... Sinoć si mi umako. Umjesto da si promislio moje riječi, koje sam ti kazo, ti si se samo okrenuo, pa ravno prema Đurkovića kući...

— Tko to kaže ? — usplahiri se Mato.

— E, moj sinko, zar ti misliš, da i noć nema svojih očiju ? Ne možeš ti ništa sakriti. A to baš i jest ono. Ti ne misliš, šta se odatle može da izleže...

— Šta ? Šta hoćete od mene ? — gotovo očajno će Mato.

— Hoću to, da ne budeš odmetnik svoga oca ni izdajica naše republike ! — upilji u nj čika Mijo svoje oči, iz kojih je sijevnula čudna neka vatra sjećajući Matu na priviđenje iz prošle noći.

— A šta, ako republike ne bude ? — izlane Mato Aničine riječi iz noćašnjega priviđenja.

— Šta ? I to ti veliš ! Ti, sin jednoga od glavnih republikanskih vođa ! Ti si zar kadar da sumnjaš u republiku ?

zkvm.org.rs

Znaš li ti, šta je to ? Znaš li ti, da će te rođeni otac ko psa ucecati, ako to sazna ? Ja sam mislio, da si se ti samo u curu zagledo, a kad tamo, ti si već i dušu prodo. Jest, pomutila ti se pamet, pa srljaš u provaliju. I sad tek vidim, dokle je to već došlo. Tu kanda više i nema pomoći. Zato bolje da nisam ni došo. Al barem sad znam, na čemu smo. I ja ću biti onaj, koji će spasavati republiku od tvoje izdaje !...

S tim se riječima sav bijesan okrene, izađe iz štale pa upravi prema dvorišnim vratima. I baš da će na sokak, a na dvorišnim se vratima pojavi Ivan Ranković, sav sjajući od ponosa i radosti kao pobjednik, koji svuda, gdjegod se pojavi, bere samo pobjedu za pobjedom.

— Ivane ! — klikne čika Mijo iznenađen. — Odakle ti sada ?

— Eto s republikanske fronte. Veseli se, svuda pobjeđujemo. Živila republika ! — kao u zanosu saspe Ivan.

— Da, a iza te republikanske fronte snuju se izdajstva ! — istisne čika

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

Mijo, još jače podboden Ivanovim zanosom.

— Kakva izdajstva ? — smrkne se Ivan.

— Kakva ? Pa eto i pod tvojim rođenim krovom...

— Šta ? Mijo ! Jesi li ti pri pameti ? — plane Ivan i uhvati ga snažnim rukama za ramena.

— Jesam, hvala Bogu. Al tvom je Mati pamet skrenula na popovsku stranu !

— Kuda ? — pozeleni Ivan.

— Za Đurkovića Anicom ! I samo da ga čuješ, kako drzovito govori, da ne će ni biti republike !

Više nije trebao da kaže. Uto se baš na vratima štale pokazao Mato. Čim ga je otac spazio, poleti prema njemu vičući :

— Huljo ! Izrode ! Skote !

I tko zna, što bi bilo, da se tu nije stvorila njegova žena i zakrčila mu put :

— Ivane !

Ivan stane kao ukopan, pogleda ženu, uhvati se za glavu, okrene se i otetura bez ijedne riječi u kuću.

zkvn.org.rs

Mati i sin stajali su kao dva stupa od kamena gledajući za njim. A na dvorišnim je vratima čika Mijo zlobno iscerio lice uvjeren, da je pomogao spasiti republiku od najveće sramote...

V.

Sedam kilometara od Korovca prostrlo se među malim brežuljcima selo Vrankovci, koje se od davnine odlikuje tim, što su vrankovački seljani u svakoj zgodi složniji, nego ijedno drugo selo cijele ove okolice. Ako se kome marvinče razboli, eto svih redom, da to marvinče pogledaju i da kojim savjetom pomognu. Ako treba livadu pokositi, a gazda leži bolestan, eto opet svih redom, gdje se nude, da će livadu pokositi. Ako se kome staja upali, cijelo se selo sleti, da gasi. Te tako u svakoj nesreći i nevolji.

Kad je ono nastala ova naša država, dogodio im se čudan slučaj, kod kojega su opet imali prilike da pokažu svoju lijepu slogu. Jednoga dana, bilo je to u proljeće 1919. godine,

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

došao korovački kapelan i zaredao od kuće do kuće dijeleći svakome neke letake pod naslovom „Boljševizam i seljački narod". U ono je doba općinom upravljao bilježnik Pajo Marjanović kao komesar još iz vremena rata. Taj je bilježnik imao kojekakvih prljavština na svojoj duši pa je gledao, kako će se što više ulagati novoj vladi. Kad je on čuo, kakve je letake korovački kapelan podijelio po selu, telefonirao je brže bolje kotarskom predstojniku, da korovački kapelan širi boljševizam i neke boljševičke letake, a k tome je još dodao i to, da se seljaci spremaju u Vrankovcima uvesti republiku. Baš u ono je doba bila Madžarska pala u boljševičke šake, pa je ta avet lebdjela i nad našim krajevima. Zato se i kotarski predstojnik na vijest vrankovačkoga bilježnika silno uzvrpoljio, poslao četiri žandara, da uhapse korovačkoga kapelana, a sve one, kod kojih nađu boljševičke letake, da popišu. I velikom je županu predstojnik odmah telefonirao, kakva se sprema boljševička opasnost, a veliki

zkvn.org.rs

župan je naredio prestojniku, neka smjesta i sam ode u Vrankovce, da vidi, što je. Žandari su korovačkoga kapelana doveli u Vrankovce, a onda od kuće do kuće sabirali letake. Tek što su tako bili obišli cijelo selo, bane i kotarski predstojnik u selo. Čim je stupio u općinu, odmah je dohvatio jedan letak i stao sav uzrujan da ga čita. A imao je i šta da čita: u tom je letaku bilo oštro udareno proti boljševizmu i komunizmu, a kao jedini spas hrvatskog seljačkog naroda prikazana je kršćanska politika. Kad je to predstojnik vidio, od stida nije htio ni da se pokaže kapelanu, nego je samo naložio žandarima, da ga puste, a sam je smjesta sjeo u kola i odmaglio, što je brže mogao, iz sela. Još isti dan znalo je cijelo selo, što je bilo. Silan se bijes radi toga digao proti bilježniku, pa kad je drugo jutro došao u ured, došlo je cijelo selo te ga je istjeralo iz općine. Kotarski se predstojnik nije usudio ništa da učini proti cijelome selu, jer se i sam osjećao posramljenim i krivim, pa je odmah

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

premjestio bilježnika u drugu općinu. Malo zatim je i predstojnik selio iz toga kotara. A sve radi vrankovačke „republike“, kojoj se sav svijet smijao.

Od tog su doba svi vrankovački seljaci oduševljeni pučani. I u ovom izbornom vrijenju, gdje je sva okolica već bila planula republikanskom vatrom, vrankovčani su stajali kao klisura nepokolebivi i vjerni kršćanskoj politici. A najoduševljeniji među svim vrankovačkim pučanima je Nikola Ranković, rođeni brat Ivana Rankovića, republikanskog vođe i kandidata iz Korovca. I baš tome, što su dva rođena bili tako istaknuti borci u dva protivna politička tabora, nije se svijet cijele ove okolice mogao dosta načuditi. Naš seljak ne gleda na politiku kao na lično uvjerenje, nego drži politiku više kao nekom vjerom, pa ako većina udari za jednom politikom, onda misli, da svi moraju tim putem. Tko ne će milom, mora silom. I zato ovaj svijet nije mogao razumjeti, da rođeni brat glavnog republikanskog vođe ovom kraju nije republikanac, nego

pučanin. I u časovima najvatrenijeg republikanskog oduševljenja znao je netko i u samome Korovcu da izlane :

— Čast i dika republici, ali kad je ni rođeni brat našeg vođe Ivana ne poštuje, nego je što više i proti njoj, onda tu nekako nisu čisti računi !

— Brzo ćemo mi to razračunati po dudovim granama, čim grane republika ! — kuražio bi se kovač Đuro Grčić, jedan od najbjesnijih republikanskih vikača cijeloga ovoga kraja.

— Popovci će prvi omastiti štranjge! — dodavali neki.

— Pa zar i Ivanov brat Nikola? — nije netko mogao da vjeruje.

— I on !

— Ne će ga Ivan dati.

— Šta ne će? Zar je brat više nego sin? Pa zar nije i rođeni sin Ivanov morao da brusi pete pred republikanskim gnjevom svoga oca?

— I kud će, nego Nikoli !

— I to će Nikola skupo platiti ! — grozio se kovač Đuro udarajući pesnicom po stolu, da se sva čika Perina birtija orila.

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

Čulo se i u Vrankovcima, što se u Korovcu govori. Ali u jednom se selu prijete, a u drugom se ne boje. To je za Vrankovce vrijedilo više nego za ikoje drugo selo pod ovom kapom nebeskom. A najmanje je sebi radi onih prijetnja tr'o glave Nikola.

— Nek me vješaju! Ne bojim se. Istina se ne da objesiti ni zatući. Ona će i njima pokazati: tko s vragom tikve sadi, o glavu će mu se razbiti!

Tako je govorio Nikola, a cijeli su Vrankovci znali, da on nikad ne lupa bob o zid. I samo jedna im je želja postala u srcu sada još jača nego ikad prije: da usred ove republikanske poplave, koja je sve unaokolo prelila pa i njih zapljuskava, a ne može da prelije, vide i čuju u svome selu kojega od glavnih vođa svega ovoga, što je korovački kapelan među njih posijao a Nikola s njima tako čvrsto prigrlio. Htjeli su da pokažu, da oni nisu tek ma kakve šuše. I što su toliko željeli, to im se baš tjedan dana prije izbora i ispunilo.

zkvh.org.rs

Bila je zadnja nedjelja prije izbora. U Vrankovcima se širio glas:

— Došao je naš vođa! Hajdmo, da ga vidimo i čujemo!

I cijelo je selo hrlilo prema kući Nikole Rankovića, na kojoj se vijala lijepa velika hrvatska zastava. Dvorište je bilo puno ljudi, žena i djece, a koji nisu mogli da stanu u dvorište, stajali su po sokaku i po susjednim avlijama, da čuju i vide, koga su već davno željeli vidjeti i čuti.

Usred dvorišta stajao je na stolu čovjek srednjega stasa, smeđih brkova i brade, gustih obrva, koje su se nadvile nad duboke oči, i visoka čela, koje je licu davalo izražaj umnoga čovjeka. Bio je obučen u crni zimski kaput, jer je vrijeme bilo oštro, hladno. Stajao je povišen nad drugima, kružio je pogledom po stotinama ovih slušača i govorio sa sve većim žarom, sve jačim glasom i sa sve vatrenijim oduševljenjem tako, da si mogao opaziti, kako se od časa do časa ovo mnoštvo slušatelja samo uzbiba, zatalasa i plane u buru odobravanja.

— Je li to naš vođa? — pitale su na sokaku žene, koje su tek pri kraju govora stigle.

— Da, to je on!

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

— A kako se ono zove?

— Doktor Šimun Janković.

— O, Bog ga poživio, kako samo lijepo divani! Ko da mu sam med teče iz ustiju!

— Mir, žene! — ljutili su se muškarci, koji su htjeli da što bolje čuju govornika.

A on je baš svršavao:

— I evo ja vam kažem: došla je sloboda, ali dolaze još i crni dani za hrvatski narod. Javljaju se krivi proroci, koji obilaze hrvatska sela i vode neuki narod na krivi put. Obećaju republiku, a u srcu nose prevaru, koja je kadra da ruke sveže hrvatskom narodu ne leđima, pa da nas bije nasilna ruka, od koje ne ćemo moći da se branimo. To bi bila hrvatska propast. To bi bilo novo seljačko robovanje. A toga mi ne ćemo! Hoćemo potpunu slobodu, kršćansku slobodu, Božju slobodu! Hoćemo slobodu križa, slobodu hrvatstva i slobodu pluga! Samo to je istina, a sve je drugo laž i prevara. I evo sad je na vama svima, da reknete, hoćete li da pobijedi krivda ili pravda, laž ili istina, nasilje ili sloboda. Samo kršćanska politika osigurava slobodu, pravdu i istinu. Samo kršćanska politika nosi sreću i blagostanje hrvatskom narodu.

zkvh.org.rs

— Živila kršćanska politika! Živila sloboda! Živio naš vođa! — zaorilo je iz nekoliko stotina grla i zaglušilo zadnje govornikove riječi.

— Živila republika! — javi se iz prikrajka blizu dvorišnih vrata jak glas prodirući snažno kroz klicanje mnoštva.

I kao da je grom udario, svi glasovi časkom ušutjsše, a sve se glave okrenuše prema vratima dvorišta, da vide tko je taj, što se usuđuje tako drsko mutiti ovaj jednodušni zanos cijelog sela.

— Živila republika! — javi se i drugi glas, no manje odvažno od prvoga.

Uto zagrmi domaćina Nikola Ranković sa kućnoga praga:

— Koji su to junaci došli našu slogu da mute? Misle i nas republikom zaslijepiti. Ali pokažite im, braćo, put, odakle su i došli! Nek nose republiku drugima na pazar, nama je ne treba!

I što bi okom trenuo, nagrnulo je desetak snažnih ljudi kroz vrata dvorišta noseći na rukama ona dva republikanska galamdžije.

— Hej, Grčiću, žuri, spopali su ti republiku grčevi!

— Hej, Vrančiću, republikanske ti vrane mozak ispile!

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

— Jeste li već povješali za nas štranjge po dudovima ?

— Pošto ćete nam prodati republiku ?

— Kad ćete je dovesti, da je vidimo ?

— Vozi l' se na taljigama ili na tomobilu ?

— Pozdravite je i u naše ime, ako je gdje susretnete putem !

— Sretan vam put !

Tako i slično dobacivali su i dovikivali vrankovački mladići Miji Grčiću i Đuri Vrančiću, koji su se pokunjeno brzim korakom udaljivali putem prema Korovcu. Samo čika Mijo se onako namršten još jedamput okrenuo prema onoj strani, odakle se nije nadao biti ovako protjeran, pa je mrmljao :

— Prisjest će ti ovo, marvo popovska !

A u dvorištu Nikole Rankovića zavladala je opet tišina, jer su svi htjeli da čuju i drugoga govornika, koji je došao iz Zagreba s drom Jankovićem.

— A tko je to ? — pitale su žene na sokaku.

— Urednik novina od naše stranke, — odgovori neki starkelja.

— A kako se zove ?

— Petar Branić.

— Ju, pa kako je mlad, a već zna tako lijepo da divani ! — čudile se žene.

— E, to ti je pamet, komu je Bog dao !

zkvinfo.org.rs

— Ništa bez Božje volje!

A mladi je govornik sipao sve jaču vatru oduševljenja, mamio suze radosnice u očima slušatelja i podizao njihove duše do vrhunca zanosa. Govorio je, dok se nije javilo zvono s crkve pozivajući narod k službi Božjoj.

I nikad još nije ni u crkvi vladalo tako sveto raspoloženje kao te nedjelje. A to se raspoloženje raširilo po svim kućama poput sunčanih zraka, koje griju i čine ti život veselijim, vedrijim i ljepšim...

VI.

Vrankovački je župnik starina od skoro osamdeset godina. Došao je u Vrankovce prije trideset godina i odmah je rekao, da će tu ostati do smrti. On se privikao na vrankovčane, a oni na nj, pa ćeš rijetko čuti, da ikoji vrankovčanin grdi svog župnika, kao što se to po drugim selima čuje. A i jest vrankovački župnik dobar ko duša: sa svakim je prijazan, uvijek vedar i nasmijan, pa i kad koga mora kao dušobrižnik da ukori, čini to upravo s očinskom blagošću i toplinom, kojoj ni najokorjelija duša ne može da odoli. Zato ga svi župljani poštuju kao oca. Iako je već u tolikim godinama, ipak još sam obavlja svu svoju dušo-

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

brižničku s užbu. Ako treba, i o ponoći će ustati i otići na kraj sela bolesniku. Nije mu to teško. Ali i jest još zdrav kao kremen, hoda, kao da je za polovicu mlađi, a oči mu još uvijek ne trebaju naočara, kad čita.

Župnikovim gospodarstvom i kućanstvom upravlja njegova sestra, koja je za desetak godina mlađa od njega, ali u marljivosti svojoj još ne sustaje. Došla je k njemu prije dvadesetak godina, kad je ostala udovica iza učitelja, s kojim je proživjela trideset godina u sretnome braku te odgojila dva sina i jednu kćer. Njezina unuka od najstarijega sina dobila je baš ove jeseni kao mlada učiteljica mjesto u Vrankovcima, pa tako i ona stanuje kod svoje bake na župnome dvoru. Tko sretniji od bake! Bar ima nekog svog mlađega uza se, da joj uljepša i olakša stare dane. A i Pavica je sva sretna, što može biti kod svoje bake. Tu joj je na župnome dvoru kao kod kuće. I još ljepše, jer je baka pazi i mazi kao oko u glavi, a kod kuće su joj otac i mati imali brige i s drugom djecom.

Poslije svete mise one nedelje, kad su u Vrankovcima pučani održali svoju veliku izbornu skupštinu, pošli su dr Janković i Branić da pohode i župnika. Starini župniku bilo je to neizrecivo

drago, pa nije pravo znao, kako da ih što ljepše počasti. I on je bio jedan od onih rijetkih vrijednih starijih svećenika, koji su svom dušom pristali uz mlade katoličke hrvatske pregaoce, što su pod vodstvom velikog biskupa Mahnića stali da unose katoličku misao u sav hrvatski javni život, pa i u politiku. Iako se vrankovački župnik nije rado miješao u politiku, bio je dušom i tijelom pučanin. Veoma je cijenio sve one, koji su kršćansku pučku misao tako požrtvovno stali da šire među hrvatskim narodom. Poznavao je on već dra Jankovića i Branića po djelima njihovima. I zato je bio tako razdragan, što ih je mogao da pozdravi i pod svojim krovom.

— O, kako da vam pokažem, koliko mi je drago, što ste i mene pohodili? — — govorio je starina župnik nudeći im, da sjednu. — Ostanite kod mene na objedu! Budite moji gosti, pa da i ja koju novu od vas čujem, kad već ovako star nisam mogao doći na samu skupštinu!

— Hvala, vele časni, na vašoj dobroti, ali mi smo već obećali našem dičnom seljaku Nikoli Rankoviću, da ćemo kod njega objedovati! — ispričavao se dr Janković. — Ne bi bilo ni pravo, da mu to odbijemo, kad smo u njegovoj kući održali skupštinu.

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

— Ne, ne, Bože sačuvaj, ne ću ja da vas odvraćam od obećanja, koje ste dali našem vrijednom Nikoli. A ne biste li mogli barem poslije podne doći k meni?

— Ni to ne možemo, vele časni, jer imamo još jedan sastanak u Korovcu.

— Zar ćete i onamo? — čudio se župnik. — E, to će biti tvrdi orah. No ništa zato: i prvaci su apostolski u središtu stare rimske poganštine stvorili središte kraljevstva Božjega na zemlji. I oni, koji Božju stvar danas najviše mrze, mogu za koju godinu postati najbolji njeni privrženici. Jer cijelo ovo današnje republikanstvo je sama truležˇ i gnjilež, koja mora da se raspe i istrune. A onda dolazi pobjeda istine. Možda ja toga ne ću doživjeti, ali ja u to vjerujem više, nego ne znam što. No što sam se tako razglagoljao te gotovo zaboravio, što se priliči domaćinu? Hej, Pavice, donesider čašice i onu našu najbolju šljivovicu! — skoči župnik do vrata i zovne prema kuhinji.

Za čas je ušla Pavica rumena ko proljetni pupoljak noseći na pladnju, što je župnik tražio.

— Ovo je, gospodo, unuka moje sestre, Pavica Raškovićˇ, sada naša seoska učiteljica, — prikazao ju je župnik obojici gostiju. — A moram vam odmah i to

zkvm.org.rs

reći, da je ona i oduševljena pučanka, pa na uspjehu današnje skupštine, barem što se ženskog svijeta tiče, ima mnogo i njene zasluge.

I dr Janković i Branić su to već i prije bili čuli, pa kad su joj sad zahvaljivali na njenu trudu, ona se samo još više zarumenila.

— A ja vam, gospođice, moram još posebno zahvaliti, — obrati se k njoj Branić, — za vaše dopise, što ih šaljete u našu „Istinu".

Ona podigne k njemu svoje vedre oči i kad se sretoše s njegovima, zacakli i njemu i njojzi u očima tako neki čudan sjaj. I kao da ju je u tom času bilo nešto snažno trglo, okrene se i kao poplašena srna iščezne iza vrata...

Kad su malo iza toga i dr Janković i Branić kucnuvši se za župnikom ustali, da pođu, upita ih on:

— A kuda ćete iz Korovca?

— Vraćamo se natrag pa odavle još večeras vlakom u Zagreb.

— Kojim vlakom?

— Brzim u jedanaest sati.

— E, onda morate bar na večeru k meni, pa ćemo veče provesti zajedno. Morate mi to obećati, jer tko zna, hoću li ikad još imati tako prilike da pokažem, kako i mi stari moramo poštivati ovo,

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

što vi mlađi nosite danas hrvatskom narodu za bolju i sretniju budućnost.

Morali su starini obećati, da će uveče biti njegovi gosti, a onda su se požurili, da ih kod Nikole Rankovića ne čekaju predugo s objedom.

— E, da su svi naši svećenici kao ovaj starina! — govorio je dr Janković Braniću, kad su izašli iz župnog dvora.

— Ne bi onda laž ovoliko harala i vladala nad hrvatskim narodom! — doda Branić.

Neki hladan vjetrina prohuji sokakom, potrese gole grane drveća, proleti selom i odleti preko uspavanih njiva i livada bog-te-pita kuda...

VII.

Pala je mrka jesenja noć, da prsta ne vidiš pred okom. Na kraju Korovca pred kućom Mije Vrančića stoje dvije crne sjene zamotane u kožuhe, s nabijenim šubarama nad očima i s debelim toljagama u ruci. Stoje i šute, kao da slušaju zavijanje ove hladne vjetrine, što sa sjevera brije. Stoje već po sata. Vidi se, da nešto čekaju. I što dalje, sve nestrpljivije pomiču glave, premeću noge i lupkaju toljaginama po vlažnoj zemlji.

zkvh.org.rs

— O maj, još ih nema ! — javi se jedan krupnim glasom.

Drugi je i dalje šutio.

— Pa dokle ćemo mi tu tako još čekati ? — javi se iza nekoliko časaka šutnje opet isti i korakne dva koraka napred.

Drugi je šuteći nepomično ostao, gdje je i bio. Vjetar je zavijao i urlao. Časkom bi se smirio, a onda udario još žešće, misliš, sve će selo širom raznijeti. Ona se dvojica stisla — jedan uz zid, drugi uz dud — pa čekaju, da vjetar opet popusti.

— A šta si se ti, Đuka, tako ustobočio, pa ni bijele ? — i treći put se javi isti glas. — Ti bi, čini mi se, stajo i do jutra ovako, pa da se i ne makneš s mjesta. Al ja ne mogu. Meni je već dodijalo. Već mi je dosta toga čekanja. Il ćemo krenuti, na što smo nakanili, ili hajdmo kući da spavamo !

— Ta još malo, Mijo, da počekamo, — oglasi se i drugi, kao da se tek sada trgnuo iza sna. — Valjda se još nisu posakupili.

— Nisu se sakupili ! —- otrese se prvi. — Nije to, nego se boje. Ovamo se junače, da bi i glavu dali za republiku, a kada treba da se i na djelu vide junaci, onda vidiš, da je sve samo pusti kukavičluk,

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

To ti je eto. Zato njih nema. Pa sad pravi republiku, ako možeš!

Opet je nastala kratka šutnja.

— Šta opet šutiš? — ujedljivo će opet prvi. — Dakako, lijepo je to ovako u zavjetrini stajati i misliti na slatka usta djevojačka. Al treba djevojku i izvojevati. Ili šta ti misliš, da će jedan Ivan Ranković ikada dati svoju Maru ovakvom lipovom svecu, kao što si ti? Nikad! Nekad se kazalo: tko nije za cara, nije ni za curu. A sad vrijedi: tko nije za republiku, nije za curu. Samo, tko je junak za republiku, može dobiti republikansku curu. Pa mi sad reci: čime si ti dosad pokazao svoje republikansko junaštvo? Ili zar misliš, da će republika sama doći i donijeti, štogod ti srce zaželi? Nema toga, već treba i te kako zasukati rukave. I republika će sad, kad dođe, dijeliti svakom po zasluzi: nekom punom šakom, nekom punom vrećom, a mnogima bome i batinom. Svaki neka sebi sam bira.

— Hajdmo! Šta hasni dalje čekati! — korakne drugi prema dudu. — Nema ih pa nema! Što smo naumili, načinit ćemo i sami bez njih!

— E, ta ti valja! Tako treba! Od takvih dolazi republika! A dođe li, ne fali ti ni Mara!

zkvh.org.rs

I ovojica navuku još jače šubaru i krenu kroz mrak cestom prema Vrankovcima.

No tek što su koraknuli desetak koraka, začuju za sobom oštar zvižduk. Vjetar je bio malo popustio. Oni stanu. Zvižduk se ponovi.

— To su !

— Vratimo se, da nas ne traže !

Uto su se već čuli glasovi :

— Hej Mijo, Đuka, gdje ste ?

— A gdje ste vi ? — oštrijim će glasom Mijo.

— Pa evo nas. Čekali smo, da vjetar malo stane. Nije za glavu, da idemo po najgorem čudu, — odgovori jedan od došljaka.

— Još ćemo stići, duga je noć ! — doda drugi.

— A koliko vas ima ? — upita opet Mijo.

— Deset.

— Dakle nas svega ima dvanaest ko dvanaest apostola, — reče Mijo.

— Samo tko je Juda ? — padne nečiji glas.

Svi ušutješe. Ali Mijo vikne :

— Kakav Juda ? I ako se tko nađe, da bude izdajnik, neka zna, da će ga izjesti mrak, gušći od ovoga, kada svane republika. No da bude vjera, zakunite

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

se Bogom i republikom, da nikom ne ćete ni riječi izlanuti o ovom, na što sada idemo!

— Kunemo se! — javi se deset grla.

I pođu put Vrankovaca. Kad su došli do po puta, zakrenu lijevo prema bre-žuljcima, gdje su vrankovački vinogradi. A kad su došli i među vinograde, raz-dijele se na dvije strane.

— Petorica za mnom u Nikolin vino-grad, a petorica za Đukom u župnikov! — komandirao je Mijo. — A za jedan sat da se opet nađemo tu kod ove bukve!

Nebom se stali rijediti oblaci. Noć više nije bila tako mrka. I izdaljega si mogao vidjeti, gdje se tamo među vino-gradima šuljaju sjene, kao da su noćni dusi stali ovuda da obilaze. A kako se i vjetar bio sasvim smirio, mogao si kroz tišinu čiuti svaki šum i svaki glas.

— U ime republike sjecite! — zapo-vijedao je prigušen glas.

I zašuštjeli su vinogradi, kao da se trzaju od neke boli, koja ih budi iz zim-skoga sna.

— Osveta republike! Tko je ne osveti, taj se ne posveti!

Uspavane su loze uzdisale i kao da im se taj uzdisaj do samog neba dizao, da izmole milost i smilovanje. Ali smilo-vanja nije bilo.

zkvh.org.hr

— Neka se zna, da dolazi republika! I tkogod joj se ne pokloni, ovako će proći.

— Živila republika! — širio se prigušeni glas s jedne strane brežuljka na drugi...

Za jedan sat nije na tome brežuljku ostala više nijedna loza na čokotu.

VIII.

Drugi se dan po Vrankovcima nije ni o čem drugom govorilo, nego o tom, kako su Nikoli Rankoviću i župniku noćas posječeni vinogradi.

— To ti je eto republika: tuđe sjeći i uništavati! — govorili su stariji.

— Zar tako misle i naše selo predobiti za republiku? Ako je tako, znamo i mi put do Korovca, pa ćemo i mi tamo da pravimo ovakvu republiku! — prijetili se mlađi.

— Posjeći ćemo im šljivike!

— Popaliti štale!

— Potrovati marvu!

— Kad je republika, neka bude republika!

— Nek upamte, kad su darnuli u naše!

— Nek znadu, tko su vrankovčani!

I bila bi se mlada vrankovačka krv još i jače raspalila, da se nije među njih umiješao starina Aca Brkić.

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

— Manite se, djeco, vraga! Ta eto vidite, da ta njihova republika ima vražji rep.

— Pa baš zato! Zar ćemo dati, da se taj vražji rep ovako noću oko našeg sela vuče? — stane pred njega Tunja Nežić, najkuražniji od svih vrankovačkih momaka. — Zar da skrštenih ruku gledamo, kako nam republikanski vukodlaci o ponoći obilaze vinograde i sjeku trsje? Zar da budemo kukavice, pa da rade iz nas, što ih volja?

— Vratit ćemo im republiku! — dometnu bijesno ostali momci.

— Mir, djeco, kad vam kažem! — oštrije će djed Aca. — Šta ćete vratiti? Kome ćete vratiti? Zar je to ono, što ste jučer na skupštini čuli? Ne sramotitə nam sela! Proći će i taj republikanski vjetar i raznijeti svu republikansku prašinu, ali sramote s nepoštenih obraza ne će izbrisati. I zapamtite: nijedan krivac Božjoj pravdi ne uteče. A Božja je uvijek bila jača od ljudske. I bila i bit će, pa ma došlo još hiljadu takvih traljavih republika!

Te su riječi djeda Ace djelovale. Mlađarija zašutila i lijepo se razišla.

Pred veče pročulo se selom, da su žandari u Korovcu uhapsili i odveli Miju Vrančića i Đuku Grčića u zatvor.

zkvh.org.rs

— Jesu li priznali, da su oni posjekli vinograde? — pitala je žena Nikole Rankovića djeda Acu, kad je donio taj glas.

— Nisu priznali ništa.

— A ja bih ruku metnula u vatru, da su oni. Niko drugi već oni!

— Nemoj, ženo, nikoga sumnjičiti, dok ništa ne znamo! — mirio je Nikola svoju ženu.

— Šta ne znamo? A zar nisu oni jučer i u naše dvorište došli, da ti tu posiju svoj republikanski bijes? Zar se nisu jučer poslije podne i u Korovcu prijetili svakom, tko bi išao u kuću Marijana Đurkovića, gdje su naši vođe pučani iz Zagreba održavali sastanak? Al da, tebi to još nije dosta. Da ti i pred nosom kuću upale, ti bi ih još branio! — žestila se Nikolina žena.

— Nije, ženo, na nama, da se osvećujemo, nego da praštamo. U tom se mi pučani razlikujemo od onih republikanaca. U tom je naša jakost i naša pobjeda.

Nikolino je lice sijevalo ponosom i samosviješću. I žena nije na to smogla više ništa da kaže, već je samo spustila glavu i dohvatila predivo, da prede. A iz kuta kraj peći zagledao se u stričevo lice Mato udivljen riječima, što ih je čuo

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

i koje su mu tako čudnim osjećajima prelijevale mlado potišteno srce...

Mato je bio vrlo potišten. Već nekoliko je dana tu kod svoga strica Nikole. Kad je ono otac planuo na nj, rekla mu je mati:

— Idi Mato, stricu u Vrankovce i budi dan-dva tamo, dok se otac ne smiri. Proći će to. Umirit ću već ja njega. No bolje je, da mu ti ne budeš na očima, dok ga bijes ne prijeđe.

I tako se Mato uklonio pred ocem u Vrankovce. Stric ga je lijepo primio kao i uvijek, kadgod je k njemu dolazio.

— Znam, Mato, sve, — govorio mu je stric ozbiljna lica. — Ne bih htio da se radi politike zamjerim s rođenim bratom. Uvijek smo živjeli u ljubavi, dok eto nije došla ova nesretna republika. Odonda baš kao da je neko prokletstvo došlo med sve ljude, pa se bojim, da i med nas ne dođe. A tu baš ti možeš veliko dobro da učiniš. Budi eto kod mene koji dan, pa slušaj i gledaj sve, kako mi, koji nismo republikanci, mislimo i radimo. Imat ćeš i sam možda odatle koristi, a moći ćeš to i svome ocu da kazuješ, dok se ova republikanska oluja malo stiša. Pa neka smo sasvim drukčijeg političkog mišljenja, ali smo zato ipak braća. Politika prolazi, a rodbinstvo os-

taje. I ljubav među nama treba da ostane netaknuta kao svetinja.

Mato je samo šutio, slušao i gledao. I tako eto već nekoliko dana. A kraj toga je mislio najviše na svoju Anicu, radi koje se to eto s njime i dogodilo. Mučila ga je samo pomisao, hoće li mu se otac smiriti. Eto izbori su već za koji dan, možda će mu otac biti izabran, a onda će samo još jače zamrziti sve, što nije republikansko. Onda će mu još više braniti ljubav prema Anici zato, što je kći pučanina. Ili će možda, ako pobijede republikanci, postati otac pomirljiviji i popustljiviji? Možda će otac u onom zadovoljstvu, ako bude izabran, zaboraviti sve, što je bilo. Nije on zao. Ima on dobro srce. Samo eto kad se nečega prihvati, onda mu ne staj na put. Pa zar je on, Mato, šta proti svom ocu učinio tim, što je zavolio Anicu ? Ništa, baš ništa. Ako bude republika, bit će i Anica republikanka, kada dođe u njihovu republikansku kuću. Zar bi to i moglo drukčije biti ? No tu je Mati došlo na pamet, kako se eto njegov otac i stric, dva rođena brata, ne slažu u politici. A šta bi bilo, da i on, Mato, krene drugom politikom, nego li njegov otac ? I zar on baš mora biti za republiku kao i otac ? Mora li sin i u tom biti poslušan svom ocu ?

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

Eno jučer je Mato čuo, što su tu oni vođe pučani iz Zagreba govorili na skupštini. I gotovo da je to bolje nego republika. I srce i pamet tako Mati govori. No zar se ne bi zbilja tim iznevjerio svom ocu, kad bi pristao uz pučane ? Ne bi li onda otac još više bjesnio protiv Anice ? Rekao bi, da je svemu ona kriva. I baš zato treba on, Mato, da ostane republikanac. Najposlije šta ga se i tiče sva ta politika ! Njemu je svejedno, bila republika ili ne bila, glavno da Anica bude njegova. Sve drugo pušta drugima, ali Anice se ne može odreći. Ona mora biti njegova. Ona ili nikoja !

Tako je završavalo svako Matino razmišljanje. Samo kad je od strica eto čas prije čuo, što govori strini Bari, potreslo ga je to do dna duše. Pučani ne smiju da mrze ni da se osvećuju, nego da praštaju, jer je u tome njihova jakost i pobjeda ! Nikada takvo šta Mato nije ni čuo ni pomislio. Nije li to nešto, kao što su davno, davno bili prvi kršćani ? I oni nisu mrzili, i oni se nisu osvećivali, nego su samo praštali i ljubili. A republikanci ? Nisu li oni, kao što su nekad u ono davno prvo kršćansko doba bili pogani, koji su paklenim bijesom mrzili i progonili kršćane ? Pa tko je konačno pobijedio ;

pogani ili kršćani ? I tko će sada pobijediti : republikanci ili pučani ?

Baš kad je Mato sjedeći kraj peći skrenuo misli na tu stranu, uđu u avliju kola. Dovezao se Matin djed Marko. A kad je djed ušao u sobu, bilo mu je prvo, što je rekao :

— Došao sam, Mato, po tebe. Otac je jučer opet otišao. Malo se smirio, pa ti mati poručuje, da se vratiš kući.

I Mato se vratio kući.

IX.

Pala je tamna noć. U prednjoj sobi u kući Ivana Rankovića gori svjetlo. U sobi sjede Mato, njegova mati, sestra mu Mara i djed Marko. U kutu kraj peći hrče veliki mačak kojega svi zovu Mujom.

Svi šute. Djed Marko poteže dimove iz svoje lule. Mara, crnooko djevojče od 17 godina s bujnom crnom kosom, sjedi i veze : vidi joj se, da je mislima svojim nekuda daleko od onog, što radi, jer joj rad baš ne odmiče ispod ruke. Strina Jaga, mati Marina i Matina, plete čarape, ali svaki čas stane, zagleda se pred sebe, povuče rukom preko čela, uzdahne, pa onda izvuče iglu i nastavlja plesti. A Mato podbočio rukom glavu o stol, gleda čas u mater, čas u djeda i premeće glavom misli, koje ga more,

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

NARODNA BUNJEVAČKA KNJIŽNICA SUBOTICA 1945. IVANA KUJUNDŽIĆA, SVEĆENIKA

Na crkvenom tornju odbije devet sati. Mara spusti vezivo na krilo, zijevne, pa će pospano:

— Idem ja, majko, leći. Spava mi se.

— Idi, dijete, pa prigledaj Stipu, da se nije otkrio.

— Laku noć! — pozdravi Mara, uzme vezivo, ustane i izađe iz sobe.

U sobi je i dalje vladala šutnja, dok je nije prekinuo djed Marko:

— Bog zna, kako će sve to svršiti!

— Šta? — pogleda ga strina Jaga.

— Ta eto to, što nam nosi razdor između otaca i sinova, između brata i brata, između susjeda i susjeda, između sela i sela! Zovu to republika, sloboda, a ja se ovako star, kaki sam, bojim, da odatle ne bude još i čuda i pokore.

— Ne govorite, djede, tako, jer kad bi to otac čuo... — Mato će gledajući zamišljeno pred sebe.

— Pa šta onda? Dosad sam šutio i gledao. Hajd, rekoh, bit će Ivan zastupnik, pa mi je ko ocu to godilo. A i znao je on lijepo da nam kazuje o republici, pa tko ne bi za to bio? Al sad ja tek vidim, šta je stalo da biva. Ne će on za Nikolu više da zna, ko da mu nije rođeni brat. Pa eto i ti si morao da bježiš iz kuće. A njega, oca ti, nema već treći mjesec skoro ni kući: dođe malo, zaviri, pa opet

zkvm.org.rs

hajd za republikom. Kuda će kuća, kuda gospodarstvo, ako to tako potraja ?

— Ta valjda će sad iza izbora biti republika, pa će opet sve biti u svom redu, — odvrati Mato.

— A ako ne bude ? — izvadi djed Marko lulu iz zuba i pljucne u stranu.

Mato se digne, ode k prozoru i zagleda se u mrak. Strina Jaga spusti pletivo na krilo i pogleda zabrinuto za Matom. Zatim se okrene k djedu Marku :

— Pustite republiku ! Došla, ne došla, usrećit nas ne će. To ja već vidim. Nego hajde, Mato, da čujemo, što ti kaniš i namjeravaš. To moramo znati prije, nego što ti se otac opet vrati.

— A što ? — okrene se Mato, nasloni se leđima o prozor i zagleda se u mater.

— Pa to. Jesi li nakanio da se ženiš, šta li je to s Đurkovića Anicom ?

Mato ponikne očima i ostane od materina nenadanog upita zbunjen ne znajući, što da rekne. I prije nego što je mati dospjela da ga iznova pita, stane crkveno zvono da bije na jednu stranu, a sokakom se razliježe vika : „Vatra ! Vatra !"

— Šta je ? Vatra ! Gdje ? Gdje ? — skoči djed Marko i poleti k prozoru.

Mato je već bio otvorio prozor. I strina Jaga je već bila požurila k prozoru. Sokakom su trčali ljudi.

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

— Šta gori ? Gdje gori ? — pitali su djed Marko, Mato i strina Jaga gotovo zajedno.

— Kod Marijana Đurkovića ! — čuo se glas sa sokaka.

— Kod Đurkovića ? — trgne se Mato. — Majko, idem i ja da vidim i da pomažem.

Strina Jaga nije dospjela ništa još ni da kaže, a Mato je već bio izletio iz sobe i nestao u mraku.

X.

Mato je jurio kroz mrak. Crkvena su zvona žalosno otkucavala, a tamo na istočnoj strani sela dizao se ognjen jezik prema nebu sijući iskre na sve strane. Mati je bilo, kao da ga svaki udarac zvona u čelo bije i kao da mu je onaj plamen živo srce pali. Glavom su mu jurile misli : „Šta ako Aničinu ocu kuća izgori ? Što će Anica ? Ionako je sve, što imadu, jadna sirotinja. I odakle baš kod njih vatra ? Da nije podmetnuta ? Da i to nije politička osveta ? Da i u tom nisu republikanski prsti ? " Te i takve misli žarile su Matinu krv, i on je još jače letio do Đurkovića kuće. Bilo mu je, kao da on nosi Anici spas od neke velike opasnosti, koja bi mogla i nju i njega upropastiti.

zkvh.org.rs

Kad se približio Đurkovića kući, odlanulo mu je videći, da ne gori kuća nego staja. Dvorištem se već vrzlo desetak ljudi, koji su se sletili, da pomognu gasiti vatru. No to je bilo dosta teško. Vatra je planula pod krovom, a tavan je bio pun sijena i grahorice. U cijelom selu nije bilo štrcaljke za vodu, pa nije bilo druge, nego nasloniti ljestve, na koje se popeo sam čika Marijan, a susjedi su mu dodavali u kablovima vodu, da sipa po krovu.

— Ništa to ne pomaže! — govorili su ljudi gledajući, kako vatra iza svakog kabla vode, što je čika Marijan na nju saspe, još više šikne uvis.

— Kao da pijesak sipaš u more! — dodavali su drugi.

— Spasimo bar kuću, da i nju vatra ne uhvati! — rekao je čika Mirko Tuničić, prvi Marijanov susjed, noseći druge ljestve, prislonio ih uz kuću i stao da sipa po krovu kuće vodu, koju su mu ljudi dodavali.

Kuća je od staje udaljena tridesetak koraka, pa su iskre lako mogle da upale i krov na kući. Zato su žene, koje su se skupile iz susjedstva, stale da viču:

— Nosite stvari iz kuće! Spašavajte bar to, ako i kuću uhvati!

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

Strina Julka, žena Marijanova, i Anica samo su zalamale rukama te jaučući i naričući stale da nose stvari u kuću susjeda čika Mirka. I susjede su pomagale. A Aničin brat Ilija odveo je konje i kravu u čika Mirkovu staju.

Baš pored duda pred kućom, gdje su sebi Mato i Anica vjeru dali, sreli su se u sada. Ona je u košari nosila neku rubeninu u susjedstvo, pa kad je ovako iznenada pred sobom ugledala Matu, trgne se, ruke joj klonuše, košaru je, da joj ne ispadne iz ruku, morala spustiti, a usne joj kroz suze prošaptaše bolno:

— Mato, moj Mato!

A on je uhvati za obje ruke, pogleda u zaplakane oči, pa će tiho:

— Ne boj se, dušo! Uza te sam!

I poleti u dvorište. Baš uto je i drugi susjed čika Toma Runčić donio još jedne ljestve.

— Dajte, čika Tomo, ja sam mlađi, ja ću se na njih popeti! — uzme mu Mato ljestve iz ruke, odnese ih do zapaljene staje, prisloni ih s protivne strane, nego što je bio čika Marijan, pa se popne do krova i vikne:

— Dajte i ovamo vode!

Vatra je pucketala i od svakoga kabla vode, koji se na nju sasuo, zapištala,

zkvh.org.rs

kao da se ruga i čika Marijanu i Mati; što se badava muče, da joj istrgnu iz pandža žrtvu. Izgledalo je, kao da se tu neka ognjena neman bori s ljudima, koji su prema njoj tako mali, tako slabi. Ta je očajna borba bjesnila svom žestinom. Ognjena se neman cerila, kao da se ogledava tražeći novu žrtvu. I ujedamput kao da je zaškripala plamenim zubima, pod kojima je stalo nešto da se lomi i kida.

— Bježite dolje, krov se ruši! — viknuše ljudi čika Marijanu i Mati, pa se razbježaše u stranu.

Čika Marijan je već i sam bio vidio, što je, pa je već bio silazio s ljestava i odskočio na đubrište. Mato je baš u taj čas držao u rukama kabao pun vode i htio još i nju da baci na vatru. No tek što je bio zamahnuo, grede popucaše i u tren sruši se jedna na Matu i štropošta ga na zemlju. Samo je zajauknuo.

— Ubi ga greda! Izgorit će jadan! — nasta vrisak među ljudima i ženama.

— Vucite ga iz vatre! — zapomagala je strina Jula.

Nastade strka. Grede su se rušile i već od krova ništa nije bilo ostalo, samo se iz staje dizao plamen, koji je lizao po golim zidovima. Tu pritrči čika Marijan s gvozdenim vilama, odgrne gredu i žar

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

na onome mjestu, gdje se srušio Mato, pa zgrabi Matu i ponese ga prema bunaru. Na njemu se odijelo već bilo upalilo, no brzo su ga pogasili, a onda su čika Marijan i čika Mirko odnijeli onesviještenog Matu u čika Mirkovu kuću. Tamo su s njega strgali progoreno odijelo, a žene su stale da mu opekline mažu uljem. Baba Mara je brže bolje nalila ulja i vode u jednu zdjelicu i stala to da miješa, dok iz toga nije nastala kao neka bijela mast, kojom su onda namazali Matine opekline.

U prvi čas Anica nije znala, što se dogodilo s Matom. Bila je zabavljena u kući slažući tanjure i čaše u košare, koje su žene nosile u susjedstvo. A kad je Mato već bio odnesen u čika Mirkovu kuću, rekla je jedna susjeda Anici, kako je Mato stradao. Anica je samo vrisnula, uhvatila se za glavu i poletila, da vidi Matu. I baš u trenutku, kad je stala kao obezumljena kraj onesviještenog Mate, otvori on oči.

— Mato, moj Mato! — pokrila je sebi lice rukama nagnuvši se nad njim.

— Anice... ne boj se... nije ništa! — izlane on isprekidano i zagleda se u nju pruživši ispružene ruke prema njoj.

Uto je vatra u čika Marijanovoj staji stala da jenjava. Opasnost, da zahvati

ZKVK.hr

i kuću, bila je minula. Zato su žene i prestale nositi stvari iz kuće u susjedstvo. Sve su se okupile oko nesretnog Mate, koji je ovako teško nastradao, da bi svoju požrtvovnost mogao i životom da plati.

XI.

Svanula je zadnja nedjelja mjeseca studenoga, izborni dan. Još dva dana prije obišli su republikanski korteši cijeli kraj i tajanstveno govorili :

— Za tri dana eto slobode ! Sad ili nikad ! Živila republika !

I još noćaš oko ponoći obilazili su neki ljudi selom i kucnuli svakoj kući na prozoru.

— Hej, gazda !

— Tko je?

— Mi od republike. Poručila je Amerika našim vođama, da je uz nas, ako i mi svi budemo uz nju, to jest za republiku. A kad je Amerika uz nas, onda je naša pobjeda sigurna. Dakle pazi sutra, kuda ćeš glasovati.

— Za republiku ! — ogdovara pospano kućegazda.

— Živila republika ! — pozdravljaju ga oni sa sokaka i odlaze dalje, da kod svake kuće isto ponove.

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

Došli i do kuće čika Tome Runčića. Kad je on otvorio prozor i čuo, što Amerika poručuje, planuo je :

— A je li Amerika poručila i to, da poštenom svijetu sječete vinograde i palite staje? Tornjajte se ispred moje kuće, ili ćete upamtiti, kad ste mirne ljude i iz sna bunili ! Vi lažovi ! — i zalupi prozor.

No oni nisu ni dočekali, da čika Toma dovrši, već su se brže posakrivali iza dudova. A kad je on zalupio prozor, deset se pesnica iza duda podiglo prijeteći se prema njegovoj kući :

— I ti ćeš nas pamtiti za osam dana !

A kraj Marijana Đurkovića kuće dali su svome bijesu maha pjesmom :

„Zora selom svanula,
republika granula,
seljački je narod slavi
i popovce davi ! Iju !“

Muklo je odzvanjala pjesma kroz nijemu noć. Grane po drveću kao da su se sagibale nad ove crne republikanske sjene, koje su se povlačile sokakom raznoseći ovako izazovno zadnje poruke prije republikanske pobjede...

Probudila je ta pjesma i čika Marijana. Skočio je s kreveta, potrljao oči i napeo uši, da sluša, dok pjesma nije tamo kod

zkvh.org.rs

treće-četvrte kuće zamrla. Zatim je zapalio žigicu, da pogleda na sat.

— Dva sata! — šapne poluglasno, baci žigicu na zemlju, sjedne natrag na krevet, zagleda se u žigicu, kako na podu dogorjeva, pa se zaveze u misli.

— I to ti je eto ta republika: da popovce davi! — govorio je sam u sebi. — Da, da, zato je ona i izmišljena, zato njome i pune neuke seljačke glave, da svijet podjare proti onome, što je katoličko. Vidim ja to i znam odavna. Nikada takvog čuda nije bilo med našim svijetom, kao što je eto danas. Vjeru i njene čuvare poštivali su naši stari i čuvali ko oko u glavi, pa ih je zato i pratio Božji blagoslov. Kadgod je narodu trebalo dobrog savjeta, išao je svome župniku. „Koga je Bog postavio, da nam dušu čuva, taj nam je najveći prijatelj", govorili su ljudi. I zar onda nije bilo bolje nego danas? Sada ti je najveća pogrda, kada te nazovu popovcem. Jadna moja hrvatska domovino, što si dočekala! Po tebi su gazili i Tatari i Turci i haračili sa svih strana neprijatelji, ni broja ni imena im se svima više ne zna, ali ni oni svi zajedno nisu mogli da ubiju vjeru i poštenje u srcu hrvatskog naroda. A ova republikanština eto ubija vjeru i poštenje, blati nam čestiti hrvatski obraz i ruje

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

među nama te će nas do-zla-boga razrovati, raskopati i rastrovati. I još toga ni svi pametni i čestiti ljudi ne vide, kuda to vodi. Što će iz Hrvatske biti za desetak godina, ako to tako potraja? Jedva smo dočekali slobodu, a sad padamo u još gore zlo : u duševno ropstvo zloga duha, koji je na sebe navukao republikansku kabanicu, da sakrije svoj vražji izgled i vražji rep. Pa i nije to, nego baš od vraga. Republika! Vražje carstvo, a ne republika! U to eto srlja hrvatski narod. Kroz stotine godina zarobljen, izvaran, izmučen, isprebijan, iskundačan, konačno je stao slobodnije da diše. Ali vrag ne spava i eto stao da zvoni u republikansko zvono. Svijet grne na tu zvonjavu, a ne vidi, tko zvoni. I dok eto omamljen tom republikanskom zvonjavom hrvatski narod zaboravlja na sve, dotle se vražji sluge ušančuju po našim selima i gradovima, a novi tlačitelji i haračlije preuzimaju sve jaču vlast. A kada se to republikansko zvono jedamput razbije i prestane zvoniti, kad se narod malo otrijezni i osvijesti, imat će što da vidi : siromašnu domovinu Hrvatsku u novim nevoljama, ščepanu izrabljivačkim kliještama i zarobljenu paklenim duhom. I tri puta će onda trebati veće muke, da se iz toga opet iskopamo. Ta će dužnost

zkvh.org.rs

ži i izvo-
istine.
tornju ot-
još uvijek
o. Ide eto
tski narod,
u sudbinu
što će je
odlučiti ?
Rankoviću,
ao službu ?
Što to raz-
n selima ?
vidi svoju
kao da je
a i diže se

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

no se natrag i pogo
. Mato se srušio kraj
as iza duda stvorila k
ula od žalosti i nadvi
ći mu krvavo če
upcima. I gle, u taj
re i gavranova, prestac
ot, a tamno se nebo
ti jutarnjim rumenilo
ika Marijan se trgne
zadrijemao. Ogleda se
se želi snaći, da li je to
oko njega je vladao m
zor se šuljao prvi tra
tla.
kad je čika Marijan

zkvn.org.rs

— A šta ću da ležim, ka ne mogu više da spavam! — pogleda Anica oca.

Čika Marijan opazi, da oj oči nekako nisu ispavane. Neš se mutno povlači kroz njih. A drukči su joj oči tako vedre ko vedro nebo, ka e u rumenzoru plavi.

— Ti, Anice, kanda nisi ćas dobro spavala?

— Nešto me je glava bla, — odgovori ona i sagne se po ni lonac, da joj otac ne vidi, kako se rumenila.

— Treba da se čuvaš, - brižno će čika Marijan. Htio je još nto da kaže, ali nekako mu nije išlo, te se okrene i izađe u avliju.

Otkad je prije nekoliko ana izgorila čika Marijanova staja, koi su mu i krava u susjedstvu: konj kod jednog susjeda, čika Mirka Tuniča, a krava kod drugog susjeda, čika Tne Runčića, dok čika Marijan opet ne digne svoju staju. Ne će to tako brzo biti. Može i Božić ovako da dođe. Nahvala Bogu, da ima dobre susjede, koji u u nevolji dali skloništ njegovu bla.

Čika Marijan se preko vlije uputio do čika Mirkove staje.

— Dobrojtro, komšija! — pozdravi ga čika Marijan već izdaka. — Zar

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

si i tv već poranio ? Tvoj Ilija je već namir konje. Ipak je vrijedniji od nas. — i treba, — odvrati čika Marijan, pošto e čika Mirku odzdravio. — Na mladi a je red. Nas starije eto već nekad prevari san, kao mene jutros. — ja baš nisam najbolje spavao. Probu la me ona republikanska derišča d ćas, pa nikako više da mi san dođe oči. Sve sam mislio, kako će ovo danas la proći, i tek pred jutro sam opet alo zadrijemao. I baš kad sam noćas svemu i svačemu razmišljao, nikak mi nije išao s pameti Rankovićev Mato. ve kao da ga vidim, kako u mojoj kući nako opečen leži, a kraj njega tvoja nica. Bog zna, hoće li mu pomoći, što su a odvezli u grad u bolnicu ! Otac mu, ko je bog-te-pita gdje u vojoj republ anskoj kortešaciji, još ništa i ne zn Tko zna, hoće li se smekšati, kad s na, kako mu je sin stradao, ili će m da još jače pobjesniti ! Najviše ć tebe kriviti.

— osto mu bilo ! — odvrati Marijan. — Št ja mogu, ako se Mato zagledao u moju nicu ? I ja bih volio, da nije tako, amo da bude mira. I meni je teško adi moga djeteta. Eno vidim, da je upravo ubija.

— bi li ti Anicu dao za Matu, ako

ozdravi ? — pogleda ga čika Marijan.

— Pustimo to, dragi Mirko! To je u Božjim rukama. Za svoju bih kćer sve učinio. Ali ne vjerujem, da bi to isto i Ivan Ranković za svoga sina učinio. To nesretno republikanstvo rastrovalo je duše tako, da se tu više ne pozna ni rodbinstvo ni ljubav ni ista vjera. Sve hoće to republikanstvo da zatare. I ako ni po čem drugom, po tome vidimo, da je to vražje maslo.

— Danas ćemo vidjeti, što će biti! — uzdahne čika Mirko.

— Šta Bog da! — završi čika Marijan, obiđe oko konja i vrati se kući.

*

Uveče toga dana; baš kad je zvonilo pozdravljenje, bane čika Mirko u čika Marijanovu kuću.

— Pobijedili su! Dobili su dvjesta glasova, a mi samo trideset. Ako je svuda tako... — ne doreče čika Mirko.

— Onda jao i naopako, — upadne mu u riječ čika Marijan. — Nije to pobjeda republike, nego pobjeda onih, koji su razapeli paklene mreže nad hrvatskim narodom.

A šorom je prolazilo desetak seoskih momaka pjevajući, što ih je grlo nosilo:

Pobijedila republika,
svega svijeta dika! Šalaj!

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

XI.

Već drugi dan iza izbora znalo se u Zagrebu, da su republikanci dobili oko pedeset, a pučani samo oko deset narodnih zastupnika.

— Šta će sad biti ? — pitali su zabrinuto razboritiji ljudi.

— Živila republika ! — pozdravljali su se tu i tamo neki vjetrogonje ogledavajući se u strahu, da ih tko ne čuje.

A Petar Branić, urednik „Istine", lutao je po ulicama sa svežnjem novina ispod pazuha, kao da nešto traži, a ne zna ni sam što. Neki je nemir obuzeo njegovu dušu tako, da nije pravo mogao ni misliti ni raditi. Lutao je naokolo mrka lica, zamotan u zimski kaput do ušiju, kao da se boji, da mu ovaj jesenji hladni vjetar ne bi još više pobrkao ionako pobrkane misli u duši.

Čim je jutros ustao, prvo mu je bilo, da ode do dra Jankovića, da čuje, kako su prošli izbori.

— Dobili smo devet ! — kliknuo je dr Janković, čim je Branić stupio u njegovu sobu.

— Šta ? Samo devet ? — trgnuo se Branić razočarano.

— Zar je to „samo" ? Kako si se mogao više nadati ? Ta mi smo još sasvim mlada stranka. Sad smo se tek prvi put

okušali u izbornom kreševu, pa kad smo odmah na prvi mah dobili devet zastupnika, to je bome i te kako lijepa pobjeda. Ja se većem uspjehu nisam ni nadao. Ta pomisli samo, kolika se sila sa svih strana baš najviše na nas digla! Svi bezvjerci sviju stranaka kao da su se bili složili, da nas utuku. Nije im uspjelo. Ali ja mislim, da još nismo ono najteže prošli. Još ćemo doživjeti teških časova u svojoj borbi za kršćansku politiku. Tek sada, kada bezvjerci vide, kako smo uza svu njihovu navalu ipak uspjeli, pobjesnit će na nas. I ne će mirovati, da nam ne izbiju i ovo, što smo sada izvojevali. Zato nam valja neumorno raditi. Može se desiti, da bezvjerci i uspiju, ali to im ne bi bio nikakav trajni uspjeh, jer mi smo pučani jaka i zdrava snaga, koja se ne da iskorjeniti...

Branić ovaj čas, dok je ovako lutao po ulicama, nije znao, što mu je sve dr Janković govorio. Nije znao ni to, kako je iz njegove sobe izašao. Kao da se neka magla spustila na njegovu dušu, i on sad kao da je bježao za nekim dalekim svjetlom, koje bi tu maglu raspršilo, a njegovoj duši opet vratilo predašnju vedrinu i mir.

Lutajući tako našao se pred veče najedamput blizu državnoga kolodvora.

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

Baš je došao neki vlak, pa su putnici izlazili iz stanice i razilazili se pločnikom na sve strane. Branić je stao nedaleko u drvoredu i gledao ukočeno preda se među putnike, koji su žurno prema njemu dolazili i još žurnije prolazili.

Najedamput zapne Braniću oko na jednom licu, koje mu se učinilo poznato. I kao da je tek u taj čas stao sabirati raštrkane misli, upilji pogled u toga čovjeka. Bio je to seljak srednjih godina, zaogrnut slavonskom seljačkom kabanicom. Gdje je toga čovjeka već vidio ? I kada ? Uto je taj seljak već stigao sasvim blizu do njega, i njegov se pogled sretne s Branićevim.

— Živila republika ! — stane pred njim seljak sa pobjedonosnim smiješkom. — Propala vam je popovska politika !

Branić nije mogao prvi čas da se snađe : niti je pravo znao, tko je taj čovjek, ni što da mu na njegovu toliku drzovitost odgovori.

— Šta me tako bijelo gledate ? — opet će došljak. — Zar me ne poznajete ? Ja sam novoizabrani republikanski zastupnik Ivan Ranković. Zar vam nisam pred desetak dana na kolodvoru u Borovcu dobro prorekao, što će biti ? Republika je pobijedila, republikanska je sloboda svanula, a vi popovci sada gle-

dajte, kuda ćete se pred njenim bijesom sakriti, da vas ne moramo sve odreda povješati po granama ovoga drveća...

I ne ogledavši se više na mladoga novinara ode Ranković ponosnim korakom kao pobjednik put Zrinjevca. A Branić je još dugo nijemo stajao gledajući, kako taj snažni i košćati seljak odlazi gubeći se sve više u maglovitom polumraku, što ga ne može da razbije ni jako svjetlo visokih električnih svjetiljaka...

XII.

Uredništvo „Istine" nalazi se u jednoj jedinoj sobici. Tu je kraj prozora običan stol, po kojem su naokolo naslagane različite novine, a među njima usred stola leže pisma i rukopisi. Do stola je običan stolac, nad kojim na zidu visi drveni križ, a ispod križa slika dra Petra Rogulje, koji je prvi stao skupljati hrvatski narod za kršćansku pučku politiku. S druge strane je do zida velik ormar, pun knjiga, a kraj ormara polica, na kojoj su razvrstane razne novine, što na uredništvo dolaze.

Do te je sobice s jedne strane nešto veća soba, gdje je smješteno uredništvo „Naroda", svagdanjih novina kršćanske pučke politike, a s druge je strane soba,

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

u kojoj rade namještenici uprave „Naroda" i „Istine" zajedno. Te dvoje novine i jesu zapravo jedno te isto, samo što „Narod" izlazi svaki dan, a „Istina" jedamput na tjedan. Svaki list ima posebno svoje uredništvo: u uredništvu „Naroda" rade tri urednika, a u uredništvu „Istine" jedini Petar Branić, samo mu ponekad pomogne i koji urednik „Naroda". A uprava je zajednička i za „Istinu" i za „Narod": u njoj radi jedan upravitelj sa tri druga namještenika.

Kad je te večeri Petar Branić ušao u svoju uredničku sobicu, bilo je u pokrajnoj sobi uprave vrlo živo. Branić se odmah sjetio, što je: bila je tamo politička sjednica. Skoro je bio i zaboravio, da bi i on morao na tu sjednicu doći. Vrludajući po gradu nije mu ni na kraj pameti bilo, što sve još mora danas da radi. Pa i sad je u uredništvo došao više od običaja, nego li da radi. Pogleda brže na sat: bilo je već osam sati, a sjednica je bila sazvana za sedam. Zar je moguće, da je toliko zakasnio? Brže skine kaput i šešir te ih baci na stolac kraj stola, i već htjede da pođe u upravu, no u taj čas mu zapne oko za nekakvo pismo, koje je ležalo nasred stola. Brže posegne rukom za tim pismom, dohvati ga, otvori i kad je opazio, od

zkvrhrg.rs

koga je, nešto mu toplo prostruji tijelom, te stane sav uzbuđen da čita :

„Cijenjeni gospodine uredniče !

Žurim se, da vam javim radosnu vijest. Kod nas su u Vrankovcima pučani sjajno pobijedili : od dvjesta trideset izbornika glasovalo je dvjesta deset za kršćansku pučku politiku, a samo dvadeset za ostale stranke. Za republiku su pala samo dva glasa. Naša je pobjeda potpuna. Izbori su pred desetak časaka dovršeni, i ja evo odmah sjedam, da svome srcu dam oduška. Još noćas odnijet će ovo pismo jedan naš pučanin na vlak, samo da vam već sutra stigne. Znam, da će vas vrlo obradovati. Dok ovo pišem, po cijelim je Vrankovcima veliko veselje i oduševljenje. Mojoj baki i starome župniku suze su radosnice navrle na oči, kad je Nikola Ranković došao, da nam javi rezultate glasanja. Samo da je svuda tako kao u našem selu ! No čvrsto se uzdam, da Bog ne će dati, da sinovi pakla pobijede. Primite pozdrav od vaše oduševljene pučanke

Pavice Raškovića."

Kao omamljen stajao je Petar Branić upirući pogled u ta lijepa, pravilna slova, kojima je to pismo bilo ispisano. I kao da su ta slova pred njim oživljavala te

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

stala da ga gledaju sa stotinu sitnih, lijepih, crnih očica, koje naliče na oči krasne vrankovačke učiteljice, on se ćutio kao u nekom začaranom svijetu, gdje ga okružuje samo milje, sama krasota i sama radost. Svud je oko njega samo zelenilo i cvijeće, svuda pjesma i miris kao u raju, a tamo na prijestolju od cvijeća sjedi ona, Pavica, rumenija od ruža, što je opkoljuju, i maše mu veselo i milo, neka dođe...

Petar Branić se trgne kao iza sna. Što to s njim biva ? Što bi drugi rekli, da banu amo i da ga takvoga vide ? Brže savije pismo, strpa ga u džep i još uvijek onako uzbuđen ode na sjednicu, koja se već svršavala.

— Šta je s tobom, Braniću ? Gdje si ti danas ? — upita ga predsjednik, kad je ušao.

— Skoro da sam zaboravio, — promuca ispričavajući se Branić.

— Znaš, on ti je sav razočaran, što nismo mi dobili onoliko mandata kao republikanci, — reče dr Janković predsjedniku.

— Što nije, bit će ! — uvjerljivo će predsjednik Braniću. — Mi smo tek na početku puta, koji nam još valja proći. Samo moramo junački izdržati borbu, koja nas na tom putu još čeka. Tko ustraje, taj pobjeđuje, rekao je naš Ro-

gulja, kad smo stali širiti misao kršćanske politike. To nas Roguljino geslo mora uvijek voditi...

Svi su gledali u predsjednika. Na svačijem si licu mogao vidjeti zadovoljstvo i zanos i odraz jedne misli, koja je sve, što su tu sjedjeli, ujedinjivala i udruživala jače nego ikoje prijateljstvo. Samo tamo u kutu kraj prozora sjedio je mlad čovjek žutih vlasi i svijetlih očiju, komu je na usnama titrao nekakav čudan, kao preziran smiješak. Nitko toga smiješka nije opazio, jedino Branić. I cijelo vrijeme do kraja sjednice neprestano je Branić sam sebe pitao: „A što se upravitelj naših novina tako porugljivo smješka? Što se to u njegovoj duši zbiva?"

Još dugo u noć, kad je Petar Branić već ležao u svome krevetu, lebdio mu je pred očima lukavi smiješak upraviteljev. I sjetio se, kako upravitelj nikad nije bio iskren, kao da je uvijek nešto potajno snovao i krio...

XIII.

Te je iste večeri bila i sjednica u vodstvu republikanske stranke. Na sjednici je bilo dvadesetak republikanskih vođa, i to nakon dugog vremena opet sa svojim predsjednikom, koji je jučer u znak republikanske pobjede pušten iz zatvora.

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

Kad su mu pred veče javili, da ga je kralj pomilovao, kliknuo je: „Živio kralj!" A onda se odvezao na biralište i bacio kuglicu u republikansku žaru s poklikom: „Živila republika!" Večeras je pun pobjedonosnog ushita govorio na ovoj sjednici čitava dva sata, a drugi su ga samo mirno gledali i slušali.

— Tako sam vam evo, — rekao je završavajući svoj dvosatni govor, — ukratko zazložio, što ćemo i kako ćemo sada. Mi smo republikanci u svoje šake skupili volju hrvatskog naroda, i ona je sad naša, pa će biti onako, kako mi hoćemo. Republika je već pred vratima. Treba samo da vlastodršcima pokažemo, kako su ne samo bezumni, nego upravo ludi, kada silom hoće da našu hrvatsku seljačku republiku smlave. Mene je eto republika oslobodila iz zatvora, a tako će ona i cijeli hrvatski narod osloboditi iz pandža sadašnjih vlastodržaca, jer gdje je republika, tu je i pobjeda, kao što smo se eto uvjerili u jučerašnjim izborima. I evo što vam kažem: Božić više nije daleko, ali on ne će proći, a da nam ne donese ono, što mi svi čekamo... Živila republika!

— Živila! — zaori iz dvadeset grla kao iz jednoga.

zkvh.org.rs

— Živio predsjednik naše republike! — klikne Ivan Ranković u neopisivom oduševljenju.

— Živio! — kliknu i svi ostali.

Uto zakuca netko na vrata. Tajnik republikanske stranke, koji je sjedio najbliže vratima, ustane i izađe iz sobe. Dotle se digao Ivan Ranković i stao da govori:

— Molim, da nakon ovog sjajnoga govora našeg dičnog predsjednika saslušate i ovo, što ću ja sada da kažem. Ja sam vidio u Rusiji, kako se pravi republika, pa mislim, da moramo i mi tako. Oni su potjerali vlastodršce i pevješali sve one, koji su bili proti republici. Tako predlažem, da i mi proglasimo revoluciju, da potjeramo vlastodršce preko Save i da sve popovce, koji su nam najveći i, ja mislim, najopasniji neprijatelji, povješamo...

No tu ga prekine predsjednik:

— Čekaj malo, Ivane! Tebi se previše žuri. Strpi se malo! Možda ima i drugoga puta...

U taj se čas vrati tajnik republikanske stranke opet u sobu, prekine predsjednika u riječi i reče slavodobitno:

— Veselite se i radujte, jer se medu popovcima našao Juda, koji nam se došao nuditi, da ih izda!

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

— Tko je to ? — upita nekoliko glasova radoznalo.

— Upravitelj njihovih novina, — odgovori tajnik. — Vidi se, da je prepreden i lukav čovjek, ali njegova nam ponuda može, mislim, dobro doći.

— I te kako dobro ! — potvrdi predsjednik i pogladi zadovoljno svoju bradu. — Ti si, Rankoviću, pravo rekao, da su nam popovci najopasniji. I ja to kažem. Jedini oni mogu da narod odvrate od nas, jer su mladi, žilavi i pošteni. Zato na njih moramo paziti. Njih moramo uništiti. A to ne treba da bude baš vješanjem, kako je Ranković predložio, nego može eto da bude i na drugi način. Našao se među njima Juda. Živila republika !

Pô sata kasnije izašao je iz zgrade, u kojoj je bila sjednica republikanskog vodstva, mlad čovjek žutih vlasi i svijetlih lukavih očiju taruć̀i sebi zadovoljno ruke kao nad kakvim velikim uspjehom...

XIV.

U jednoj od najnovijih zagrebačkih ulica, gdje su kuće građene među drvećem, zelenilom i cvijećem, nalazi se kuća, u kojoj se svake srijede sastaju neki tajinstveni ljudi. Kad se spusti noć, prolaze tom ulicom sve jedan po jedan,

zkvh.org.rs

kao da se šeću. Gdjekoji malo stane i obazre se, ne gleda li tko za njim, a onda zakrene kroz vrata željezne ograde u kuću, koja iza zastrtih prozora krije najveće tajne Zagreba.

Na dan prvoga prosinca uveče — bila je baš srijeda — išao je tom ulicom ovisok, krupan čovjek s gustom crnom bradom i mrka lica. Išao je polagano, zamišljeno te je ušao u onu tajinstvenu kuću, a da se nije obazirao kao drugi, koji su amo ulazili. Kad je zazvonio na ulazu, otvorio se mali prozorčić, kroz koji se čuo glas:

— Što tražite?

— Svjetlo! — odgovori došljak.

— Uđite! — otvoriše se vrata i došljak stupi u širok hodnik. Tu svuče kaput i šešir, objesi ih na klinčanicu pa pođe duž hodnika i uđe na zadnja vrata u veliku dvoranu.

Dvorana je bila rasvijetljena samo jednom crvenom svjetiljkom, koja je visjela nad pročeljem dugačkoga stola. Ispod te svjetiljke pričvršćena je uz zid mramorna ploča, na kojoj je zlatom urezan zidarski trokut, lopatica i šestilo, a ispod tog zidarskog alata tri zlatne zvijezde. Na drugom kraju dvorane stoji posrebren kip sv. Ivana Krstitelja.

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

Dvorana je urešena ogromnom zidnom slikom, koja se sastoji iz tri dijela. Srednji dio slike prikazuje tri grčka boga, koji predočuju tri slobodnozidarska svjetla: božica Palada predočuje mudrost, božica Venera ljepotu, a bog Heraklo jakost. Sa svake je strane te srednje manje slike po jedna velika slika, od kojih svaka obuhvata oko dvadeset četvornih metara. Na lijevoj su slici u sredini Mojsija, Krist i osnivač indijske vjere Buda. Lijevo sprijeda sjedi grčki najveći pjesnik Homer i turski prorok Muhamed. Iza njega je osnivač japanske vjere Teuno, zatim indijski prorok Zaratustra i kineski prorok Kung-fu-tse. Iza Bude stoji najstariji egipatski kralj Manes i babilonski zakonodavac Hamurabi. Iza Krista su grčki mudraci Sokrat, Pitagora, Fidija i Platon, zatim rimski mudrac Kato, a iza Mojsije indijski nebeski svećenici Brahmanapasti, indijski pjesnik Kalidasa, mudri židovski kralj Salamun te krajnjega majstor Hiram-Abif. Svi su ti naslikani na lijevoj slici, koja ima da prikaže predstavnike sviju glavnih vjera na svijetu. Na desnoj slici naslikani su velikani novijega doba. Tu je otkrivač Amerike Krištof Kolumbo, osnivač tiska Ivan Gutenberg, češki krivovjerski mudrac Jan Amos Komenski, najveći ta-

zkvh.org.rs

lijanski slikar Lionardo da Vinči, veliki učenjak Galileo Galilei, koji je prvi pronašao, da se zemlja okreće oko sunca, iza toga najveći francuski bezvjerci Ruso i Volter, najveći engleski pisac Šekspir, prvi predsjednik američke republike Washington (Uešingtn), najveći njemački pjesnik Gete, slavni glazbenik Mozart, osnivač slobodnog zidarstva u Hrvatskoj grof Ivan Drašković, veliki učenjak Kopernik, srpski slavni pisac Dositije Obradović, najveći talijanski pjesnik Dante, najveći španjolski bezvjerac Ferer, izumitelj munjovoda Franklin, i mnogi drugi. Svi na toj desnoj slici, ukoliko su živjeli zadnjih dvjesta godina, bili su većinom slobodni zidari. Te su tri slike izrađene u prekrasnim bojama, te su tako velike, da su osobe na njima naslikane u naravnoj veličini. Te slike čine dojam, kao da se nalaziš u nekom divnom hramu, gdje su eto prikazana sva božanstva, kojima se čovječanstvo klanja. Središte toga hrama čine tri poganska grčka božanstva, pa kao da su svi oni na desnoj i lijevoj slici smješteni ondje zato, da se klanjaju tim poganskim bogovima i božicama. Dapače kao da hoće na to da prisile i samoga Krista, kojega su smjestili među stare poganske mudrace i kojega izjednačiše s Budom, Zaratustroni i Muhamedom,

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

Oko dugačkog stola sjedjelo je oko sto ljudi tiho, bez riječi gledajući preda se, kao da nešto očekuju. Najedamput se oglasi s pročelja stola zvonce, a došljak s crnom bradom, koji je bio sjeo na pročelje, ustane i progovori:

— Braćo slobodni zidari! Otvaram naše redovito vijećanje i molim, da najprije saslušate ovo nekoliko mojih riječi, koje, mislim, treba da vam danas kažem. Živimo u vrlo važnim danima, u kojima misao slobodnog zidarstva pobjeđuje više nego ikada dosad. Vi svi znate, što nas slobodne zidare okuplja i udružuje po cijelom svijetu tako, da smo mi danas najjača sila, koja odlučuje sudbinom svijeta. Hoćemo da stvorimo novo čovječanstvo bez križa i bez krune, bez prijestolja i bez oltara. Hoćemo da svjetlom čovječanske istine rastjeramo mrak sviju božanstva, sviju vjera i sviju veličina, koje vladaju svijetom. A najveća i najmračnija vlast, protiv koje se slobodno zidarstvo već toliko stotina godina bori, jest papinstvo i katoličanstvo. U našem tajnom slobodnozidarskom evanđelju, za koje nitko osim nas slobodnih zidara ne zna i koje i od nas sasvim poznaju samo meštri slobodnih zidara, piše, da je dužnost slobodnih zidara nastojati, da se sruši katoličanstvo. Mi doduše ru-

zkvh.org.rs

šimo svaku vjeru, ali nijedna vjera, nijedna crkva nije tako jaka, tako jedinstvena i tako raširena po svem svijetu kao katolička. Zato moramo najprije nju potkopati i srušiti, a onda će biti lak obračun i sa svima drugima. Borba, koja se vodi između katoličanstva i slobodnog zidarstva, jest borba na život i smrt bez smilovanja. Naš najopasniji neprijatelj jest papa. Njegova je vojska crna kao tamna noć, mnogobrojna kao rojevi sitnih mušica, koje pune zrak otrovom. Ta je vojska silna, jedinstvena, disciplinirana, složna, te je pravi uzor poslušnosti i odanosti. Ona je u službi zla. A slobodno zidarstvo se bori za pobjedu dobra, istine, pravde i svjetla. I nas ima mnogo i svakim danom nas biva sve više. A što je glavno, za nas se ne zna, gdje smo, što snujemo i što radimo. Sastajemo se tajno, dogovaramo se po noći, da to, što se dogovorimo, svaki od nas na svome mjestu provodi. Tako smo zavladali po svima državama. Nitko nas ne vidi, a ipak je gotovo sva vlast već u našim rukama. I u ovoj našoj novoj državi zauzeli smo mi slobodni zidari već najvažnija mjesta. Bez nas ništa više ne biva. Sada dolazi čas, kada će nas papini sluge i tu malo jače da osjete. Pruža nam se zgoda, da spasonosnom

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

mišlju slobodnog zidarstva zadojimo i većinu katolika u ovoj državi, pa da tako podgrizemo korjenje papinstva među ovim narodom, koji je tolika stoljeća bio predziđe kršćanstva, a sada bi mogao da postane predziđe slobodno-zidarskog čovječanstva. O tome treba danas da stvorimo konačni plan. Zato evo da vam razložim, kako ja to mislim.

Crnobradi stane, gucne malo vode iz čaše, koja je pred njim stajala, pa onda nastavi :

— Slobodno zidarstvo ruši vjeru u Boga i mjesto toga gradi vjeru u čovjeka. Dakle mjesto kršćanske vjere postavljamo čovječansku vjeru. Mi ne priznajemo nebo, nego samo zemlju. Nama je ovaj život na zemlji dosta, drugog života poslije smrti ne trebamo. Zato ne ćemo ovaj život ni s kim da dijelimo i zato nam ne treba Bog. Hoćemo, da ovaj život udesimo što ljepše, a u tom nam smetaju Božji zakoni. Mjesto Božjih zakona stvaramo čovječanske zakone. Čovjek je najviša moć, čovjek je svrha života, zato je čovječanstvo naše božanstvo, a čovjekoljublje, ili kako se učeno veli humanitet, naša je prava vjera. To je temelj slobodnog zidarstva. Tu nauku moramo raširiti po svem narodu, jer tako najsigurnije rušimo kršćanstvo,

zkvh.org.rs

naročito katoličanstvo i papinstvo. Moramo u svakom pojedincu i u cijelom narodu pobuditi čovječanski ponos i čovječansku ljubav za život na svijetu. Neka svaki nastoji sebi osigurati što ljepši život. Vi znate, da je slobodno zidarstvo na taj način ponajprije predobilo bogataše i stvorilo tako zvani kapitalizam, to jest vlast novca i bogatstva nad ljudima. Danas je cijelo novčarstvo svega svijeta u slobodnozidarskim rukama, a kad imaš novac, onda je sve drugo lako. Na drugoj smo strani opet za sirotinju stvorili socijalizam i komunizam, neka se i u sirotinje, naročito među radnicima, koji ništa nemaju, širi želja za udobnijim životom na ovom svijetu. U tom smo naročito u Rusiji pobijedili, a i u drugim je državama socijalizam i komunizam dosta jak. Kad smo tako predobili bogataše i radnike pod svoj utjecaj, ostalo je još da predobijemo i seljake, koji su najbrojniji. S njima je najteže, jer su najvjerniji Bogu. No u nekim smo državama i tu već uspjeli. Naši su slobodni zidari pokrenuli tako zvane seljačke pokrete, pa kao što na primjer komunizam predobiva radnike tim, što veli, da treba uvesti radničku diktaturu, to jest vlast radnika, tako ti seljački pokreti, koje naši slobodni zi-

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

dari osnivaju, predobivaju seljake tim što vele, da treba uvesti seljačku diktaturu, to jest vlast seljaka. S tim eto naročito lijepo uspijevamo u Bugarskoj i u Jugoslaviji. Ovi su izbori pred tri dana donijeli zapravo nama pobjedu. Osobito su hrvatski seljaci pokazali, da ih naše slobodnozidarske krilatice lako osvajaju, a to nam daje nadu, da ćemo ih lako zadojiti i svojom slobodnozidarskom čovječanskom naukom.

Crvena je svjetiljka sablasno rasvjetljivala govornikovo lice, bradu i one crne oči, koje kao da su samu vatru sipale. A on je govorio dalje:

— Napokon vi svi znate i to, da slobodno zidarstvo rušeći sve autoritete na svijetu ide za tim, da ostvari svjetsku republiku. Program naše politike zgrnuo se u jednu riječ: republika. Ta je riječ nešto, što opčarava tolike i tolike narode. A zapravo se iza toga krijemo mi slobodni zidari. Kaže se, da u republici vlada narod sam nad sobom, a zapravo vladaju oni, koji umiju da se što lukavije dodvore neukom narodu. A to smo obično mi slobodni zidari. Mi imamo u rukama gotovo sve novine svega svijeta, pa u njima pišemo onako, kako nama prija. Milijuni i milijuni ljudi uzimaju novine i čitaju ih, pa vjeruju tome više, nego li što im pop

s propovjedaonice kaže. U tom je ogromna snaga štampe, koju smo mi unajmili u svoju službu. Sreća je, da katolici, pa i sami njihovi popovi i biskupi, još ne shvaćaju pravo, koliko vrijede novine. Oni čitaju i plaćaju naše novine, a ne vide jadni, kako te novine potkapaju temelje pod njihovim vlastitim nogama. Mi s jakom štampom sve možemo. Sa svojom štampom mi zapravo vladamo nad narodima i državama, jer narodi onako misle i rade, kako mi odredimo, da se u novinama piše. Kada dakle narod stoji pod vlašću naše štampe, to jest pod vlašću slobodnog zidarstva, onda nam je osobito lako u svakoj republici. Zato i jesu sve republike na cijelom svijetu danas zapravo framasunske države. Ne vlada u njima narod, nego u njima vladamo mi slobodni zidari. No znamo mi ščepati vlast i u mnogim kraljevinama. Ta i engleski i švedski i neki drugi kraljevi slobodni su zidari. Takve mi dakako ne rušimo. Glavno je, da je vlast u našim šakama. Za tim idemo i u Jugoslaviji. I evo vidimo, da nam naši planovi i tu idu lijepo od ruke. Kod Srba odlučuju političari, koji su gotovo svi slobodni zidari. No važnije je za nas sada, kako je kod Hrvata i Slovenaca, jer su oni katolici, a tu prijeti

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

opasnost od papinstva i klerikalizma. Naše nastojanje ide za tim, da u prvom redu katoličanstvo i papinstvo suzbijamo i uništavamo. I gle, sreća nam se nasmijala: Hrvati, osobito hrvatski seljaci, u velikoj su većini prihvatili našu krilaticu „republika" i došli za njom u naš tabor. Republikanci su dobili većinu u hrvatskom narodu, a to znači, da je pobijedilo slobodno zidarstvo. Tu pobjedu slavimo mi ovim našim današnjim sastankom, te u prvom redu moramo čestitati našem bratu dru Žarkoviću, koji je vodstvo republikanske stranke tako lijepo znao da predobije za slobodnozidarsku misao i nauku. Pozivam vas dakle, da zaslužnome bratu iskažete slobodnozidarsku počast.

U taj čas ustade stotinu ljudi, te se svi licem okrenuše prema jednome, koji je sjedio na drugom kraju stola. Bio je to onizak debeljko s malom kozjom bradicom. Mirno je gledao u crnobradoga, koji je tri puta udario u zvonce. Pošto je tim bila iskazana slobodnozidarska počast dru Žarkoviću, sjedoše svi opet bez ijedne riječi, kao što su i ustali.

— Brat je dr Žarković najzaslužniji — produži crnobradi svoj govor, — što među Hrvatima nije prevladao klerikalizam, kao što je eno kod Slovenaca.

zkvrh.org.rs

Da on nije vodstvo svoje stranke predobio za republikanstvo i da se s republikanstvom nije stao osvajati hrvatski narod, danas bi klerikalci pučani imali isto onakvu većinu među Hrvatima kao i među Slovencima. Ali riječ „republika" djelovala je među neukim hrvatskim seljacima kao grom i posijala mržnju proti popovima, a sad nam je i sve drugo mnogo lakše. Samo moramo oprezno i nastaviti, što smo ovako sretno započeli. A to ćemo učiniti ovako: Danas tjedan dana bit će u Zagrebu velika republikanska skupština. Na njoj će se svečano proglasiti republikanstvo, i to na čovječanskom temelju. Zatim treba udesiti, da hrvatski republikanski zastupnici ne idu u Beograd. To je važno zato, da se po našem slobodnozidarskom planu razdijeli posao: srpski će slobodni zidari s našom pomoću u Beogradu stvoriti centralistički ustav, a mi ćemo hrvatski slobodni zidari s republikanstvom držati hrvatski narod na uzdi, da ne smeta pravljenju centralizma. Dotle ćemo s pomoću republikanske stranke svoju čovječansku vjeru širiti među hrvatski narod, a nastojat ćemo i to, da svu liberalnu inteligenciju koja je još zadojena hrvatskim nacijonalizmom također složimo s hrvatskim republikanskim, pokretom. Tako

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

ćemo moći predobivati narod ne samo s republikom, nego i s hrvatskom slogom. Time u drugim izborima moramo uništiti pučane. Kada tako cijeli hrvatski narod budeu republikanskom taboru, onda ćemo ga lako žedna preko vode prevesti k beogradskom centralizmu. A to je za nas važno. Po centralizmu bit će zapravo slobodnom zidarstvu osigurana vlast u ovoj državi. Kad bi pobijedile autonomije, kako to pučani hoće, ne bi nam tako lako bilo kao s centralizmom. Zato ćemo s republikanstvom držati hrvatski narod na uzdi, dok ne osiguramo i ojačamo centralizam, onda ćemo republiku odbaciti i prevesti republikansku stranku k centralizmu. Dotle će hrvatski narod već biti zadojen našom čovječanskom naukom, pa ćemo zatim udariti i na Slovence, da i tamo uništimo klerikalizam. Takav je eto naš slobodnozidarski plan, pa vam ga evo predlažem na odobrenje, a ja se nadam, da će po tome planu već za kojih pet godina naša slobodnozidarska pobjeda biti potpuna.

Rekavši to zazvoni crnobradi u zvonce i sjedne na svoje mjesto. Tim je dao znak, da je završio svoj dugi govor.

Nastala je časkom tišina. Svi kao da su razmišljali o svemu tome, što

su tu sada eto čuli. Tek nakon nekoliko časaka digne se dr Žarković.

— Molim, veliki meštre, za riječ! — reče gledajući svojim škiljavim očima u crnobradoga.

— Govori, brate! — odvrati stolni meštar i zazvoni u zvonce.

— Zahvaljujem vam, braćo slobodni zidari, na priznanju, koje ste mi večeras iskazali. Učinio sam, što sam mogao, da privučemo hrvatski narod na našu slobodnozidarsku stranu. Prvi je uspjeh tu, a taj je u tom, da danas bez republike ne možeš hrvatskom seljaku više ni doći. Tim smo utukli sve stranke, a utući ćemo, što je glavno, i pučane, koji su najopasniji. Težak je bio posao, koji sam po našem slobodnozidarskom dogovoru imao da izvršim. Vi znate, da je hrvatski seljak pobožan, pa ne smiješ u vjeru dirati. Zato smo i tu smislili varku. Uveli smo, da sve svoje skupštine otvaramo s pozdravom: „Hvaljen Isus, živila republika!" To je dakako samo privremeno, dok ne bude narod u našim mrežama. Onda kao što ćemo odbaciti republiku, tako ćemo ispustiti i Isusa. Sve je to samo, da zavaramo i namamimo ljude. I najčudnije vam je to, da smo i mnogim popovima smutili pamet, pa idu za nama i govore, da je sam Bog poslao republikan-

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

stvo hrvatskom narodu. Budale, ne vide, da su nasjeli! A mi im se smijemo. Na skupštinama lupamo po popovima desno i lijevo, a nekoliko popova, koji pristaju uz nas, stoji kraj govornika, pa se onda s njim još i izljube. Pa zar narod, koji to vidi, može poštivati takve popove? A kad smo srušili ugled pastirima, raspršit će se i ovce. Mi smo eto svi ovdje složni u tom, da nama nije svrha republika, nego slobodnozidarska vlast nad narodom i rušenje katoličanstva. U tome se evo republikanska stranka, kojoj sam i ja u vodstvu, dala u službu naših ideja i naših slobodnozidarskih ciljeva. Sad ćemo svim silama propagirati ideje čovjekoljublja, čovještva, čovječanstva. To se mora uvriježiti u duši naroda. Tako će narod malo pomalo sam sebi stvoriti vjeru, kakva njemu bolje prija, a katoličanstvo će postati odnemareno, prezreno i omraženo. Eto neki popovi, koji su se odmetnuli od katoličanstva, stvaraju neku novu svoju narodnu vjeru. Gledat ćemo, da ih pomažemo, a najbolje bi bilo, da hrvatski narod možemo prevesti na pravoslavlje. Tamo bar nemamo posla s papom, pa eno kako je našoj slobodnozidarskoj braći lako u Srbiji. Tamo uništavaju vjeru bez ikakve brige i borbe. Sve ide kao po loju. Do toga

zkvh.org.rs

moramo i mi naći puta. I evo ja vam kažem, da i cijeli naš republikanski pokret među hrvatskim seljacima ne ide ni za čim drugim, nego da potkapa katoličku vjeru u narodnoj duši i da utire puteve onome, za čim mi slobodni zidari idemo. U tom ću ja uvijek znati da udešavam cijeli rad i politiku republikanske stranke. Zato izjavljujem, da se posve slažem s planom, što ga je naš dični stolni meštar ovdje predložio, i obećajem svečano, da će taj plan republikanska stranka i točno provesti.

Iza njega ustane neki dugonja, visok i mršav ko motka, pa i on zatraži riječ.

— Ja sam, kako znate, braćo slobodni zidari, u vodstvu demokratske stranke, — počne on, kad mu je stolni meštar dao riječ. — Mi smo pred narodom najveći protivnici republikanske stranke. Ali u glavnom se planu slažemo. Idemo za istim ciljem: za pobjedom slobodnog zidarstva. Nas narod ne razumije, zato je dobro, da bude zaobilaznim putem doveden do onoga, za čim svi mi slobodni zidari idemo. Izjavljujem dakle, da sve odobravam, što je naš stolni meštar ovdje predložio.

Nato ustade nekakav obrijanac bez brade i brkova, pa reče:

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

— I ja u ime nas zajedničara odobravam predloženi plan. Mi ćemo zajedničari biti oni, koji ćemo povesti građane i inteligenciju u republikansko kolo. I u svemu ćemo raditi onako, kako to u ovoj našoj slobodnozidarskoj loži bude zaključeno. O tom ne treba voditi brige, jer u našem vodstvu slobodni zidari, kako znate, već davno vode glavnu riječ. Naši glavni vođe bili su među prvima, koji su liberalizam donijeli među Hrvate. Tom ćemo radu ostati vjerni do kraja,

Poslije obrijanca javi se neki ćelavac s cvikerom na debelom nosu :

— Vi znate, braćo slobodni zidari, da smo i mi pravaši vrlo zaslužni za slobodno zidarstvo u Hrvatskoj. Ta i naš je veliki učitelj dr Ante Starčević s odobravanjem pratio rad onih naših slobodnozidarskih prvaka, koji su godine 1892. osnivali ovdje u Zagrebu ovu našu slobodnozidarsku ložu. On je dapače vodio neke dogovore s osnivačima lože te je polagao mnoge nade u nas slobodne zidare. Zato je i pristao, da među prve članove ove slobodnozidarske lože stupi i jedan od najznamenitijih pravaških vođa, Franjo Folnegović, koji je postao prvi slobodnozidarski govornik. Znate i to, da je baš u Folnegovićevoj kući održana prva slobodnozidarska gozba iza

zkvh.org.rs

osnutka ove lože. Dakle i naše je pravaštvo usko vezano sa slobodnim zidarstvom, pa smo po tome ravnali i svoju politiku. Vi se svi sjećate i toga, kako se tamo pred nekih petnaestak godina, kad je zloglasni biskup Mahnić stao da organizira i podiže katolike, počeo dizati klerikalizam, te je osnovan i prvi katolički dnevnik „Hrvatstvo", no za nekoliko godina nama je pravaškim slobodnim zidarima uspjelo, da taj katolički dnevnik pristane uz našu stranku, a malo zatim smo tom prvom katoličkom dnevniku učinili kraj. Uz nas je pravaše uvijek najviše pristajalo svećenstvo, i to, možemo reći, često i najbolji svećenici. To je bilo dobro. Oni od samog pravaškog oduševljenja nisu ništa drugo vidjeli, pa su i na samo svoje katoličanstvo zaboravljali. Tako je onda naše framasunstvo moglo nesmetano da radi. Danas je iza prevrata doduše naše pravaške stranke gotovo nestalo. U ovim smo izborima izvukli samo trojicu. Ali imamo uza se ipak još neke malograđane i nešto starijih svećenika, koji već izumiru, pa ćemo svoj utjecaj vršiti na te svoje pristaše i dalje prema slobodnozidarskim ciljevima. Zato i ja evo ovdje u ime nas pravaša slobodnih zidara odobravam predloge našeg meštra i iz-

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

javljujem, da ćemo se svim silama zauzeti za republikanski pokret. Dapače mi smo voljni, da uvijek budemo rezerva za sve mogućnosti, koje u slobodnozidarskom radu treba uzeti u račun. Duh Ante Starčevića, koji živi u nama, slagao se u mnogome dosad i slagat će se i dalje sa slobodnozidarskim duhom.

Za njim ustane neki crvenokosi s krivim nosom.

— Čekao sam, — reče, — da se braća od sviju stranaka obredaju, pa da se onda javim i ja. Mi se židovi, kako vam je poznato, ubrajamo među najvjernije slobodne zidare. Slobodno je zidarstvo kao stvoreno za nas, jer mi smo najnepomirljiviji i najžešći protivnici svega, što je kršćansko. Nije dakle čudo, da su danas baš židovi najglavniji vođe slobodnog zidarstva po cijelom svijetu. U našim je rukama gotovo cijelo novčarstvo, tvorničarstvo i trgovina čitavog svijeta, dakle kapitalizam je u prvom redu naše djelo. Pa i socijalizam i komunizam imao je svoje začetnike baš među nama židovima. Osnivač današnje komunističke nauke bio je židov Karl Marks, koji je, kako znate, bio i slobodni zidar. Slobodno zidarstvo diše s nama židovima istim duhom. I među Hrvatima učinili smo slobodnom zidarstvu velike usluge. Sje-

tite se samo, da je i Starčevićev nasljednik dr Josip Frank bio židov, doduše pokršten, ali svejedno vjeran slobodni zidar. Nije bio član ove naše zagrebačke slobodno-zidarske lože, nego jedne izvan Hrvatske, i on je to znao uvijek vješto sakriti tako, da bi mnogi slijepi i ludi papini sluge u Hrvatskoj u ono vrijeme bili glavu dali, da Frank nije slobodni zidar. Mi smo se tome dakako smijali. I divili smo se Franku, koji je tako sjajno znao zavarati i svoje najbliže prijatelje, pa nisu znali, da i on diše slobodno-zidarskim duhom. I veselili smo se, što su baš mnogi popovi najviše učinili, da je Frank, pokršteni židov, neko vrijeme bio smatran vođom hrvatskoga naroda. Inače se mi židovi baš ne bavimo rado politikom, nego radije trgujemo i zgrćemo pare. To se bolje isplaćuje. A naše je načelo, da radimo uvijek ono, što se više isplaćuje. Zato se skoro svi bavimo trgovinom. Zato baš mi najviše izdajemo takve knjige i novine, koje ljudi najradije čitaju i kupuju, makar da klerikalci kažu, da su te knjige i novine zle i pokvarene. Na ono, što je zlo, uvijek se kupi više ljudi, nego li na dobro. A to baš mi židovi znamo najviše izrabiti, da dobro zarađujemo. K tome širenjem pokvarenosti u ljudskim dušama potkapamo

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

vjeru, a gdje nema vjere, tu nama židovima najbolje cvatu ruže, a s nama zajedno i slobodnom zidarstvu. Ne treba se čuditi, što nas židova nema, koji bi se bavili i seljačkim radom. Ako negdje u Rusiji i Poljskoj i ima židova seljaka, to su bijele vrane. Mi smo židovi radije trgovci, gostioničari, zlatari, knjižari, tiskari, bankari, tvorničari, advokati, liječnici, sveučilišni profesori i tako redom, nego li da se laćamo pluga. Zna se, da mi idemo za vlašću nad svijetom, a bome plugom se do toga ne dolazi. Još nigdje nisu ljudi od pluga stvorili svoju vlast. Zato smo mi židovi tako daleko od seljačkog rada. Ali s onim, što seljaku njegov znoj i muka donese, mi i te kako računamo. Ta kome seljak najviše prodaje svoje žito ? Trgovcu židovu. I poznato je, da je sva svjetska trgovina žitom u židovskim rukama. Mi stvaramo cijene žitu, a to je za nas mnogo važnije, nego li da sijemo žito. Tako su i seljaci svojom sudbinom dosta u našim židovskim rukama. To nije mala stvar i za slobodno zidarstvo. Seljake moramo držati u svojim šakama : netko novcem i trgovinom, netko novinama, a netko politikom. Sve to mora voditi k istom našem slobodnozidarskom cilju. Kad bi se seljaci dali za klerikalcima, niti bi nama židovima

zkvr.org.rs

niti slobodnom zidarstvu bilo uspjeha. Eto u Sloveniji, gdje su klerikalci predobili seljake, nema gotovo nijednoga židova, a i slobodno zidarstvo ne može da uspijeva. Zlo bi bilo, kad bi i u Hrvatskoj tako bilo. Ne bi onda ovdje u Zagrebu, u glavnom gradu Hrvatske, moglo biti i obogaćivati se ovoliko židova, da je već svaki deseti Zagrepčanin židov. A i slobodnom bi zidarstvu onda ovdje traljavo bilo. Vidimo dakle, da je seljaštvo za nas i te kako važno. Mi slobodni zidari doduše ne ćemo da imamo i seljaka u našim slobodnozidarskim ložama. Toga nigdje nema. Od nekoliko milijuna slobodnih zidara cijelog svijeta nema nijednoga seljaka. Pa to je i naravno. Seljaštvo nije zato na svijetu, da gospoduje i vlada, nego da služi i robuje. A mi slobodni zidari idemo za gospodstvom i vlašću. Zato seljacima među nama nema mjesta. No s tim više moraju među nama slobodnim zidarima biti oni, koji su vođe seljaka i koji imadu glavni utjecaj na seljake. Mi židovi novcem i trgovinom, političari eto sada republikom, a poslije opet centralizmom, raznim gospodarskim zakonima, pa obećanjima, mitom, silom, i kako već bude kada trebalo. Sve se to mora udesiti za istim ciljem. Zato je vrlo odlučno ovo, što je naš stolni meštar ovdje

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

predložio, pa izjavljujem, da u tome možete i s nama židovima, koliko bude trebalo, uvijek računati.

Još se nekoliko govornika javilo za riječ.

— Trebalo bi nastojati, — jedan će, — da i glavnog vođu seljačkog republikanskog pokreta privučemo među nas slobodne zidare. On je po svojim idejama doduše već davno naš. No ja mislim, da ne bi zasada dobro bilo, da stupi u ovu našu ložu. To bi među seljacima, kad bi se saznalo, moglo škoditi republikanskom pokretu. Zašto on ne bi stupio na primjer u jednu englesku ložu ? Kad radikalski vođa može biti u američkoj njujorškoj loži, kad drugi političari mogu biti u francuskoj pariškoj loži, a neki i u engleskoj londonskoj, može i vođa seljačkog republikanskog pokreta stupiti u londonsku ložu. London je daleko, pa se u Hrvatskoj ne će ni čuti...

— A kako da on dođe do Londona ? — upita netko s protivnoga kraja dvorane.

— I to je lako, — opet će prvi. — Stupit ćemo u dogovor s engleskim, američkim, francuskim, talijanskim i drugim slobodnim zidarima. Oni će udesiti, da svoje novinare što češće šalju u Zagreb na razgovor s republikanskim predsjednikom. To će njemu veoma laskati, po-

zkvh.org.rs

gotovu kada o njem onda i razne svjetske novine budu pisale. Moći će se tim i pred hrvatskim seljacima hvaliti, kako s cijelog svijeta dolaze novinari i političari k njemu. Seljaci će onda misliti, da je sav svijet za hrvatsku republiku. To će širenju republikanskog pokreta i slobodnozidarskih čovječanskih ideja vrlo mnogo pridonijeti. Osobito treba upozoriti engleske slobodne zidare, da nastoje privući k sebi vođu republikanskog pokreta. Njima će to biti najlakše, jer su srpski glavni političari u francuskim i američkim slobodnozidarskim ložama. Osim toga nama ovdje još nije cilj republika, kao što je nemaju ni Englezi. Budu li engleski slobodnozidarski novinari i političari često dolazili ovamo, predobit će republikanskog vođu, dovesti će ga i u London, pa će sve ići kao po loju. Hrvatski će seljaci misliti, da je otišao po republiku, a ne će ni izdaleka slutiti, da je samo otišao u mreže engleskih slobodnih zidara...

I taj je predlog s oduševljenjem primljen i priklopljen planu o republikanskom pokretu.

— Tko ima još kakav predlog? — upita stolni meštar.

— Ja, — javi se neki crnokosi dugonja s cvikerom na nosu. — Poznato je, da su

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

i Sokolstvo stvorili slobodni zidari i da ga i danas vode. U Češkoj je sokolsko vodstvo već proglasilo, da nijedan Sokol ne može biti katolik. Kod nas to još nije proglašeno, jer do tog stepena još nismo došli. Ali da i kod nas Sokolstvo ima istu zadaću kao i u Češkoj, odakle je k nama i doneseno, zna svatko, tko iole malo bolje ima otvorene oči. Što republikanstvo ima da učini kao naše slobodnozidarsko političko sredstvo, tome Sokolstvo u prosvjetnom pogledu vjerno otpočetka služi. A sada će još i više nego dosad, jer eto klerikalci hoće da proti Sokolstvu i među Hrvatima podignu Orlovstvo u papinskom duhu, kao što je to i kod Slovenaca, Čeha i Slovaka. Treba dakle pojačati naše sokolske snage, jer će Sokolstvo i poslije republikanstva biti najjača slobodnozidarska kula...

Među zadnjima javio se jedan, koji je sjedio do stolnog meštra.

— Ne smijemo puštati s očiju ništa, čime se potkapa papinstvo, — reče, a oči mu sijevnuše u crvenom svjetlu dvorane tako paklenim pogledom mržnje. — Vi znate, braćo slobodni zidari, da sam ja bio katolički svećenik. Kad me je biskup zaređivao, zavjetovao sam se, da se ne ću ženiti. Ali već za nekoliko sam se godina pokajao. Prohtjelo se i

zkvh.org.rs

meni, da se oženim. Zato sam sve teže osjećao teret svoga zavjeta, teret papinstva, koje mi je stajalo na putu, i teret cijele te vjere, kojoj sam bio svećenik. U moje se srce sve više uvlačila mržnja proti svemu, što mi je kao svećeniku moralo biti sveto. I došlo je to dotle, da sam zbacio mantiju, prokleo papu, popljuvao vjeru i odrekao se i samog Boga. Danas sam veći bezvjerac nego li ijedan od vas, te sav gorim od želje, da katoličanstvu i papinstvu što više naškodim. To me je i dovelo do slobodnog zidarstva. No ni to mi još nije dosta. Nekoliko nas, koji smo se kao bivši svećenici odmetnuli od katoličanstva, pokrenulo je tako zvanu hrvatsku crkvu. Hoćemo, da tim hrvatski narod otrgnemo od pape. S dosadašnjom se uspjesima još ne možemo pohvaliti. Slabo narod mari za nas. No i tu bi nam seljački republikanski pokret mogao dobro poslužiti. Znamo, da je predsjednik republikanskog pokreta već davno zaželio, da papa prokune hrvatski narod, pa da se Hrvati priklone k pravoslavlju. To bi se pomalo moglo provesti preko ovakve hrvatske narodne crkve, kao što eno i braća češki slobodni zidari u svojoj državi provode. Želim dakle, da u cijelom planu, što ga ovdje stvaramo o republi-

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

kanskom pokretu, ne bude ni rad u ovome smjeru pušten s vida...

Na koncu ustane crnobradi stolni meštar, da završi sjednicu.

— Sve, što smo večeras ovdje čuli i iznijeli, — reče nekako svečanijim glasom, — neka nam svima bude urezano u našu slobodnozidarsku dušu više nego išta dosad. Bliže smo sad svome cilju nego ikad prije. I baš zato svaki od nas mora biti na svome mjestu. A što je najvažnije, upozorujem vas, da još jače i još svetije držite našu slobodnozidarsku tajnu, kojoj smo se zakleli. Nitko ne smije ni slutiti, a kamo li saznati, što mi snujemo i stvaramo. U tom je naša najjača snaga i naše najveće jamstvo za potpun uspjeh. Da naša zavjera bude što tvrđa, zakunite se i ovom zgodom, da ćete čuvati slobodnozidarsku tajnu kao najveću svetinju!

— Kunemo se! — podiže se stotinu ruku u zrak.

— S time završujem ovo današnje slobodnozidarsko vijećanje, — ustane stolni meštar. — A sada ćemo primiti u ložu još jednoga, koji traži svjetlo. Donesite sve, što treba za taj naš svečani slobodnozidarski obred!

To reče i zazvoni tri puta u zvonce te svi ustadoše sa svojih sjedala,

zkvh.org.rs

Nekoliko onih, što su sjedjeli u dnu dvorane, ode u drugu sobu i za čas se vrate noseći svaki cijeli snop starinskih mačeva i stanu ih dijelit među prisutne. Dotle je stolni meštar navlačio crnu mantiju, kojoj su na rukama i na prsima bile izvezene bagremove grančice. Stolni se meštar povuče od stola i sjedne u ovisok crni naslonjač, što je stajao ispod one mramorne ploče, na kojoj je bio urezan zlatni slobodnozidarski grb. Svi se ostali poredaše unaokolo dvorane i držeći mačeve u ruci okrenuše se licem prema stolnome meštru, kao da očekuju nešto neobično veliko.

Časkom je vladala tišina. Najedamput se začuje kucanje na vratima.

— Tko je? — upita meštar.

— Slijepac, koji traži svjetlo i želi da progleda, pa da može ući u hram kraljevske umjetnosti, — odgovori glas iza vrata.

— Uvedite ga! — zapovjedi meštar.

Vrata se otvore, a na njima se pokaže čovjek sa svezanim očima, kojega su vodila dva slobodnozidarska brata, te ga posadiše na sjedalo, koje je bilo okrenuto prema istoku tako, da je on bio licem okrenut k stolnome meštru.

I sada je počeo velik ispit, kojemu se mora podvrći svaki, prije nego bude primljen u slobodnozidarsku ložu.

BŠ knjižnica .
I. Kujundžića

— Znaš li, kuda si došao ? — upita ga meštar.

— Znam. U hram kraljevske umjetnosti, kojoj hoću da služim.

— A što je kraljevska umjetnost ?

— Tajna moć velikog slobodnog zidarstva, koje se diže kao hram uma po cijelom svijetu proti vjeri i Crkvi.

— Vjeruješ li u Boga ?

— Ne vjerujem. Vjerujem samo u čovječanstvo, njemu se klanjam, njemu jedinome hoću da služim.

— A kako ćeš mu služiti ?

— Radit ću za njegovo oslobođenje od Boga, od pape, od oltara i od svake druge tiranije.

— U čemu je Božja tiranija ?

— U tom, što Božje zapovijedi oduzimaju čovjeku slobodu, da čini, što po svojoj čovječanskoj volji hoće da čini. Te Božje zapovijedi moramo srušiti i izbrisati iz srca čovječanstva. Mjesto njih moramo postaviti nove čovječanske zapovijedi.

— U čemu je papina tiranija ?

— Papa hoće, da ga sav svijet drži namjesnikom Božjim na zemlji. To se protivi čovječanskom slobodoumlju. To se protivi čovječanskoj slobodi. Čovječanstvo ne može trpjeti nikakvih drugih autoriteta osim onih, koje samo sebi

zkvh.org.rs

stvori. Slobodno zidarstvo ruši svaku vlast, da se ostvari vlast čovječanstva samog nad sobom. Ruše se carevi i kraljevi, stvaraju se čovječanske republike, samo papa još stoji čvrsto i neuzdrman, njegovu riječ sluša trista milijuna ljudi. U tom je papina moć opasnija od svih drugih moći. Zato je papa naš najveći neprijatelj. I tek kada njega srušimo, ostvarit će se potpuna vlast slobodnog zidarstva. S pravom se dakle kaže, da je slobodno zidarstvo zapravo protucrkva proti papinoj Crkvi.

— Kako da se papinstvo i vjera najsigurnije potkopa i uništi ?

— Onako, kako slobodno zidarstvo gotovo u svim državama i radi. Treba početi već kod djece. Zato slobodno zidarstvo osvaja najprije škole. U školi mora zavladati slobodnozidarski čovječanski duh, pa u školi nema mjesta križu, vjeronauku i popu. Katoličanstvo treba istisnuti iz škole. Djecu treba slobodoumno odgajati i uštrcavati im već od malena bezvjerje u dušu. Tako se stvara slobodan narod bez vjere. Jedno ili dva takva pokoljenja i vjera je pokopana. Zato je tolika borba za školu, gdjegod su katolici iole svijesniji. Najlakše je, gdje nema katoličke političke stranke. Tamo su katolici bez prave obra-

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

ne, pa su škole brzo naše. Zato moramo u narodu ubijati smisao za katoličku politiku. Moramo narodu utuviti u glavu, da vjera nije u opsanosti i da pop spada samo u sakristiju i u crkvu. Treba dapače da dotjeramo dotle, da pop ne smije voditi ni procesije ni sprovoda ni uopće ništa izvan Crkve, kao što su slobodni zidari učinili u Francuskoj, a godine 1917. uzakonjeno je to i u Meksiku. Odsvakuda treba popove istisnuti. Tako se najsigurnije ruši papinstvo i vjera. Odvrati li se narod od popa, odvraća se pomalo i od vjere. Zamrzi li popa, zamrzit će pomalo i vjeru. Vrlo je važno još i to, da se ženidbe ne sklapaju pred popom, nego da se uvede civilna ženidba pred državnim činovnikom. Tako se ruši utjecaj vjere i u braku i porodici. A bude li škola i porodica oslobođena od vjere, sve je onda lako. Klerikalizam je onda utučen, a pobjeda slobodno-zidarske misli sigurna.

— Koja je dakle slobodnozidarska misao ?

— Čovječanska sloboda, čovječansko bratstvo i čovječanska jednakost.

— Kako se to najlakše ostvari ?

— Republikom. Zato je konačni cilj slobodnog zidarstva stvaranje svjetske republike.

zkvh.org.rs

— Dobro si, brate, proučio misao slobodnog zidarstva, — prihvati stolni meštar za znak, da je ispit završen. — Držim te dostojnim, da uđeš u hram slobodnozidarske kraljevske umjetnosti. No znaj, da ti valja još mnogo i mnogo proći, dok ne dosegneš najviši stepen slobodnozidarskog znanja. Mi propovijedamo jednakost, ali u slobodnozidarskoj loži nema te jednakosti, jer tako traži naša slobodnozidarska disciplina (zapt). Temeljno je slobodnozidarsko pravilo čuvanje tajne. Ono, što mi snujemo i radimo, ne smije nitko znati. Sakriveni smo pred očima svijeta. U tom je naša čudnovata snaga i moć. Zato smo slobodnozidarsku tajnu ogradili sa trideset i tri zida, koji je čuvaju od profanog (prostog) svijeta. Trideset i tri stepena ima dakle da prođe slobodni zidar, koji hoće da dopre do najvišeg slobodnozidarskog znanja. Prva tri niža stepena mora proći svaki slobodni zidar, a ostalih trideset viših stepena prolaze samo izabrani. Ako dakle hoćeš stupiti među nas, moraš najprije šegrt biti : to je prvi stepen. Kasnije postaješ kalfa : to je drugi stepen. Napokon budeš proglašen za majstora i tek tim trećim stepenom postaješ pravi slobodni zidar. I onda se reda još trideset stepena za svakog majstora. Pitam te dakle : jesi li voljan da

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

postaneš šegrt naše kraljevske umjetnosti ?

— Jesam, — glasio je odgovor.

— Zakuni se životom svojim, da ćeš čuvati slobodnozidarsku tajnu više nego išta na svijetu !

— Kunem se životom svojim !

U taj se čas stotinu mačeva podiglo u dvorani i uprlo prema novajliji, a stolni meštar ustane i pristupi k njemu :

— Progiašujem te, — reče svečanim glasom, — šegrtom slobodnog zidarstva i dajem ti, da iz tame uđeš u svjetlo.

S tim riječima skide meštar povezu s očiju novog člana slobodnozidarske lože, a on se u čudu i kao prestrašen zagleda u te tolike mačeve, što su bili ispruženi prema njemu, kao da mu se prijete. U onom crvenom svjetlu jake električne svijetiljke izgledao je taj prizor tako tajanstveno strašan.

— Zakunite se, — okrene se meštar prema svima, — da ćete ovog novog brata štititi i pomagati u slobodnozidarskom radu do zadnjega trena !

— Kunemo se !

Stotinu se mačeva podiže uvis i opet spusti dolje. U taj čas zasja dvorana u sjaju od stotine bijelih svijetiljaka, koje su poredane unaokolo dvorane.

zkvh.org.rs

Tim je slobodnozidarski obred bio završen. A u drugoj je dvorani već čekao prostrt stol, da se slobodnozidarskom gozbom proslavi velik događaj današnjega dana...

XV.

Mato je već desetak dana ležao u bolnici. Trpio je užasne boli, ali su te boli pomalo ipak popuštale. Liječnici su učinili, štogod su znali i mogli, samo da ga spase. A on je već mislio, da mu je došao kraj. Bilo mu je, kao da pred sobom vidi strahovitu provaliju, u kojoj je svuda sam plamen i u koju ga guraju otac i čika Mijo. A tamo s druge strane provale stoji bijeli lik anđela, u kojem je prepoznao svoju Anicu.

— Ne daj, Anice, da me gurnu u ovaj pakao! — vikao je u besvjestici.

— Nije to pakao, to je republika! — mahala mu je ona rukom, kao da ga hoće da dohvati.

I u času, kad mu je bilo, kao da je izgubio tlo pod nogama i da već pada u onaj neizmjerni oganj, vratila mu se svijest, te je vidio, gdje je. I premda je trpio silne boli od opeklina, bilo mu je ipak lakše, što u zbilji nije nad nikakvom ognjenom provalijom.

Ležao je na kraju dvorane blizu vratiju, koja su vodila u liječničku sobu. Iako

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

Mato nije još bio sasvim kod svijesti niti je sebi pravo mogao da dozove u pamet sve, što se s njime dogodilo, ipak je razabirao razgovor, koji su valjda dva liječnika među sobom vodila u sobi.

— Jesi li čuo, što ovaj tu do vratiju u nesvijesti bulazni ? — pitao je jedan.

— Što ? — čuo se drugi glas.

— Spominje pakao i republiku, — opet će prvi.

— Pa to ti i jest jedno te isto, barem kako je kod nas Hrvata eto počelo.

— Nemoj tako ! — usprotivi se prvi. — Vidiš, da je republikanstvo u ovim izborima pobijedilo. A to bome nije mala stvar. Hrvatski su seljaci pokazali, da nisu šuše.

— Hahaha, nisu šuše ! — nasmije se drugi. — Pa šta ti misliš, da će im to nešto donijeti ?

— Hoće. Ako ništa drugo, prodrijet će u narod slobodoumna načela...

Iza toga Mato nekoliko rečenica nije čuo, jer su časak malo tiše govorili.

— Eto, — opet će glasnije prvi, — i otac ovog opečenog momka izabran je za republikanskog narodnog zastupnika...

Na te se riječi Mato sav potrese, srce mu silno zakuca, a svijest mu poblijedi...

— Gdje je otac ? — bilo mu je prvo, kad je iza jednog sata opet otvorio oči,

zkvh.org.rs

— Umirite se ! Počivajte ! Doći će ! — mirila ga je časna sestra bolničarka, koja je baš stajala do njegova kreveta.

— Kad će doći ? Zašto već nije došao ? Zašto on ide samo za republikom ?

No tu je stao. Razabrao je, da je nešto rekao, što nije smio reći. Samo da ova žena to ocu ne kaže ! Mato se zagledao u bolničarkino lice, kao da ispituje, ne će li ga odati ocu. Što onda ? Potjerat će ga opet iz kuće. Gurnut će ga opet u ognjenu provaliju. Proklet će i njega i Anicu. A onda ih župnik ne će htjeti vjenčati. Kazat će, da republika ne da, jer ona je sad više nego Bog — — — — — — — — — — — — — — — — —

Vrućica je popustila. Mato se umirio. Cijeli je jedan dan ležao mirno. Došao je k njemu duhovnik bolnice.

— Kako vam je ? — upita ga i pogleda blagim svojim očima.

— Bolje, — šapne Mato.

— Uzdajte se samo u Boga ! Sve će biti dobro ! Hoćete li se možda ispovjediti ?

Mato nije oklijevao. A iza ispovijedi bilo mu je, kao da mu se vratila sva snaga te kao da će sad, na, ustati i poći kući.

— Dokle ću morati još ostati ovdje? — pitao je liječnika, kad je opet došao, da ga pregleda.

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

— Još nekoliko tjedana, — odvrati liječnik. — Glavno, da ozdravite.

Ali što dalje, Mati je bilo sve teže. Želio je kući. Kad ga je mati jednoga dana posjetila, samo ju je molio, neka ga vodi sa sobom.

— Strpi se, sinko! Još samo kratko vrijeme!

— Je li se vratio otac?

— Nije! — odvrati mati, a oči joj se zamutiše. — Valjda još ni ne zna, šta je s tobom bilo. I bolje možda, da ne zna. Znaš, kaki je. A sad je još i narodni zastupnik! I kažu, da sad prave u Zagrebu republiku...

To se odsad usjeklo u Matine misli. Prave republiku! Dakle će ipak biti republika? Ipak se stric Nikola prevario? I čika Marijan, Aničin otac! Što će sad s njima dvojicom biti? A s Anicom? Zar ne bi bilo bolje, da i oni sad privole republici? Bar im se ne bi osvećivali. I bilo bi pod republikom svima dobro. Jest, to bi bilo najbolje. Ali hoće li ih republikanci sada primiti? Drugi da, ali otac? On će sad biti ponosan. Ta narodni je zastupnik! To je više nego kotarski predstojnik! No kako bi bilo, da on, Mato, dođe ocu, pa da mu govori za čika Marijana i strica Nikolu? Ne bi

bilo dobro. Samo bi se još više razbjesnio. Šta dakle preostaje ?

Tako je Mato razmišljao sate i sate i cijele dane. I što se više oporavljao, sve je više mislio, kako li će to sad biti pod republikom. I došlo mu je pred oči, kako ni on nije vjerovao u republiku, a nije vjerovao radi Anice. Ona kao da ga je vukla od republike. A gle, sad je republikanstvo pobijedilo i republika je tu. Kako da sada bira između republike i Anice ? Tu sad više nema biranja. Svi moramo s republikom. Samo da mu je doći kući, odmah bi stao pred oca i rekao : „Evo i ja ću s tobom za republikom !" To će ocu biti draže nego ne-znam-šta. I udobrovoljit će se. A onda se valjda ne će više toliko protiviti ni radi Anice. Samo da i čika Marijan stane na stranu republike. Pa i da šta će ? Uvijek je bolje s jačim, nego li sa slabijim. A eto nema sad jače sile, nego što je republika. Dobro je otac govorio. Dobro je radio. Samo zašto su toliki bili protiv republike ? Šta sada, kada vide, da im to ništa nije hasnilo ? Šta će vrankovčani ? Hoće li i dalje još ostati pučani ? Šteta njihovih vinograda ! Odoše radi republike. Nije bilo doduše pošteno, ali eto... Pa i čika Marijanova je staja planula samo rado republike. A i on, Mato, ne bi bio ovako

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

stradao, da toga nije bilo. Radi republike i on sada tu leži. Svega toga nije moralo biti. Mogli su svi složno poći za republikom, pa ne bi ovolikog čuda bilo. A iovako je eto republika pobijedila. I sad nema druge, nego da joj se pokoriš. I ne samo to, nego da je se svi prihvatimo, da svi budemo republikanci, čvrsti i složni, pa da bude, što još nije bilo...

U takvom su razmišljanju Mati prolazili dani. Slušao je, kako i bolesnici oko njega najviše govore o republici. Čuo je, šta sve novine pišu, pa je u njegovoj duši sve više i više rasla želja, da se samo digne, da ode kući pa da i on postane, što i treba da bude: pravi sin svoga oca, republikanca i pobjednika. I u njemu se nešto dizalo, čemu je, što dalje, sve manje mogao da odolijeva. I kakogod je prije dvije-tri nedjelje malo mario za ono, što se oko njega zbivalo, jer je bio sav obuzet sam svojim osjećajima i Anicom, te je dapače bio sklon da se pridruži onima, koji su proti republici, tako je sada u ovoj bolesti, kad je čuo za republikansku pobjedu, postajao sasvim drukčiji. U njemu se budio republikanski žar. I da je mogao, kao što nije, tko zna, kuda bi se sve u tom naglom žaru i oduševljenju bio zaukao...

Tek misao na Anicu unosila mu je u

zkvh.org.rs

dušu neki nemir, neku neizvjesnost, neki kao strah. Mislio je na nju i bojao se za nju. Ta zar mu nije ona postala najdraža od svega, što ima na svijetu ? Zar se nije radi nje odbio od oca i od svoje kuće te dapače i životom skoro stradao ? I što sada ? Hoće li je moći dobiti ? Mora ! Sad će početi drukčije nego dosad. Republika ju je dosad od njega otimala, sad mu je baš republika mora donijeti. Nitko drugi već republika. On će postati najgorljiviji republikanac, a onda ni Anici ne preostaje drugo, nego da bude republikanka. Druge pomoći tu nema. On se dosad i od oca odmetnuo radi Anice, a sad ona mora radi njega za republikom, bilo to čika Marijanu, njenu ocu, pravo ili ne bilo. Republika je tu, republika mora donijeti spas.

Mato se sve više zanosio. U duhu je gledao, kako će i Anici zasjati oči i planuti duša, kad joj to sve razloži. Tà ona je tako dobra ! Ona ga toliko voli ! Vidjela je, da se on radi nje ni smrti nije bojao, a sada će i ona radi njega pokazati svoje junaštvo. U vatri se ljubav kuša. A onda, kada se sad sve preokrene, kada prebrode i ovo, što sada dolazi, doći će njihov raj. I ništa više ne će moći pomutiti nebo njihove sreće. I sreća će njihova biti bez konca i kraja.

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

XVI.

Čika Marijan je gradio novu štalu. Morao je, nije imao kuda s konjima i kravama. Zima je, pa se tu ne pita, kako ćeš, nego daj, kako možeš. Nije štala sva izgorila. Zidovi su ostali. Samo ih je trebalo popraviti i novim krovom pokriti.

— Eto, vidiš, — govorio je čika Marijanu u šali komšija Toma, — da ti je nije republika zapalila, ne bi sad imao nove. svakom zlu ima nešto dobra.

— Samo što to zlo ja moram skupo da plaćam, — odvrati čika Marijan obilazeći grede, koje je tesar tesao.

— Nego da tko će ? Valjda ne misliš : republika ? Gdje je ona ! Da joj i na rep staneš, još je ne bi uhvatio.

— Šta republika ! One bi trebalo pronaći, koji su podmetnuli vatru. Ne bi to tako teško bilo. Ali vlasti ne mare. Briga njih za moju štalu ! Imaju oni sad prečeg posla s republikom. Eno su Miju Vrančića i Đuku Grčića bili zatvorili radi posječenih vrankovačkih vinograda. I zadržali ih u zatvoru do uoči izbora, a onda ih pustili. I sad bilo pa nije ! Tjeraj ti sad, koga hoćeš ! Vlast pere ruke. Takva eto pravica danas vlada.

— Šuti, bit će možda bolje sad pod republikom ! — šalio se još uvijek čika Toma. — Sutra je, kažu, u Zagrebu njeno proglašenje, pa prestaje svaka druga vlast

zkvr.org.rs

i dolazi nova republikanska. Sve će biti drugačije. Vele, da ne će više biti ni poreza, ni vojske, ni žandara, a valjda ni zatvora. Prava republika! Samo pazi, da ti i ta nova štala ne bi pošla za starom.

Tako je čika Toma Runčić tjerao šalu. Uvijek on tako. Dobričina je i veseljak. U šali uvijek šiba i rešeta, kako koga stigne. Sada dakako najviše republiku.

— A šta je s Matom ? — najedamput se uozbilji.

— Bio sam jučer kod njega. Prizdravljuje. Ali mi se čini, da se on sada, kad je čuo za republikansku izbornu pobjedu, jače uplašio oca. Stao mi je govoriti, kako svi moramo sad u republikance.

— Pa šta si mu odgovorio ?

— Šta da sam i odgovorio ! Nisam htio s njim da se u to upuštam. Mlad je on još..

Uto prođe dvorištem Anica. Išla je u čika Tomino dvorište. Nosila je kravi napoja.

— A je li te pitao za Anicu ?

— Pitao je, šta radi i zašto nije i ona došla. Kako da je ja vodim momku, pa makar i na smrt bolestan bio ? Ozdravit će, pa će je vidjeti. Dosta da sam ga i ja došao prigledati. Što bi njegov otac rekao, da zna ! Ali morao sam, tà kod moje je štale strado.

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

Dok su oni tako razgovarali, Anica se bila vratila natrag u kuću. Načula je, da otac i čika Toma nešto o Mati razgovaraju, samo nije razabrala, što. I to ju je sad svu zaokupilo. Stala je kraj vrata i zagledala se u dvorište, a čuvstva stala su da je hvataju tako silnom, neodoljivom snagom, da bi najradije bila poletila tamo, kuda su je misli tako snažno i bez prestanka vukle. Eto je već skoro četrnaest dana od one kobne večeri. Kako je sve ono bilo, kao da je sanjala ! Drugo jutro, kad je od prve navale boli malo bila došla k sebi, nije mogla nikako da sebi dozove u pamet, kako je to Mato stradao. I zašto je baš on morao stradati ? Zašto se baš njemu tako osvećuje republika ? I što će još sve biti ! Tako je mislila i kadgod je ostala sama, samo je plakala. Osjećala je, da se u njoj nešto kida. Bol, silna bol miješala se u njenu srcu s velikom ljubavlju, koja je njome vladala. Samo da Mato ozdravi ! Samo da se što prije opet vrati ! Samo da ga opet može vidjeti, s njime koju riječ progovoriti ! Tako su joj prolazili dani u neizvjesnosti i čekanju. I sve do jučer nije pravo ni znala, što je. Govorilo se selom, da je Mati jako zlo, a onda opet, da mu je bolje. Jučer je njen otac, čika Marijan, morao u grad poslom, pa je bio i kod Mate.

zkvin.org.rs

Veli, da mu je zbilja bolje. Anica samo što nije kliknula od radosti, kad je čula, što otac veli. Donio joj je pozdrave od Mate, a njoj se taj čas samo skotrljale dvije suze niz obraze, te je morala pobjeći iz sobe, da sakrije svoje uzbuđenje. I sad eto živi pod neprestanim dojmom tog uzbuđenja. Tako joj je, kao da je nekako povišena nad sve ovo, što oko sebe vidi, i kao da se ni nogama, kada hoda, ne dotiče zemlje. Kao da prelazi u neko blaženo preobraženje. A pred njom neprestano lebdi lik njenoga Mate, koji isto tako misli na nju kao i ona na njega. I možda još i više. Leži i samo misli. A ona to sluti, osjeća, i zato je sretna, presretna, da bi najradije zagrlila sav svijet i svima pokazala tu veliku sreću, koja se prelijeva njezinim djevojačkim srcem.

XVII.

U predvečerje Bezgriješnog Začeća Gospina provezla se Korovcem dvoja kola, sva iskićena hrvatskim trobojnicama, a na svakoj po jedna velika zastava. S kola se orila gromka pjesma:

„Republika svanula,
izdajice rasula.
Sad dolaze naša prava
i hrvatska slava.”

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

Kola su jurila, šeširi su se vijali zrakom, a zastave su lepršale svečano... veselo...

— U kakvu će ovi slavu ? — pitao je čika Mirko Tuničić gledajući za kolima.

— Ju, pa zar ne znate, komšija ? — čudila se strina Jela Maričićeva, komšinica preko puta.

— Pa otkuda da znam ? — pogleda je iznenađen čika Mirko.

— E, moj komšija, tako je to, kad ne ćete, kud sav svijet, pa onda ništa ni ne znate ! — porugljivo će strina Jela.

— Šta ne ću ? Kuda ne ću ? — đipi čika Mirko videći, kuda ona cilja.

— Pa eto, ne ćete s republikom. A gle, Mijo Vrančić i Đuka kovač idu po nju čak u Zagreb. Sutra će tamo da je krune, pa će je onda i ovamo dovesti. Alaj će vama popovcima rasti zazubice, kad je vidite ! Al tako vam i treba, kad hoćete biti pametniji od sveg svijeta !

— Čuješ, babuskaro, republikansku jezičinu za zube, jer ako ti ja dođem, pamtit ćeš, kada si se njome o popovca očešala ! — vikne čika Mirko, a junačka republikanka uleti u svoju avliju vičući nešto iza kapije, kao kad pseto laje, a ne može da ugrize.

zkvh.org.rs

— Šta se upuštaš s takvom ludom babetinom ? — čika Mirku će čika Toma, koji je baš bio naišao.

— Ne upuštam se ja, nego eto žena kao da i nije ni za što drugo na svijetu, nego da te navede na zlo, — ljutio se još uvijek čika Mirko.

— Nemoj opet tako ! — opet će čika Toma mireći ga. — Nisu sve žene takve.

— Pa jest, — mirnije će čika Mirko, — al ovo ti je živi vrag. Nema toga dana a da ne dovikuje nešto preko puta na moju kuću. Što je republika smela pamet ljudima, to još nije ništa, al što je smela glavu i ženama, to je više nego pakao. I da nisam, kaki sam, bilo bi radi te babuskare već davno zla. A ona baš kao da na to vreba. Eto tek što sam se pokazao na sokaku i izlanuo, kakva to kolija jure sa zastavama, već se ona ispreka javila i gle, razjarila me. O, kako čovjek može da strada !

— Nemoj, Mirko ! Budi miran i oprezan ! Proći će i to njihovo ludovanje !

— A kuda to odoše oni sa zastavama na kolima ? — mirno će čika Mirko.

— Eh, kuda ! U lude ! Sutra će bajagi u Zagrebu biti proglašenje republike. Sazvali su republikanski vođe silu naroda onamo na to proglašenje. Ivan je Ranković pisao, neka i iz našeg sela što više

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

njih dođe na tu slavu. Al kakogog skoro cijelo selo upravo luduje za republikom, ipak nekako malo daju na to njeno proglašenje. Kao da baš puno ni ne vjeruju. I tako se nitko drugi nije dao na put, nego samo Mijo Vrančić i Đuka Grčić. Njih su dvojica već i u zatvoru bili radi republike, jer posumnjaše na njih, da su posjekli vrankovačke vinograde. A kad je iza toga planula i Marijanova štala, pitali su oni predstojnika: „Jesmo li eto, mi i tu štalu zapalili ? Zar ne vidite, da tu pojedinci nisu krivi, nego da je to sud naroda ? Jao onome, koga stigne !" I predstojnik ih baš dan pred izbore pustio kući. Sad im dakako nitko nije ravan, pogotovu kad je još i Ivan Ranković izabran za zastupnika. Sad misle, da će ovo selo biti njihova republika. I odoše u Zagreb, valjda da prime republikansku vlast.

— A ona babuskara veli, da su otišli na krunisanje republike, pa da je dovedu i ovamo, hahaha ! — smije se čika Mirko.

— Pusti samo žene ! Ta kada one nisu od muhe napravile đavola ! — smije se i čika Toma.

— Baš i jest ! — ne prestaje se čika Mijo smijati.

I tako se u smijehu raziđu opet svaki na svoju stranu.

zkvh.org.rs

Uto su ona dvoja kola sa zastavama već bila izašla iz sela na drum, koji vodi prema Vrankovcima. U prvima su sjedjeli Mijo Vrančić i Đuka Grčić, a u drugima neki mladići, koji su pjevali.

Kad su izvan sela kola stala da idu polaganije, prestala je i pjesma. Mijo Vrančić se smrko pa gleda nekako u stranu.

— Šta ti je, Mijo ? Kud si se tako smrknuto zagledao ? — pogleda ga Đuka kovač.

— Ta eto, mislim, kako to s tom našom republikom biva, — odgovori on. — Pobijedila je, ali eto naši se republikanci drže, ko da ih se to baš puno ne tiče. Trebalo bi, da nas stotinu ide na ovo proglašenje republike u Zagreb, a kad tamo spala knjiga na dva lista, ostala republika samo na nama dvojici. Lijepo će nas pogledati naš vođa i zastupnik Ivan !

— E, pa šta mi možemo, kad su eto takvi naši ljudi ! — uozbilji se i Đuka. — Govoriš im i govoriš, a oni sve klimaju glavom i odobravaju, ali kada treba nešto i uraditi i potrošiti, onda se svi posakriju u mišje rupe. Još mi se od sviju najčudniji čini načelnik Martin. On nekako šara.

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

— Nikad on nije bio pravi republikanac, a ja mislim, da on nije ni glasovao za republiku, — odvrati Mijo. — Ali samo dok se mi vratimo iz Zagreba, prorešetat ćemo s Ivanom sve takve šarenjake! Ili jesi za republiku ili nisi!

Opet su obadvojica malo zašutjela. Nebo je bilo mrko, oblačno, a vjetar je popuhavao.

— Bit će kiše ili snijega, — prekine šutnju Đuka.

— Samo da je baš sutra ne bude, da nam ne pokvari republikansku slavu! — pogleda Mijo prema nebu.

— Valjda ne će! — progunđa Đuka i zagleda se u daljinu. Sjetio se, da njega još i nešto drugo vuče u Zagreb, a ne samo proglašenje republike. Hoće on da uhvati zgodu, pa da tamo, kad Ivan Ranković bude najbolje volje, govori s njime o Mari, njegovoj lijepoj kćeri. Nakanio se ove zime ili najkasnije na proljeće ženiti, pa hoće Maru da dobije. I ona hoće njega. Već su se njih dvoje sporazumjeli. Treba samo otac da pristane. A valjda se ne će protiviti dati kćer takvome republikancu, koji je s Mijom uvijek na prvome mjestu, kada treba nešto uraditi za republiku? Eto i Mijo će posvjedočiti. Pa i sada, kada treba ići u Zagreb, ostade republika na

zkvinog.rs

njima dvojici. Pa zar nije onda zavrijedio, da dobije Maru ? Ali što onda, ako se Ivan sada kao zastupnik uzoholi, pa ne bude svoju kćer htio dati njemu, siromašnome majstoru kovaču ? Ta je pomisao stala da mu uvlači u dušu neki tajni strah, neku neizvjesnost, u kojoj je zaboravio i na republiku i na sve, što će sutra biti...

XVIII.

Svanuo je kišovit zimski dan. Zagreb je kao u nekom maglovitom drijemežu iščekivao velik događaj, kakvoga još nije upamtio. Sve, što je glavni grad Hrvata u svojoj slavnoj prošlosti doživio i proživio, imao je da potamni današnji dan, koji će u povijesti hrvatskog naroda biti upisan najvećim pismenima.

— Hoćeš li i ti na proglašenje republike ? — pitali su prolaznici jedan drugoga gledajući velike seljačke povorke, koje su već od ranoga jutra dolazile sa svih strana i prolazile samosvijesno, pobjednički gradskim ulicama.

— A gdje će to biti ?

— Na sajmištu ! — glasio je odgovor.

— Na sajmištu ? Ta molim ja tebe, zar si ikada čuo ili gdje čitao, da je ikoji narod sebi pravio i proglašivao repubiku na sajmištu ? Pa zar mi Hrvati da s njome

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

idemo na sajmište ? Da za nju valjda idemo na pazar ! — ogorčeno je govorio jedan građanin.

— Ne bio ja, koji sam, ako u tom nije neka mudrolija i prevara ! — stao je da se žesti i drugi, koji je s njime išao. — Jadnih li seljaka, koji se dadu ovako vući za nos ! Došli su, da vide republiku, a ni ne slute, da ih od te republike čeka veliko razočaranje i sramota. Nasijedaju bezdušnicima, koji su sa seljačkim neznanjem stali da tjeraju vrlo unosan politički pazar. A šta te bezdušnike briga, ako tom svojom ludom republikanskom špekulacijom strovale seljaka u propast, a hrvatskom narodu proigraju sve, što nam je sveto i potrebno, da se održimo kao narod ! Jadna domovino, u kakve si upala šake !...

No te i takve riječi zaglušila je pjesma i svirka, kojom su praćene seljačke povorke. Svaka je seljačka četa stupala pod svojom zastavom, a iz svih se tih seljačkih redova orilo zanosno, preuzetno, muklo klicanje :

— Živila seljačka republika !

Bez prave jeke širilo se to klicanje i zamiralo među prolaznicima, koji su bešćutno zurili u ta čudna seljačka lica, izobličena nesvijesnim revolucijonarnim raspoloženjem. U tim je seljačkim du-

zkvh.org.rs

šama tinjao neki pritajeni oganj, pa je trebalo samo iskra da padne, i sve bi planulo strahovitim plamenom. I što su seljačke povorke, koje su dolazile, bile brojnije, odraz je svih tih tolikih seljačkih lica bivao samosvijesniji, slobodniji, življi. Kao da je iz svih tih očiju progovarala jedna jedina seljačka duša, koja jedva čeka čas svoga oslobođenja.

— Hvala Bogu, da sam i ovaj sretni seljački dan dočekao ! — govorio je neki starac usred onog ogromnog seljačkog mnoštva, što se bilo sleglo na sajmište.

— Odakle ste vi, starče ? — upita ga neki mladić, suh, upalih obraza, koji je stajao do njega.

— Iz Podravine. A ti ?

— Iz Prigorja, — odvrati mladić.

— Pa kod vas je izabran zastupnikom Ivan Ranković, — sjeti se starac.

— Jest. A odakle ga vi znate ?

— Ta eto zadnjih je osam dana obilazio i naš kraj. Poslalo ga republikansko vodstvo, da nas obavijesti, šta ćemo i kako ćemo sad iza izbora. I baš mu hvala ! Da nije njega bilo, ne bi nas ovoliko, nas tridesetorica, došlo na ovo proglašenje republike.

Starac zašuti i zagleda se preda se. Časkom je i mladić zašutio, a onda, kao da nekako oklijeva, upita tiho :

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

— A šta će sad iza toga biti, kada republika bude danas proglašena ?

— Šta će biti ? — pogleda ga starac u čudu, gotovo preneraženo. — Kakav si mi ti republikanac, kad možeš takvo što da pitaš ? Zar ne znaš, da će odmah još danas biti protjerani beogradski vlastodršci ? I onda ćemo mi seljaci sami vladati, dok se opet ne vrati car...

— Stari bedak ! — javi se neki Zagorac, koji je nedaleko stajao.

— Tko je bedak ? Kome ti to veliš ? — plane starac.

— Tebi ! Šta miješaš cara s republikom ! Ne će odsad više biti ni cara ni kralja ni generala ni žandara ni financa, nego svuda samo seljak. To ti je, pamti, starče, republika. Živila seljačka republika ! — vikne Zagorac.

— Živila ! — zaori iz stotinu grla, a s druge se strane razliježe pjesma :

Još Hrvatska nij' propala,
Za nju svi u boj !
Republika je postala,
sad je seljak svoj.

Zvuci su pjesme preplavili cijelo sajmište, te su se ispretrgano talasali tim nebrojenim mnoštvom, koje je sve nestrpljivije čekalo početak današnje velike slave.

zkvh.org.rs

Sve je iz srca pjevalo, samo su starac Podravac i mladi Prigorac stajali nijemo, mrko,zamišljeno. I jednom i drugom postalo je iza njihova razgovora tako nekako čudno pri duši. Starom je Podravcu bilo, kao da ga je netko lupio maljem u čelo, a mladi je Prigorac ćutio u duši neki nemir, neka prazninu, kao da očekuje nešto, čega se pribojava.

— Hej, Vinko, jesi l' ti to ? — javi se najedamput jak glas iz prikrajka usred onog žamora, koje je nastalo iza otpjevane pjesme.

Mladić se ogleda, a licem mu naglo preleti odraz radosti.

— Jest, ja sam, gospodine zastupniče ! Već sam vas svuda tražio, pa nikako da vas nađem.

— Eh, šta ćeš, kad svakuda moram da stignem, svuda da se nađem. Već ni sam ne znam, gdje sam sve bio, otkad sam ono bio kod vas u Vukovcu. A nije tome tako davno. Tek tri tjedna. Pa koliko se odonda izmijenilo ! Nisam li ti onda dobro govorio, da će sve ovo biti, što je evo došlo ?

Mladić nije dospio ni da odgovori, jer se uto javi stari Podravac :

— Bog s tobom, Ivane Rankoviću, ta daj, da već jedamput vidimo tu našu republiku !

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

— A kud vam se, didače, tako žuri ? — nasmije se Ranković. — Znate, da i u crkvi morate na misu čekati, dok treći put ne odzvoni. A republika je važnija i svetija od svake i najsvetije mise...

Porugljiv smijeh poprati te Rankovićeve riječi. Samo starom Podravcu i mladom Prigorcu nije bilo do smijeha, jer ih je Rankovićeva drska poredba upekla u dnu duše.

— Pa koliko vas je, Vinko, došlo republikanaca iz Vukovca ? — upita Ranković.

— Samo ja, — nekako bojažljivo odgovori Vinko.

— Samo ti ? — smrkne se Ranković. — I vi ste mi neki traljavi republikanci ! Tu vam je Zagreb skoro pod nosom, pa ste svi do jednoga morali doći. Ali neka ! Zapamtit ću ja tu sramotu, koju ste time meni, svome zastupniku, nanijeli. Uostalom čuo sam ja, da među vama ima i popovaca. Reci im, da im ja poručujem, da ću ih sam glavom doći vješati !

To reče, okrene se i izgubi se opet u onome mnoštvu.

Vinko je za njim gledao razrogačenih očiju. Šta se to dogodilo ? Zašto je Ranković tako planuo ? Kome se on to prije-

ti ? I šta je ono govorio o misi ? Može li to biti ? Republika je republika, ali u svetoj je misi sam Bog. Pa kako onda može Ranković reći, da je republika svetija od najsvetije mise ? Ta to bi se republika nekako mjerila sa samim Bogom, kako li ? Ili zar je tom čovjeku republika zbilja više nego Bog ?

Takva su pitanja saletila Vinkovu dušu. I tu iskrsne u njegovu sjećanju, kako je ono pred tri tjedna vozio Rankovića na kolima, pa kako se on pored križa na raskršću cestâ između Vukovca i Brđanca narugao nekom mladom čovjeku, što se tamo molio, te je rekao, da republika može slomiti sve križeve svega svijeta. Već te su Rankovićeve riječi bile potresle Vinkovom dušom. I kao da je najedamput utrnulo sve ono oduševljenje, što ga je taj čovjek u njegovoj mladoj duši bio raspalio. Pa kadgod je sa svojim seljanima iza toga razgovarao o republici, uvijek je sam sebe pitao : „A zašto će ta republika lomiti križeve ?" I svaki put bi mu se smrklo pred očima. A kad je na dan izbora puštao svoju kuglicu u republikansku kutiju, bilo mu je, kao da tamo kroz prozor općinske zgrade negdje u daljini vidi polomljen križ... Ni sam ne zna, kako je nakon glasovanja dospio kući. Ali drugo je jutro otišao

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

svome župniku, da mu se izjada, a župnik mu reče:

— Smiri se, Vinko! Šta je republika, to ćeš još vidjeti. Ne ću da ti govorim. Kazivao sam vam, upućivao sam vas, a vi ste one, koji su me slušali, nazivali popovcima, izdajicama. Zamrzili ste ih, nadglasali ste ih, a sada da vidimo taj republikanski raj! Otvori oči i gledaj!

Kad je u drugu nedjelju Vinko pitao ljude, tko će na proglašenje republike u Zagreb, ljudi su se samo zgledali, nekako čudno spustili glave i rekli:

— Idi ti sam!

I eto on je sada tu. I tek što se sreo s Rankovićem, imao je što da čuje: da je republika svetija od svete mise. Zato Ranković nije ni išao one nedjelje k svetoj misi, kad je agitirao u Vukovcu i okolici. Zato sigurno ni danas, na blagdan Bezgrješnog Začeća, nije bio u crkvi. Ne treba njemu ni križa ni mise ni crkve, njemu je dosta republika i samo republika...

U tim mislima prekine Vinka nagla tišina, koja se najedamput spustila nad tisuće onih glava, što su se tu stiskale jedna do druge. Svi su se okrenuli prema onoj strani, odakle se javio glas:

— Čujte! Predsjednik govori!

zkvh.org.rs

Gdje li ga je samo vidio ? Odakle ga se sjeća ?

— U dva sata po podne, — odvrati mladi čovjek. — Odakle ste vi, prijatelju ?

— Iz Prigorja, iz sela Vukovca.

— A, znam, bio sam već u tome kraju. Nije tome davno...

U taj čas sine Vinku u pameti slika sa raskršća cestâ između Vukovca i Brđanca. Jest, to je onaj, što je stajao pod onim križem !

— Jeste li i vi došli na današnju republikansku skupštinu ? — upita ga dalje mladi čovjek.

— Da, — odvrati nesigurno Vinko.

— Pa kako da niste ondje ?

— Već sam bio i otišao, jer mi se zgadilo ono, što sam vidio i čuo...

Mladi je čovjek s iznenađenjem gledao Vinka čitajući mu u očima tragove duševne borbe, koja je u njem bješnjela, a da se još nije bila sasvim stišala.

— Blago vama, prijatelju, jer ste sretni, što ste tako brzo progledali ! A koliki će lutati i tumarati godine i godine ! Ja sam Petar Branić, pučanin, bio sam i u vašem kraju i govorio sam ljudima kršćansku istinu o politici, ali nisu me razumjeli. Hrvatski je narod pošao opasnim putem i doći će u očajne klance jadikovce...

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

Branić je išao s Vinkom prema kolodvoru i dugo mu, dugo na dušak govorio. Pred Vinkovim se očima otvarao čitav nov, nepoznat svijet, u kojem mu se sve najedamput učinilo tako lijepo, tako milo, tako privlačivo. Osjećao se, kao da se preporađa pod bujicom riječi, što ih je slušao od tog mladog čovjeka. I kao da ga se nije mogao nagledati, neprestano je upirao svoj pogled u to blago, mirno, blijedo lice, koje mu je dozivalo u pamet onaj stari križ na raskršću prigorskih cestâ. Pa kad je dva sata kasnije, izakako se rastao od Branića i krenuo vlakom iz Zagreba, stajao pod tim križem šapćući molitvu, ćutio je, kako se u njegovoj duši rađa nešto veliko, diže nešto veličanstveno i nosi ga daleko, daleko, odakle su tako svijetli, tako krasni, tako čarobni vidici u budućnost, koja ožarena sjajem pobjedonosnoga križa dolazi polako, ali sigurno...

XIX.

— Gdje je zastupnik Ivan Ranković? — pitao je Mijo Vrančić nekog republikanskog prvaka, kad se mnoštvo sa sajmišta u velikom oduševljenju stalo da razilazi.

— Ne znam, — odgovori taj. — Bio je cijelo vrijeme tu, ali najedamput se

nekud izgubio. Valjda je otišao s nekim ljudima.

I tako Mijo Vrančić i Đuka Grčić nisu znali, gdje da Rankovića traže. Kud je samo mogao otići ? I gdje da se sad s njime nađu ? Malo su danas s njime i bili. Kad su jutros stigli i došli k njemu, prvo mu je bilo, da ih pita :

— Koliko vas je došlo ?

— Samo nas dvojica, — odgovori Mijo.

— Šta ? Zar tako Korovčani dočekuju republiku ? — bljesnuše mu gnjevom oči.

I više nisu s njime pravo mogli ni da govore. Samo su mu još rekli, da mu je sin Mato u bolnici. A on se smrko i škripnuo zubima, kad je čuo, gdje mu je i kako sin stradao.

— Zar ti prokleti popovci hoće klin ravno u srce da mi zabiju ? — promrsi on kroz zube i pođe. No odmah se okrene i doda : — Naći ćemo se poslije skupštine.

A sad ga eto nema i nema. Mijo i Đuka nisu znali, što će, već skrenu u jednu gostionu, da potraže malo ručka.

U to je vrijeme Ivan Ranković išao prema sjevernoj strani Zagreba. Išao je, kao da se nekamo žuri. Nešto ga je gonilo iz te gradske vreve i buke, koja mu je najedared postala nesnosna. Tražio je,

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

da se negdje u tišini i samoći snađe od svega toga, što ga je danas tako silno razočaralo, potreslo, slomilo. Svega je sebe dao u službu republike, da je vidi i dočeka onakvu, kakvu je on želio i očekivao. Vidio je republiku u Rusiji, republiku, koja ne pita ni za što, već kao razjareni bik ruši, gdje šta stigne. Takvu republiku trebamo i mi, pa da razjuri beogradske vlastodršce, da raskida beogradske okove, u koje su gospoda strpala hrvatskog seljaka. Za takvu je republiku on ostavio kuću i porodicu i bacio se u divlju kortešaciju. To mu je doduše donijelo, da je eto postao narodni zastupnik, ali to nije bio njegov glavni cilj. On je htio slobodnu hrvatsku seljačku republiku, nad kojom ne samo da ne bi bilo beogradske vlasti, nego ni gospode ni samoga Boga, republiku, koja bi seljačkom narodu bila jedino i najsvetije božanstvo. Tako je on i govorio, kudgod je dolazio. I svagdje je kazivao, da ta republika mora biti odmah, čim bude odglasana. Pače i zaklinjao se, da će biti. A gle, što je dočekao! On je doduše, čim se iza izbora vratio u Zagreb, vidio, da republikanski vođe nekako šaraju. Badava je pokušavao, da ih navede na ono, što je on htio. Oni su sasvim nešto drugo smišljali. Nekoliko

zkvh.org.rs

se gospode okupilo u republikanskom vodstvu, a gospoda nikad nisu pravi pravcati republikanci. Zato je on jedva dočekao, kad je predsjednik razaslao zastupnike, neka sazovu što više seljaka iz svih krajeva na veliku skupštinu, koja je određena za deseti dan iza izbora. Tu će biti svečano proglašenje republike. A Ranković se nadao, da će ogromno mnoštvo seljaka, koje se tu skupi, djelovati na republikanskog predsjednika i na cijelo vodstvo tako, da će odmah revolucijom preuzeti i svu vlast. Još jutros je čvrsto vjerovao, da je danas doista osvanuo dan tako dugo očekivane republike, dan prave seljačke slobode. I što se dogodilo ? Ponajprije ga osramotio njegov izborni kraj i njegovo rodno selo, jer gotovo nitko nije došao. A onda je došlo ono najgore : mjesto da se odmah načini republika i raskine sve, što nas na putu do nje smeta, predsjednik je svečano priznao granice, u koje su nas uza se privezali beogradski vlastodršci. Kad je to on, Ranković, čuo, samo što se nije od jada i čuda skamenio. Bilo mu je taj čas, kao da ga je netko nožem parao. U tom je vidio prvi udarac proti svemu, za što se on borio. Ta i kakva je to republika, koja će biti vezana u nekakve kraljevske granice sa Srbijom?

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

Jest, republikanski su vođe time samo pokazali, da sagibaju pomalo šiju pred Beogradom. I to će ih možda danas-sutra dovesti dotle, da će i leći pred beogradskom silom. A što su se odmah iza priznanja sadašnjih granica zaklinjali republici, to se njemu, Rankoviću, učinilo kao pusta prevara.

„Šta, zar je cijelo republikanstvo zbilja bila samo puka varka i prevara ?" pitao se očajno Ranković hvatajući se za glavu, u kojoj je grozno šumilo. „I gdje je sve ono, što sam govorio, da deset dana iza izbora mora biti republika? Sramota ! Sramota ! Kako ću moći doći pred ljude, koje sam osvajao za republiku ? Kako ću se pokazati pred prokletim popovcima, kojima sam se u ime republike prijetio vješalima ? Svi, svi će mi moći u lice pljunuti !"

Sivo je nebo spuštalo sumor na cijeli kraj. Ranković je prolazio među drvećem nekog drvoreda izvan grada. Po golom granju lijetale su zimske ptice cvrkućući tužno, čeznutljivo. Vjetar je popuhivao i njihao uspavano granje, a Rankoviću se činilo, kao da su ta drveta živa bića, koja mu posprdno mašu rukama pitajući ga :

— Gdje ti je republika ?

zkvh.org.rs

Spopadala ga je prava strava, te je jurio, samo da ništa ne vidi i ne čuje. Skrenuo je u neku gostionu, na koju je putem naišao, pa je uz čašu vina dugo sjedio zureći gotovo nepomično pred sebe. I sjedeći tako izroni mu u pameti njegov sin Mato, koji je, kako su mu rekli, onako teško stradao pomažući gasiti vatru kod Marijana Đurkovića. I tek sada je osjetio očinsku brigu prema sinu. Gle, stradao je rođeni mu sin, a on punih četrnaest dana nije ništa znao. Nitko mu ništa nije javio. Pa i kuda da su mu javljali, kad je on skoro cijelo vrijeme lutao od mjesta do mjesta ne mareći ni za što drugo, nego samo za republiku ? Mogao mu je sin i umrijeti, a on ne bi ni znao. I postalo mu je najedamput silno teško, gotovo da zaplače. Spopalo ga je to tako snažno, da je ustao i plativši vino pojurio, što je brže mogao, u grad, da potraži Vrančića i Grčića, pa da od njih potanko sazna, što je i kako je s Matom bilo. Nije znao, gdje će ih naći, već je samo jurio .:. jurio ...

No Mijo Vrančić i Đuka Grčić se nisu mogli dosta načuditi, kad su ugledali Rankovića onako mrkog i potištenog. A on ih je samo pitao za svoga Matu, kako je to s njim bilo i kako mu je sada. Opazili su, kako mu je licem preletio

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

odraz radosti, kad je čuo, da se već prilično oporavio.

— Idem s vama večeras kući! — reče im odrješito, a glas mu je nekako drhtao.

Vrančić i Grčić su se samo pogledali. I cijelo veče nije između njih i Rankovića mogao da se razveze pravi razgovor. Spominjali su današnju skupštinu i sve, što su vidjeli i čuli, spominjali su i republiku, ali Ranković kao da svega toga nije ni čuo. I oni su se nadali, da će još danas biti provedena prava republika i da će republikanci preuzeti svu vlast, pa su htjeli i Rankovića da pitaju, šta je s tim, ali kad su vidjeli, da on o republici ne spominje ni riječi, zašutjeli su i oni o tome. Đuka Grčić se nije usudio ni glede Mare da pita, te je više žalio, što iz Zagreba ne nosi obećanje, da će dobiti Maru, nego li što se vraćaju bez republike...

XX.

Putem iz Zagreba drugog jutra svratio se Ivan Ranković u grad, gdje je Mato ležao u bolnici. Kad je Mato ugledao oca, sav se od radosti preobrazio. Ivan je samo smogao da upita:

— Kako ti je, Mato?

Smutile mu se oči, a u duši mu je bilo, kao da je sinu teško skrivio, pa bi htio nešto da kaže, ali ne može.

zkvn.org.rs

Mato je vidio, da se otac nekako rastužio, pa veselo odgovori:

— Dobro mi je, oče. Skoro ću se moći vratiti kući.

No kod toga se odmah sjetio Anice. I gledajući oca stao je sam sebe da pita: Hoće li sada biti popustljiviji? Ali nije tražio odgovora, nego je odmah uzeo da pita za izbore, za republiku i za sve, što je zadnjih dana bilo i što će biti.

Ivanu baš nije bilo drago, što ga je sin o svemu tome ispitkivao, pa je odgovarao samo kratko i nevoljko. No Mato se nije dao smesti. Mislio je, da ga otac ne drži valjanim republikancem, pa da zato izbjegava razgovor o republici. A Mato je baš htio ocu da pokaže, kako se i on stao oduševljavati republikanstvom, pa je govorio sa žarom i zanosom, da će i on sada, kad se vrati kući, raditi za republiku, te je već sada molio oca, neka ga onda vodi sa sobom, štogod bude više mogao, da tako i on postane pravi republikanski borac.

Matine su oči plamtjele mladenačkim žarom i zanosom. Vidjelo se, da govori iz duše i da ga nešto snažno diže i potpaljuje njegove mladenačke težnje. I što je više govorio, sve je jasnije pred sobom vidio bijeli lik svoje Anice, kao da mu se smješka i kao da ga zove. Jest.

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

republika će ga dovesti k njoj, republika, koja ih je dosad rastavljala, sada će ih združiti. To je pravi i sigurni put za ostvarenje njihovih najvrućih želja, njihove tako lijepe mlade ljubavi.

Otac je najprije kao u čudu gledao i slušao sina. Isprva mu je bilo, kao da mu svaka Matina riječ o republici dira u najosjetljiviji živac. U njemu se nešto, bunilo. I stezalo ga to u srcu, kad se sjetio, kakvo je jučer doživio razočaranje. Najradije bi, da više i ne misli na republiku. Ali Matine žarke riječi djelovale su kao blagi melem na očevu ogorčenu dušu. Njegovo se ogorčenje razblaživalo, njegova je ojađenost popuštala, i on je sve s većim udivljenjem gledao u Matine oči, kao da ih u tom sjaju ne poznaje i kao da u tom njihovu žaru traži nešto, što mu se činilo, da je jučer izgubio, i nad čime je već očajavao. I stao je sam sebe da pita: Nije li se on prenaglio, kad je mislio, da republika odmah mora doći?

To ga pitanje više nije ostavljalo. Unijelo je u njegovu dušu bar donekle smirenije raspoloženje, pa kad se vratio kući i kad su ga petora kola njegovih suseljana dočekala sa zastavama i pjesmom, rekao im je on:

zkvh.org.rs

— Republika je prvi put pobijedila, ali prva pobjeda nije još zadnja.

I tako je odsad govorio svima, kojigod su ga što pitali o republici. Ali ipak nije rado o tom govorio. U njegovoj je duši još ostao nezatrpan jaz, koji je pukao onaj dan, kad je čuo, da republiku hoće da strpaju u kraljevske granice. I kadgod je na to pomišljao, nešto crno mu se javljalo pred očima. A to je crno viđao i po danu i po noći i mučilo ga besanicom, navlačilo mu na čelo bore i mučilo ga u nekim časovima tako, da se ne da ni iskazati.

Kraj svega toga nije mu dalo još jedno pitanje mira: Hoće li republikansko vodstvo u zadnji čas odlučiti, da izabrani zastupnici odu u Beograd? A on je mislio, da ne valja tamo ići, jer s beogradskim vlastodršcima treba kidati. Treba im podrezati grabežljive pandže, koje pružaju nad Hrvatsku, a ne da se još k njima ide. Tako je on mislio. Ali se bojao, da svi tako ne misle. Osobito se bojao, da u republikanskom vodstvu i u tome ne učine onako kao ono s granicama. No ako i dobije poziv, da svi republikanski zastupnici idu u Beograd, on se ne će odazvati. Ostat će kod kuće, a drugi neka rade, što znadu.

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

Uto je došla nedjelja, u koju je bio urečen prvi sastanak novog beogradskog sabora ili — kako vele — konstituante. Ali Rankoviću nije došao nikakav poziv. Tek drugi dan dobije on od jednog republikanskog zastupnika, koji je bio i u republikanskom vodstvu, ovo pismo:

„Dragi Ivane! Otišao si iz Zagreba, a da nikom ništa nisi kazao. Čuli smo doduše, da ti je sin stradao, pa smo te tim ispričali. Ali treba da znaš, da su se baš zadnja tri dana rješavale najvažnije političke stvari, što se tiče naše republike. Iz Beograda su vlastodršci poslali svoje ljude, da nam nude nekoliko ministarskih stolica ili neka uopće ne dolazimo. A od popovaca su opet došla dva njihova zastupnika, te su nas nagovarali, da zajedno s njima idemo u Beograd, pa da se zajednički borimo protiv beogradskog centralizma. Dugo smo raspravljali, što da uradimo. A naš predsjednik je govorio: „Ako odemo u Beograd, da se u konstituanti borimo proti centralizmu, kao što popovci hoće, reći će ljudi, da smo se poveli za popovcima. A ako primimo od vlastodržaca već sada ministarske stolice, kazat će ljudi, da smo se prodali Beogradu. Zato će najbolje biti, da ostanemo kod kuće, pa ćemo moći govoriti, da su se Beogradu prodali

i izdali hrvatski narod svi oni, koji idu u Beograd, bili oni za centralizam ili proti njemu. Tim ćemo uništiti sve hrvatske stranke, a onda možemo raditi, što hoćemo." Tako nam je razlagao predsjednik, pa smo zaključili, da ne idemo u Beograd. Saznali smo preko upravitelja klerikalskih novina i to, da su neki njihovi zastupnici rekli, da i oni moraju onako raditi, kako radi najjača hrvatska stranka, to jest republikanska. Dakle i među njihovim zastupnicima ima nekih, koji su se k njima uvukli samo radi zastupničkih mandata, a ne dišu njihovim duhom. To nama sve dobro dolazi. Jer što je istina, istina je: popovci su naši najopasniji neprijatelji, jer njihova politika pobjeđuje i kod mnogih drugih naroda. I nitko nas republikance ne može razbiti i uništiti, nego samo oni. Zato mi njih moramo da utamanimo. Dotle s republikom moramo pričekati. Dakle mi republikanci ne idemo u Beograd. Naš je posao sad rušiti popovce i graditi republiku u seljačkim dušama i tamo, gdje republikanstva dosad nije bilo. To sam imao da ti javim, da znaš, što je i kako je, pa ako se ne vidimo, želim ti već sada sretan republikanski Božić i još sretniju novu godinu, koja

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

će nam donijeti republiku. Pozdravlja te tvoj Petar Perković."

Kad je Ivan Ranković pročitao to pismo, lice mu se razvedri, oči mu sjevnuše, a svega ga obuze upravo divlje veselje. I baš u taj čas uđe u njegovu kuću Mijo Vrančić, a Ranković digne ruke uvis i vikne pobjedonosno:

— Ne idemo u Beograd! Živila hrvatska seljačka republika!

Čika Mijo stane u čudu ne znajući, što to zapravo ima da znači. Tek kad mu je Ranković sve na dušak kazao, obraduje se i čika Mijo te pomisli u sebi: „Ha, baš sam dobro potrefio! Kuj željezo, dok je vruće!" I odmah reče glasno:

— Dakle borba se nastavlja!

— Jest, postostručenom snagom. Treba samo učvrstiti stare borce i sabrati nove! — odvrati sa žarom Ivan.

— Dobro veliš, Ivane, — slobodnije će čika Mijo. — I ja tako mislim. Baš zato sam evo danas i došao k tebi. Kako znaš, jedan od najboljih naših republikanskih boraca u selu jest Đuka Grčić. Nema mu premca. I u vatru će i u vodu za republiku. A eto njemu se dopala tvoja Mara, pa me šalje, da te pitam, hoćeš li mu je dati za ženu. Ja mislim, da boljeg republikanskog zeta ne ćeš naći. Privoliš li, imat ćeš najboljeg repu-

blikanskog pomagača i nasljednika. Odbiješ li ga, izgubit ćemo možda jedan od najjačih republikanskih stupova u našem kraju.

Ranković se čas trgao. Licem mu preleti mračak. U očima mu se odrazi preneraženje. Ali to je bilo samo časak. I ne misleći mnogo odvrati Ranković:

— Neka bude! Sve za republiku!

Te su večeri dvije mlade duše zahvaljivale republici svoju sreću.

XXI.

Tjedan dana prije Božića vratio se Mato iz bolnice kući. Materi su navalile suze na oči, kad ga je opet vidjela zdrava pod rođenim krovom.

— Hvala dragom Isusu i presvitoj Divici Mariji, da si mi se opet živ i zdrav vratio! — govorila je ljubeći ga u čelo.

A i otac mu je bio veseo, pogotovu kad je Mato opet stao da se onako zanosi govoreći o republici. Sinov žar kao da je pomlađivao oca, koji je u njemu nalazio pravo osvježenje.

Ali Matu nije zadovoljavala sama misao na republiku. Od prvog časa, kad se vratio, želio je vidjeti Anicu, samo nije znao, kako da do nje dođe. Pred ocem je ipak još bio u strahu. Dva je dana izdržao sve smišljajući, što bi i kako bi,

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

a treći dan ustane rano ujutro, izađe na sokak i pođe do raskršća te tamo stane čekajući, da vidi, ne će li Anica na zornicu. Srce mu je živo kucalo osjećajući neopisivu slast na pomisao, da će opet vidjeti onu, koja mu je najdraža na svijetu i radi koje malo da nije i platio glavom.

Nije dugo čekao. Izdaleka je već vidio, da je netko noseći svjetiljku izašao iz Đurkovića avlije. „Je li to ona ?" pitao se Mato stisnuvši se iza jednog duda, da vidi, kad prođe. Jest, bila je ona.

— Anice ! — zovne Mato tiho, kad je već bila prošla.

Ona se ogleda i stane kao ukopana.

— Mato ! — pruži prema njemu ruke ispustivši svjetiljku na smrznutu zemju

On sam nije znao, kako se usudio, da je poletivši k njoj zagrli i poljubi...

Čas zatim stajalo je oboje zbunjeno jedno pored drugoga. Ona se ipak prva snašla, te podignuvši opet svjetiljku upita :

— Jesi li sasvim ozdravio ?

— Jesam, — odvrati on, — samo me još jedna sad bolja muči, kako da tebe dobijem.

— To će, bojim se, teško ići. Ti znaš i sam... — zapne ona u riječi i pođe, a on uz nju.

zkvh.org.rs

— Znam, Anice, sve znam. Među nas se postavila republika. Proklinjao sam je zato. A kad je radi nje planula tvom ocu staja, ja sam na svojoj koži osjetio njenu osvetu. I znaš, do čega sam razmišljajući u svojoj bolesti došao ? Do toga, da je ona jača od sviju, koji su proti njoj. Eto pobijedila je i u izborima. I smislio sam, da ću tebe dobiti jedino tako, ako se i ja dam za republikom...

— I ti misliš, da ćeš me tako zaista dobiti ? — pogleda ga ona gotovo nepovjerljivo.

— Jest, to mi je jedina nada, — odlučnije će on. I htio joj je sve da razloži, no uto izađoše iz neke avlije, kraj koje su baš prošli, dvije žene te pođoše polako za njima sve do crkve. Zato nisu mogli više nastaviti započeti razgovor, da se ne bi čuo.

Kad su došli do crkve, upita Mato:

— Kad ćemo se opet vidjeti ?

— Ne znam, — odvrati Anica. — Danas sasvim slučajno idem sama na zornicu. Drukčije uvijek ide i mati ili otac.

— Svejedno ću te sutra opet čekati !

Ali Mato je badava čekao, jer je s Anicom išla i njena mati. I tako sve do Božića Mato nije više uhvatio Anice same. To je u njemu samo još pojačalo čežnju

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

za njom i želju, da što prije sazna, što će s njime i s Anicom biti.

XXII.

Na Badnjak poslije podne bio je Ivan Ranković kod Mije Vrančića, gdje se skupilo još nekoliko glavnih seoskih republikanaca na razgovor. Ranković je bio dobre volje, ali prilično šutljiv. Vidjelo se, da ima nešto da kaže, ali se suzdržaje, pa radije sluša, što drugi govore.

— Znate li, šta je novo ? — najedared će Luka kolar. — Naš se načelnik Martin upisao u radikale.

— Šta ? — zgranuše svi ko jedan.

— Bome živa istina ! — potvrdi ponovno Luka i pogleda Rankovića, koji se na te riječi smrknuo. — Veli on, da je bolje ići uz vladu, jer da je republika ionako samo na vrbi svirala...

— Luđak i izrod ! — plane Ranković, a oči mu sijevnuše. — Ali pamtit će on to ! Eto mogu vam reći, da će republika biti najkasnije za mjesec dana. Takvu sam dobio obavijest iz Zagreba. Beogradska se konstituanta već iza deset dana razišla kući. Zavadili su se radi zakletve kralju : jedni traže, da se svaki narodni zastupnik odmah zakune kralju, a drugi ne će. Sad vlastodršci nisu znali, što bi, pa su narodne zastupnike poslali do konca

zkvh.org.rs

siječnja kući. U to ćemo se vrijeme, kako mi javljaju, mi republikanski narodni zastupnici sastati u Zagrebu te sastaviti i poslati prestolonasljedniku pismo, neka povuče svoju vojsku iz Hrvatske i neka nama republikancima prepusti vlast... Ali toga da niste za Boga nikom govorili! To je velika tajna...

Svima se prisutnima zaiskriše oči. Ranković je s takvom sigurnošću govorio, da nitko nije ni posumnjao, da bi to moglo i drukčije biti. I cijeli je razgovor dalje tekao vrlo razigrano i veselo.

U tom se raspoloženju Ranković, prije nego što će pasti veče, vraćao i kući. I sam je bio pod silnim dojmom te vijesti, koju je dobio danas od republikanskog vodstva, pa nije pravo gledao, kuda ide i koga sve susreće.

— Hvaljen Bog, Ivane! — javi se najednom poznat glas pored njega.

Ranković pogleda i stane gotovo zbunjen. Pred njim je stajao Marijan Đurković, glavni pučanin u selu. I prije, nego što se Ranković snašao, da nešto kaže, nastavi Marijan:

— Kako si? Otkad se već nismo vidjeli! A baš sam želio, da se s tobom sastanem. Znaš, kako je tvoj Mato radi moje štale stradao. Teško mi je, da se to baš kod mene moralo desiti.

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

— Ništa, Marijane, bar će se momak opametiti, da ne niče tamo, gdje ga ne siju, — napola zbunjeno, napola jetko odgovori Ranković.

— Jest, prenagle je krvi. Eh, šta ćeš ! Tvoja krv ! A eto treba da ti se i na tebe samoga potužim. Bili smo nekada drugovi i prijatelji. Pa šta je sad najedamput među nas došlo, da smo se zamrzili ? Dobro, ti si jedne politike, a ja druge. Pa zar to da nas truje ? Zar moramo biti osobni neprijatelji, ako smo različnog političkog uvjerenja ? Bude li hrvatska republika, bit ću i ja njezin državljanin, a pobijedimo li mi pučani sa svojom politikom, moći ćeš svejedno opet biti zastupnik i u hrvatskom saboru. Moramo samo svaki svojim putem nastojati što više dobra ostvariti cijelome hrvatskom narodu.

— Ali ako sam ja uvjeren, da svaki zlo radi, tko nije za republiku ? — pogleda ga Ranković.

— Onda ga nastoj lijepim navesti na dobar put.

— A ako se ne da ?

— Onda svojom politikom zapriječi ono zlo. Ali osobne mržnje tu ne treba.

— Ne mogu ja biti dobar s onim, tko proti mojoj politici radi, — zavrti glavom

zkvh.org.rs

Ranković. — Ne mogu ja, da ne mrzim sve protivnike republike.

— Pa i rođenoga brata ? — upita Marijan.

Ranković se smrkne. Časak ne odgovori ništa, a onda će odrješito :

— Jest. Republika je danas preča i od bratstva i prijateljstva. Ne znam, hoće li tako ostati, i kad republika već bude tu. No strpi se samo još mjesec dana, pa ćemo i to vidjeti... S Bogom !

Marijan je dugo gledao za njim, gdje odlazi, zažalno se smiješeći njegovim zadnjim riječima. Za mjesec dana ! Otkud baš taj rok ? Zar se onda nadaju republici ? Kako ? Odakle ?

Dok su Marijana još salijetala ta i takva pitanja, vratio se Ranković kući. Kad je ušao u sobu, našao je samoga Matu. Svi su se drugi bili razišli po kući. A Mato je baš i čekao, da danas uhvati na čas oca nasamu. Odlučio je da mu govori o Anici. Sutra je eto Božić, pa kako da ga dočeka u ovolikoj neizvjesnosti ? Ne, treba da bude načistu, pa kud puklo, da puklo ! Zato čim je otac sjeo, dođe Mato korak-dva bliže k njemu, pa će nekako nesigurnim glasom :

— Nešto bih, oče, da te pitam...

— Šta ? — pogleda ga otac.

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

— Da li ćeš privoliti, da se ja oženim Đurkovića Anicom ?

Otac je oštro upro oči u sina, koji se zbunjeno zagledao u zemlju.

— I to je sve, što me imaš da pitaš ?

— Jest, oče !

Časak je nastala mučna šutnja. Otac je razmišljao, što da kaže, a sin je sa zebnjom čekao, kao da očekuje osudu. Najedamput se otac prene, kao da se nečemu dosjetio, pa će Mati :

— Neka ti bude ! Dobro, privolit ću, ali istom onda, kada bude republika !

— A kada će ona biti ? — drhtne Mato.

— Za mjesec dana !

*

Kad je sutradan na Božić Anica išla u crkvu, dođe joj Mato sav blažen od radosti ususret.

— Sretan nam je Božić došao, Anice ! Moj otac mi je obećao, da će privoliti na našu ženidbu, kad bude republika...

Anica problijedi i pogleda Matu razočarano, bolno.

— A ako republike ne bude ?

— Ona će biti, i to već za mjesec dana ! Ona mora biti, jer ti moraš biti moja ! — napola zanosno, napola očajno izusti Mato.

zkvh.org.rs

Anica nije ništa više rekla. Samo kad se iz crkve vratila kući, gorko je, gorko zaplakala. Bilo joj je, kao da je danas pala osuda, da se san njene sreće nikada ne će ispuniti...

XXIII.

Prošlo je preko šest mjeseci. Hrvatskoj su se kovali centralistički lanci. Ona se trzala, otimala, a njeni branitelji, koje joj je narod izabrao, skrstili ruke, pa joj fatalistički govorili:

— Ne boj se, mi smo republikanci tu! Od republike popucat će ti lanci sami od sebe.

Ali centralistički se lanci sve jače stezali. A hrvatsko je selo uzdisalo, trpjelo i čekalo.

— Ta kad će već jedared ta naša republika? — salijetali ljudi Ivana Rankovića.

— O, ljudi Božji, ta šta ste tako navalili? Ni žito, kad ga posiješ, ne izraste i ne sazori preko noći! — mirio ih je on.

— Da, lijepo ti nama govoriš, a oni tamo u Beogradu rade, — dobaci mu čika Pajo Trkulja dimeći iz lule i pljuckajući pred sebe. — Eto sutra je već Petrovo, a ti si nam republiku još o Božiću obećao. Ali načelnik eno kaže, da će danas u Beogradu odglasati ustav, pa onda možeš pljunuti na republiku.

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

Ranković ga bijesno pogleda, pa će žešćim glasom :

— Samo ti slušaj onog radikala izdajicu, pa će i tebe, kada dođe republika, pomesti ko i njega ! Kakav ustav ! Ne vrijedi ono za nas, što se u Beogradu radi. Nikada mi toga ne ćemo priznati. Mi smo već pred šest nedjelja na sjednici hrvatskog narodnog zastupstva u Zagrebu napravili i izglasali ustav hrvatske seljačke republike. I taj se republikanski ustav već provodi. On jedini vrijedi za Hrvatsku. A mogu vam kazati i ovo : Kad sam pred četrnaest dana bio u Zagrebu na proslavi pedesetog rođendana našeg predsjednika, on je javno u svome dvosatnom govoru rekao ovo : „Beograd je proti nama, ali Evropa i Amerika je s nama. I evo ja vam kažem : za dva-tri tjedna, najdulje za dva mjeseca bit će ono, što svi očekujemo...” To veli naš predsjednik, a on valjda zna više, nego ovakav traljavi načelnik.

Ljudi su spustili glave i razišli se šuteći svaki na svoju stranu.

Bio je tu i Mato. Slušao je, što je otac govorio, te se upustio u razmišljanje. Još na Badnjak je otac rekao : za mjesec će dana biti republika ! Ali prošlo mjesec dana, a o republici ni spomena. I u Mati stalo nešto da se steže. A otac je govorio:

bit će do Uskrsa. Prošao i Uskrs. Bit će do Duhova! I Duhovi prošli. Matu je hvatalo grozničavo čekanje. Otac je dalje govorio: „Prije nego što žito, koje je jesenas i proljetos posijano, sazrije i prije nego što od tog žita budemo pekli republikanske kolače, bit će republika!" A sad eto opet nov rok! Pa dokle će to tako ići?

U takvu razmišljanju okrene se on k ocu.

— Sutra bih morao u vojsku.

— Ne ćeš ići! — odrješito će otac.

— Zar da budem bjegunac?

— Bolje ti je to, nego služiti kraljevsku vojsku. No ne će dugo trajati. Ne će ljeto proći, a republika će doći.

Te večeri rastajao se Mato teška srca od Anice.

— Idem sutra u bjegstvo u šumu, — govorio joj je drhtavim glasom. — Tamo ću čekati i dočekati republiku, koja će mi donijeti slobodu i tebe.

A Anici se oči napunile suzama. U grlu ju je stezala silna bol, koja samo što nije provalila u glasno jecanje. Ta dosad je njen Mato nju predao na milost i nemilost neuređenoj republici, a sada će ito tako zakopati i svoju slobodu....

XXIV.

Vrankovački je župnik ležao teško bolestan. Shrvala ga starost. Ali on se

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

nije dao. Biskup mu je poslao zamjenika, no on je sve onako ležeći bolestan htio sve da zna i o svemu da vodi brigu, što u župi biva. I ne samo to, nego je svaki dan Pavica morala sjesti do njegova kreveta, da mu pročita novine. Sve ga je zanimalo. Osobito je pomno pratio političke događaje, otkako se pravio ustav.

— Prevlada li centralizam, toga ne ću preživjeti! — govorio je ogorčeno slušajući, što mu Pavica o ustavnoj borbi čita. — Ta to je propast za Hrvatsku!

A kad je od Nikole Rankovića, koji ga je često pohađao, čuo, da se republikanstvo ugnijezdilo i u Vrankovcima i stalo predobivati sve više pristaša, starini su župniku upravo suze dolazile na oči.

— Eto, to je hrvatska propast, — govorio je isprekidano, bolno. — To je đavolska najezda na našu hrvatsku domovinu. I evo čuj, dragi moj Nikola, što ti ja velim. Ti si seljak, imaš nažalost brata, koji plete vragu mreže nad Hrvatskom, ali zapamti: Framasuni su odredili, da seljaci budu samo đubre za njive njihovih ideja i ciljeva. Odatle oni očekuju obilnu žetvu. A Hrvatska će biti razapeta i kocke će bacati za njene haljine...

Dan Iza Petrova došle su poštom novine i jedno pismo za Pavicu. Ona je

zkvh.org.rs

odmah prepoznala rukopis na pismu, te ga je sa slatkim uzbuđenjem otvorila i stala čitati:

„Draga Pavice! Hrvatski je narod doživio katastrofu. Centralizam je s pomoću republikanske varke pobijedio. Nastaje jedno očajno doba u životu hrvatskog naroda. Jedini je spas povratak k Bogu i obnova jakog kršćanskog duha u narodnom životu. Sad će oko toga trebati još više i još ustrajnije raditi nego dosad. Ja sam prilično potišten, ali me pomisao na tebe bodri i hrabri. Ti ćeš dati mom životu i radu novu krepčinu, nov polet, novu snagu. To sam nesvijesno osjetio već iza prvog našeg susreta prošle jeseni u Vrankovcima, a još više o Uskrsu, kad si ono desetak dana boravila u Zagrebu i kad je sklopljen ovaj divni sporazum naše ljubavi. Sada ti evo javljam, da u subotu dolazim, da te isprosim. Već na početku nove školske godine bit ćeš, ako Bog da, premještena u Zagreb, te ćemo tu osnovati zajednički život i združiti se u zajedničkom radu za obnovu hrvatskih i katoličkih ideala. Do viđenja! Tvoj Petar Branić.”

Pavica je sva užarena u licubaš bila podigla list k svojim usnama i spustila na te drage joj retke vrući cjelov, kad se javi slab župnikov glas iz druge sobe:

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

— No gdje si, Pavice, danas s novinama? Ne mogu već da te dočekam.

Ona brže dohvati novine, sjedne kraj starčeva kreveta i stane da čita:

„Jučer na Vidov-dan odglasovan je centralistički ustav, koji je danas na Petrovo sankcijoniran i stupio na snagu. Ujedno je ukinuta banska vlast u Zagrebu, te od sutra imamo u Zagrebu samo kraljevskog namjesnika, a domala ni to...“

Čitala je i čitala te nije ni opazila, kako se starini župniku težak uzdah izvinuo iz grudi, i kako su mu se crte lica stale da rastežu i koče, a oči cakle i gasnu... Što je starina govorio, to se ispunilo: nije preživio tolikog poniženja Hrvatske od pobjede centralizma...

XXV.

Palo je toplo ljetno veče. Usred šume, zvane Dobranovac, pružilo se na maloj čistini po zemlji nekoliko mladića. Uprli su svoje poglede u plavo nebo, po kojem su tako veselo treperile sitne zvijezde.

— Koja je, Mato, zvijezda naše republike? — upita jedan.

— Pusti Matu! — dobaci mu drugi. — On se zagledao u zvijezdu svoje Anice, pa te ni ne čuje. A zašto ti to pitaš?

— Moja mi je baka govorila, da je među zvijezdama zapisana sudbina, pa hoću da znam, kako ćemo dugo mi ovako kao

zkvh.org.rs

bjegunci čekati republiku, — opet će prvi.

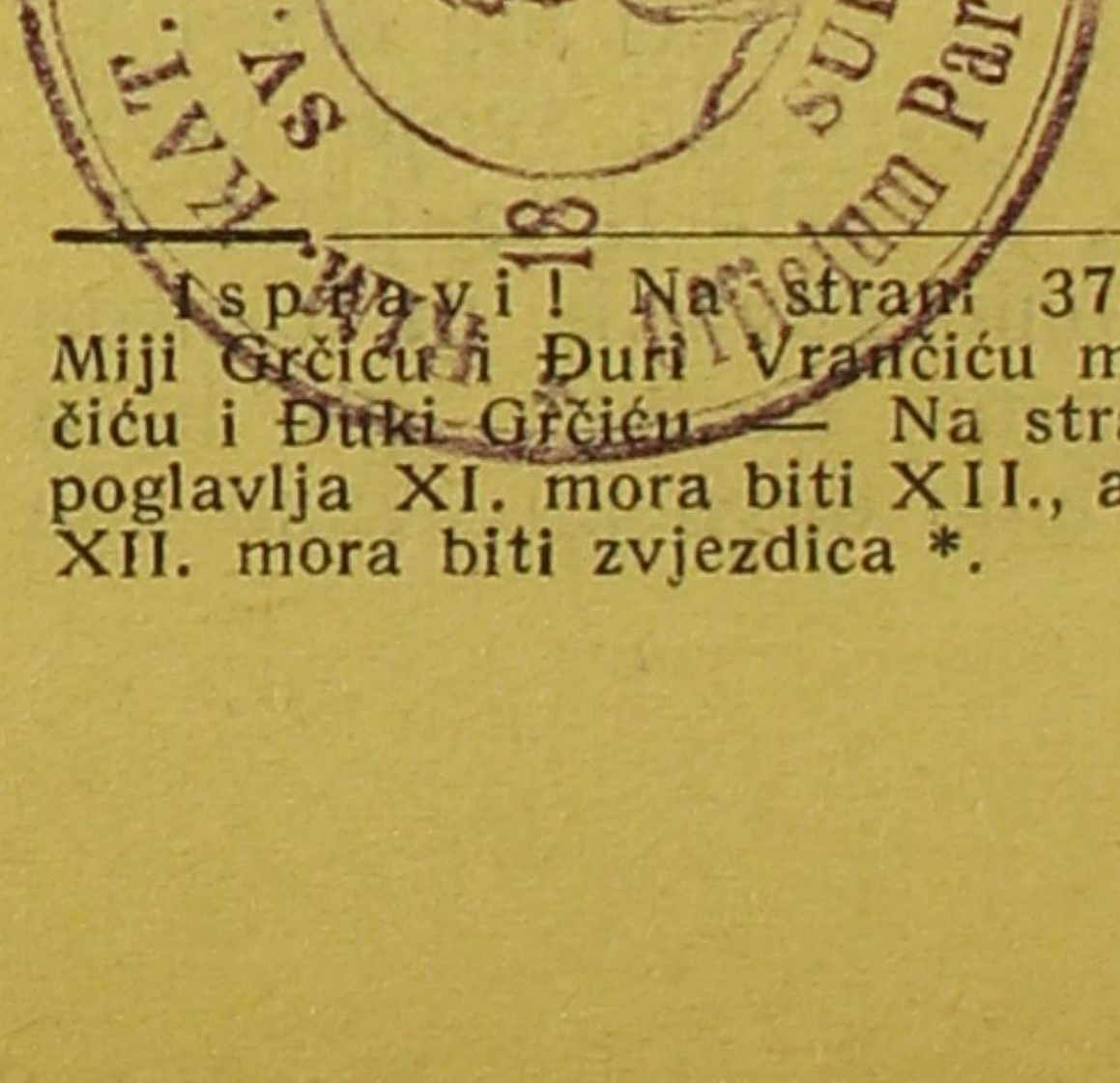
Drugi ne odgovori ništa. Nanovo je zavladala šutnja. Negdje iz šume javljao se glas noćne ptice tako čeznutljivo, tako sjetno...

— A zašto se ta naša republika zove svega svijeta dika ? — opet se javi jedan od momaka.

— Zašto ? — digne glavu neki iz prikrajka, koji je cijelo veče šutio. — Moj ujak Toma Runčić veli, da je čestita djevojka samo jednog momka dika, a ona, koja je svega sela dika, nije ništa drugo, već namiguša...

Negdje u šumi puče puška, a momci skoče, kao da ih je tko iglom ubo, te nestadoše u šumi. Zatim je opet nastala tišina, kroz koju se javila sova zlokobnica, kao da proriče nov zao udes, koji dolazi tamo, gdje mu se najmanje nadaju...

Konac prvoga dijela.

Ispravi! Na strani 37. u retku 11. mjesto Miji Grčiću i Đuri Vrančiću mora biti Miji Vrančiću i Đuki Grčiću. — Na strani 71. mjesto broja poglavlja XI. mora biti XII., a na strani 74. mjesto XII. mora biti zvjezdica *.

BŠ knjižnica
I. Kujundžića

zkvh.org.rs

MALA KNJIŽNICA

1. Dr Andrić: Dunje ranke (rasprodano)
2. Marulić: Pedeset priča . . . . . 5 D
3. Dr Andrić: Nove brazde (rasprodano)
4.-5. Vunić-Soljačić: Talijanska besjedovnica . . . . . 10 D
6. Kordić: Prvi kralj . . . . . 3 D
7. Dr Andrić: Politika kao nauka 3 D
8. Dr Juretić: Katolici i politika 3 D
9. Dr Andrić: Svega svijeta dika (roman) 10 D

Daljnji svesci slijede.

Naklada

Male Knjižnice u Zagrebu

Trenkova ulica broj 1. II. lijevo.